

განათლება

(წელიწადი შესამე)

II თებერვალი 1910 წ.

შინაარსი: 1. აღმზრდელობითი მნიშვნელობა საბავშვო წიგნებისა. 2. სწავლა-აღზრდის საქმე ძველ საქართველოში X—XIII სუკ., სამ. ცომიასისა. 3. მთას (ლექსი), ვაჟაფშაველასისა. 4. მკვდარი სკოლა, (მელეუკოსი) კ. ან—ძისა. 5. სიმღერა, (ლექსი) ლ. გეგუჭუჭუაძისა. 6. სულა და დმურთები (სმარსული ლეგენდა) ბახანასისა. 7. ქართული ენის ზრდრამა საქართველოს სახალხო სკოლებისათვის. 8. დედა-ენა, (უშინსკიდან). 9. მესსიანიზმი ზღაფხუფისა და ქართულს მწერლობაში, ალ. ხახახაშვილისა. 10. შინაური მიმონიღვა, რატცი-სა. 11. სულით ვადადმოფ დამცველ-საზოგადოებთა კრება, (წერილი ზეტერბურგიდან), ლ. გეგუჭუჭუაძისა. 12. სახალხო მასწავლებელი ინგლისში. 13. ზრუნვა მოწათეთა ჯანმრთელობის შესახებ უცხოეთში. 14. საბავშვო ბიბლიოთეკები ამერიკაში. 15. სინემატოგრაფი და მისი მნიშვნელობა სწავლებაში. 16. კრიტიკა და ბიბლიოგრაფია, იზ. ვანთავაგასისა. 17. განცხადებანი.

ჟურნალი წლიურად ღირს 3 მან.
 ნახევარი წლით . . . 2 მან.
 სახალხო სკოლების მასწავლებლებს
 ჟურნალი დაეთმობათ წლიურად
ორ მანეთად.

ცალკე ნომ-
 რის ფასი
 30 კაპ.

ხელის მოწერა მიიღება **თბილისში** „წერა-კითხვის საზოგადოების წიგნის მალაზიაში“ და „ნაკადულის“ რედაქციაში. წერტილები და ჟურნალის ფული უნდა გამოიგზავნოს ამ აღრხით: **Тифлисъ. Дворянская Грузинская Гимназія. Л. Г. Бивалза**

აღმზრდელობითი მნიშვნელობა საბავშვო წიგნებისა.

ცოცხალი პიროვნების დამოუკიდებელი გავლენა ყოველთვის შეადგენდა და შეადგენს აღზრდის ერთს უმთავრესს დანიშნულებას. მაგრამ ამ საქმეში საჭირო იარაღს, დამხმარე საშუალებას, აღმზრდელობით გავლენისათვის ხელსაწყო ნივთს წიგნი

შეადგენს, უფრო კი საბავშვო წიგნი. საბავშვო წიგნი პატარა მკითხველს უფითარებს გონებას, გრძნობას, შეუფუშავებს ხასიათს, შეუქმნის რწმენას, ერთი სიტყვით, ყოველის მხრით ზრდის ახალთაობას. მშობლები და სკოლა, ცხოვრების

სხვა და სხვა სოციალური პირობებისა, ან ზოგჯერ მოუხდომლობისა გამო, ყოველთვის ვერ ასრულებს აღზრდის ამ რთულს დანიშნულებას. ამიტომაც ფრიად საჭიროა მიაწოდონ მოწაფეებს კლასს გარეთ საკითხავი წიგნებიც, როგორც აღზრდის მხრივ დამატებითი საშვალეობა ოჯახებში და სკოლებში.

როცა ამა თუ იმ წიგნს შეგნებით ვაწვდით ბავშვებს, დიდი სურვილიც რომ გექონდეს ბოლომდის ვერ ჩავატარებთ პიროვნების მიხედვით კითხვას; ხშირად კოტესათვის კარგი წიგნი—ნუსასათვის შეუფერებელია იმ შედეგების მიხედვით, რასაც ვამჩნევთ ამა თუ იმ ბავშვზე. და ეს იმიტომ არის, რომ, რაც უნდა კარგად გექონდეს შესწავლილი ბავშვის პსიქოლოგია, რაც უნდა ცხადათ ვკითხულობდეთ ყველაფერს ბავშვის სულში, წიგნი მაინც დაანახევებს მას ისეთს რასმე, რასაც ჩვენ წინად ვერ წარმოვიდგენდით. და ეს იმისგამოა, რომ წიგნი, როგორც არა წინგანზრახული აღზრდა, ჩნდება ახალ აღმზრდელად, ბავშვის ცხოვრების მასწავლებლად, რაც ჩვენთვის, დიდებისთვის უხილავია.

მაგრამ დავეკითხოთ თავის თავს: როგორს გავლენას ახდენს ჩვენს ბავშვებზე ეს ახალი აღმზრდელი? წიგნი აწვდის ბავშვს ახალს ცნობებს. ჯერ სუსტი, რბილი და გაუმაგრებელი გონება ბავშვისა იკვებება წიგნიდან ცხოველ მყოფელის წვენიით. მართლაც თავის ნებაზე მიშვებული ბავშვების დაკვირვება სუსტია, ზერელაა, წუთიერია და ღრმად ფესვებს ვერ იკიდებს იმის სულში. საჭიროა ბავშვები მიეჩვივნენ ბუნების მოვლენების და მათ გარშემო ქვეყნისადმი გულის ყურის მიპყრობას და, ამასთან ერთად, შეიმუშაონ ნამდვილი დიფფე-

რენციული (განსხვავებული) წარმოდგენილებანი, უკუაგდონ გონების გამფანტველი, შემთხვევით ჭრელ-ჭრელი შთაბეჭდილებანი—ბოროტი შოლტი ჩვენის ნერვებიანის, ძლიერ მოძრავი ცხოვრებისა.

როგორც გამოცდილი, ნიჭიერი პედაგოგი, კარგი წიგნი უღვიძებს ბავშვს აზრს და, ამასთან ერთად, ცოტ-ცოტათი აჩვენებს მას წესიერებას.

აღმზრდელითი მნიშვნელობა საბავშვო წიგნებისა ბუნების მეტყველების დარგიდან ყოველს ექვს გარეშეა: ბუნების შესწავლა ადამიანის სულის ძირითადის თვისებიდან გამომდინარეობს—ცოდნისადმი მისწრაფებიდან. ამას გარდა, ბუნების მოვლენათა და ფაქტებთან ერთად ჩვენ აზრი შეგვაქვს დამოუკიდებელ დაკვირვებაში და ვსწავლობთ წესიერად გამოვიყენოთ ბუნების კანონები, ვილესავთ გარეგან გრძობებს, ვაწესრიგებთ გულის ზრახვათა. მაგრამ მშრალად დაწერილი მოთხრობები ბუნების მეტყველებიდან ადვილად უკარგავს ბავშვებს კითხვის ხალისსა. ამიტომ საჭიროა, რომ წიგნები ბუნების მეტყველებიდან, რასაც ბავშვს ვაწვდით, გარდა მეცნიერების მხრით სწორი შინაარსისა, უნდა წარმოადგენდნენ გარეგანის მხრითაც მხატვრულ ნაწარმოებს და საინტერესო შინაარსიან დასურათებას.

რიგიანად შედგენილს საბავშვო წიგნებს ბუნების მეტყველებიდან დღეს დიდი აღმზრდელითი მნიშვნელობა აქვს. ბავშვებისაგან ხშირად გაიგონებთ: „ზღაპრები არ გვინდა, იქ ყველაფერი სიცრუეა“, სანუგეშო მოვლენაა და ამ ცნობის მოყვარობას ბავშვისას ანგარიშის გაწევა უნდა. ამიტომ კარგად შედგენილი საბავშვო წიგნი ბუნების მეტყველებიდან,

მხატვრული სურათებით, ნათლად გადუშლის თვალწინ ბავშვს ბუნებას სურათებში, მხატვრულ სახეებში და დაეხმარება აღმზრდელს ბავშვში ცნობის მოყვარება საღკოდნის მოყვარებად გადააქციოს.

დღევანდელი ცხოვრება თანდათან რეალური მხარისკენ მიისწრაფება, თხოულობს ისეთს ცოდნას, რაც პრაქტიკულად გამოსაყენებელია. ამას ბავშვის გემოვნებაზედაც აქვს გავლენა, მაგრამ ბავშვის სულში ყოველთვის იყო და არის იდეალური მისწრაფები. ცხოვრების პრაქტიკულმა და რეალურმა მიმართულებამ რომ არ ჩააქროს ბავშვის სულში ეს იდეალური მისწრაფებანი, განსაკუთრებით საჭიროა და სასარგებლო სიტყვა-კაზმული ლიტერატურა. უნდა გვახსოვდეს, რომ, როცა ბავშვს უღვიძებთ გულში სიმშვენიერისა და სილამაზის გრძნობებს, იმავე დროს მას ვაწვდით საზრდოს იდეალურ მისწრაფებისათვის და თანდათან ხელს ვუწყობთ გახდეს იგი თავდაპირველად კაცთ-მოყვარე ადამიანი. რომ ეს ასეა, სჩანს ესთეტიური გრძნობის რთული ბუნების პსიხოლოგიურად განხილვისაგან. ესთეტიური გრძნობის განსაკუთრებული თვისებაა, როგორც აწინდელი ახალი პსიხოლოგია გვასწავლის, ამ გრძნობის არა შეგულიანება, უანგარობა. ამ სახით თვით ესთეტიურ გრძნობაშია ალტრუისტულ გრძნობათა საწინდარი, ეგოიზმის მინიმუმით, ან მისი სრულიად არ არსებობით. ამას გარდა ბუნებით რთულ ესთეტიურ გრძნობის შედგენილებაში არ შეგვიძლია არ აღვნიშნოთ ბავშვის სულის საღად შემქნელი და მფარველი ერთგვარი სუფთა ოზონი. მართლაც, როცა ბავშვი ესთეტიურ კმაყოფილებასა გრძნობს, ის მხიარულობს, იცინის ან ღმობიერობას განიცდის. ამ სიამოვნების

გამოვლის დროს ბავშვის სული ფაქიზი ხდება, იწმინდება, მაღლდება და მდიდრდება. რაც შეეხება ფანტაზიას, მისი ზრდისა და განვითარებისათვის ესთეტიური სიამოვნება იმდენად საჭიროა, როგორც ბავშვის საზოგადო ჰარმონიულად განვითარებისათვის თამაშობა და სათამაშოები. ჩვენს მანქანების, ქარხნების და ავტომობილების საუკუნეში, ცხოვრების პრაქტიკულად მოწყობის ხანაში, მშობლებს და აღმზრდელებს ვალად აძევთ განამტკიცონ ახალთაობაში იდეალური მისწრაფებანი. წიგნების კარგად შერჩევა სიტყვა-კაზმული მწერლობიდან, ქაბუკ მკითხველებს თვალწინ გადუშლის ცხოვრებას და იმავე დროს შეუმჩნეველად ავითარებს მათს ესთეტიურ გემოვნებას, სიმშვენიერის გრძნობას, აკეთილშობილებს, ამაღლებს ბავშვს.

ამ სახით სიტყვა-კაზმული მწერლობა თან და თან აღვიძებს ბავშვის სულში დაუშრეტელს, მაღალს და უანგარო ალტრუისტულ გრძნობებს, რომლითაც ადამიანი სარგებლობს მთელს თავის სიცოცხლეში. რა უღრმესს გულითადს მაღლობას გადუხდის ადამიანი თავის პირველ ხელმძღვანელს საბავშვო წიგნებს, რომელმაც შეაძინა მას სულიერი ძალა ეკლიანს გზაზე ცხოვრების ქირ-ვარამთან საბრძოლველად!

სიტყვა-კაზმულ საბავშვო ლიტერატურას, რომელშიაც ფორმა და შინაარსი რგოლივით გადაბმულია ერთმანეთთან ისე, რომ ვერ ხედავ ერთის დასაწყისს და მეორეს დასასრულს, სადაც ერთი მეორეს გულისხმობს,—ამ ლიტერატურას უქვევლად პირველი ადგილი უნდა დაეთმოს საბავშვო საკითხავ წიგნებს შორის.

ჩვენ აღვნიშნეთ ზემოთ გულ-მოდგინებით არჩევა საბუნებისმეტყველო წიგნ-

ბისა ბავშვებისათვის დღევანდელი ცხოვრების პირობის მიხედვით, მაგრამ მაინც ვურჩევთ მშობლებს და აღმზრდელებს ძლიერ ნუ იქნებიან გატაცებული პრაქტიკული, სამეცნიერო შინაარსიანი წიგნების მიწოდებით, უფრო ხშირად საბავშვო სიტყვა კაზმულ მწერლობას მიმართონ, რომელიც ბავშვის სულში ჩადგამს საკაცობრიო იდეალიზმის პირველს საფუძველს.

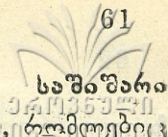
ფანტასტიური შინაარსის წიგნები ბავშვებს შემოქმედებითს ძალებს უფითარებს. ამ მხრით სასარგებლოა ზღაპრები, რაც ბავშვებსაც უყვართ თავისი მიმზიდველობით, სიმარტივით, სილამაზით, გასაგები ფორმით, ზღაპრები თითქმის იმდენად არ ამდიდრებენ ბავშვის ფანტაზიას, რაც ისედაც საკმარისი აქვს ბავშვებს, რამდენადაც, უმეტესად, მიმართულებას აძლევს, ზრდის მის ფანტაზიას და იმავე დროს აცნობს ბავშვს მახლობელ და შორეულ ქვეყნებს, სხვა და სხვა პირებს და კაცობრიობის ერთმანეთთან დამოკიდებულებას.

თვითონ ჩვეულებრივი ფორმა ზღაპრებისა დროსა და ადგილის გარეშე; ის ბავშვობიდანვე უნერგავს გულში ყმაწვილს დიდებულს სოლიდარულს გრძობას ხალხთა შორის, საზოგადო ძმობას ხალხისას, ფართოდ უფითარებს კაცობრიულს გრძობებს და უნერგავს გულში თავისი ერის სიყვარულსაც. ამ აზრის სიმართლეში ადვილად დავრწმუნდებით, თუ მოვიგონებთ ჩვენს და უცხო ხალხის ნიჭიერ პოეტებს. საკმარისია გავიხსენოთ ჩვენი სახელოვანი პოეტი ილია ჭავჭავაძე, რომელიც სიამოვნებით იგონებს თავის ავტობიოგრაფიაში მთავარს და მშობლებს, რომლებიც ბავშვობისას გასაგების ენით უამბობდნენ მას ზღაპრებს და სამ-

შობლო ქვეყნის ისტორიულ ამბებს, რომელნიც ღრმად ჩარჩენოდა გულში და დიდი აღმზრდელითი მნიშვნელობაც მოახდინა მასზე.

იმავე როლის პედაგოგ იდეალისტიკას ასრულებს ყოველგვარი ბელეტრისტიკული ნაწარმოები მოთხრობების სახით ნესტიან ქოხებში მცხოვრებ ბავშვებზე, მოხივარებზე, ობლებზე, უბედურებზე—ერთი სიტყვით ყველა ამა ქვეყნის მაშვრალთა და ტვირთ მიძიმეთა შესახებ. ბავშვი ინსტიკტიურად გრძობს მხატვრული სხვა და სხვა შინაარსიანი ნაწარმოებთა დიდს მნიშვნელობას და ერთნაირის გატაცებით და სიამოვნებით კიოხულობს ინდოელების და აფრიკელების, ესკიმოსების და იტალიელების ცხოვრებას, როგორც ცხოვრებას იმ საცოდავ ობოლ მოხივარა ბავშვისას, რომელიც მდიდრის კარებთან დგას, სახლში ფუფუნებაა, ბავშვები მხიარულობენ, გაჩირაღდნებულ შობის ხეს გარს უვლიან, სახლში სინათლე და მხიარულობაა, მაგრამ ქუჩაში მოხეტიალე გაყინულ და მშიერისთვის კი არა—უფრო ბედნიერ ბავშვებისათვის და სხვ. შეიძლება ბავშვს, როცა წაიკითხავს საწყალი ბავშვის თავგადასავალს, სიბრაღის ცრემლებიც გადმოცვივდეს თვალებიდან, მაგრამ ეს ცრემლები—კარგი ცრემლებია. ამით გული გაუკეთესდა და ბავშვიც უკეთილშობილესი შეიქმნა. ასე წიგნი უღვიძებს მას კეთილ აზრებს, კეთილ საქმეებში კი ბავშვი უნდა ავარჯიშონ მშობლებმა და მახლობელ აღმზრდელებმა.

ჩვენ ვხედავთ, რომ კითხვა აფართოვებს ბავშვის გულს, მახლობელ სისხლის ნათესავებს გარდა, გულში დაისადგურებენ სხვა მოყვანიც. ბავშვის გული შეიყვარებს სულით ნათესავებს, მეზობლებს

და შორეულებს. ამნაირად მოისპობა ის ვიწრო კარჩაკეტილობა, რომელიც გვეუბნება: „სისხლი წყალი არ არის, მიყვარს ჩემიანები, სხვებს ვერ ვიცნობ და არც მინდა ვიცნობდე“, არა, ნაცვლად ამ დახავსებული მარტო თავისის თავის მოყვარეობისა, შეიძინება ფართო და ღრმა სიყვარული კაცისადმი, შექმნილის ხატად და მსგავსად ღვთისა, შეიძინება დაუსრულებელი სურვილი ყოველთვის და ყველგან, საცა შესაძლებელია, საქმით კაცის სიყვარულისა და მისი სამსახურისა. ცოდნას, თუ როგორ უნდა ცხოვრება, ასწავლის კარგი საბავშვო წიგნი. რამდენად საჭიროა ცოდნა ცხოვრებისა, სჩანს ერთი პოეტის ბრძნული სურვილიდან, რაც მან უსურვა ახალთაობას: „არ გეტყვი—იყავ ბედნიერ, მაგრამ ეცადე იცხოვრო!“ უჩრია მან ვინც ცხოვრებას იწყებს.

როცა ბავშვები ეცნობებიან მოთხრობებით სხვა და სხვა ხალხის ყოველ ცხოვრებას, ჯერ თუმცა თეორიულად, მაგრამ მაინც ეჩვევიან ცხოვრების სხვა და სხვა პირობებთან შეგუებას, რასაც ბოლოს ცხოვრებაში საქმეში გამოიყენებენ. საზოგადოს, საერთო კაცობრიულს სხვა და სხვა ერის ცხოვრებაში, რასაც ბავშვი აღნიშნავს, შეუძლიან შეიმუშაოს ბავშვში მისი სულიერი ბუნების იდეალური მხარეები. ამ ორნაირი სარგებლობის მხრივ მხატვრულად დაწერილი ბელეტრისტიული ნაწარმოების კითხვას არ შეიძლება ანგარიში არ გაუწიოთ, არ გამოვყოთ ცალკე, როგორც ძვირფასი საშუალება აღზრდის საქმეში.

რაკი მნიშვნელობას ვაძლევთ უფრო ისეთს წიგნებს, რომელიც უვითარებს ბავშვს შემოქმედებას და სულიერს ძალებს, ჩვენ სრულიად უნდა განვდევნოთ

საბავშვო წიგნთ-საცავიდან საშინაო ზღაპრები და ისეთი წიგნები, რომლებიც მძიმედ მოქმედებენ ბავშვის პსიხიკაზე. ბავშვის სულის აღზრდის დროს, მუდამ უნდა ვზრუნავდეთ, რომ აღუძრათ ბავშვს სამხიარულო, გამამხნევებელი ემოციები, უკუ ვაქცოთ დამჩაგრელ და შემასუსტებელ გავლენისაგან, აგრეთვე ყოველის ღონის ძიებით უნდა გავაფრთხილოთ, რომ ბავშვს არ განუვითარდეს ვადამეტებული ოცნებიანი ფიქრები და გულის ზრახვანი, რასაც ცუდი გავლენა აქვს ადამიანის ცხოვრებაში.

როცა ვამბობთ ბავშვის გამამხნევებელი ემოციების განვითარებაზე, ჩვენ მუდამ უნდა გვახსოვდეს, რომ ბავშვის ასაკს მინიჭებული აქვს უზრუნველობის ხასიათი. ბავშვის სული სიცოცხლის სიამოვნებით და მხიარულობით არის სავსე. უნდა ვეცადნეთ, რომ დიდხანს შერჩესთ ბავშვებს ეს სიცოცხლით კმაყოფილება და სიამოვნება. ამიტომაც ბელეტრისტიული ნაწარმოებნი შესაქცევი შინაარსიანი, კომიკური დებულებითა და შედეგებით, რომელნიც კითხვის დროს გამოიწვევენ ბავშვის გულწრფელ სიცილს, ფრიად სასარგებლონი არიან. საღი, ვერცხლისებრივი, მოზრდილთათვის გადამდები ბავშვის სიცილი შეადგენს საწინდარს მომავლის იუმორისას, რასაც ადამიანი შეიმუშავებს და ხან მთელი ხალხიც. გულკეთილი სიცილი ბავშვობაში, გულკეთილი ცრემლებიანი სიცილი მოზდილებში, რაც მკვეთრად და საგრძნობლად ჰკიცხავს ცხოვრების უსამართლობას—ეს თავის მაცხოვრებელი თავსაცავია, ურომლისოდაც ზოგი კაცი ჩაიხჩვებოდა ტანჯვა-ვაებაში, რაც მას ბედმა არგუნა. საღი სიცილი ახალგაზრდობაში, იუმორი მოწიფულობაში აძლევს ადამიანს ძალას და

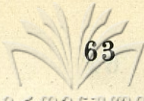
ზეკაცობრიულს მოთმინებას, რაც ხელს უწყობს აიტანოს ცხოვრების მძიმე განსაცდელი, რომელიც მუდამ გარს გვარტყია. ჩვენც შევუნარჩუნოთ ჩვენს ბავშვებს ბავშვობაშივე მეტი სიცილი და მხიარულება.

ჩვენ ვსთქვით, რომ უნდა მიექცეს ყურადღება ბავშვებში გამამხნიველ, სამხიარულო ემოციების განვითარებას, რაც ამაღლებს მათს გრძნობა-გუნებას ან როგორც ექიმები ამბობენ—სიცოცხლის ტონუსს, ამით ჩვენ იმის თქმა არ გვინდა, რომ ბავშვები კარჩაკეტილში ჰყავდეთ, ცხოვრებას, მწუხარებას და ტანჯვას მოშორებული. სრულიადაც არა. შემცდარი იქნებიან ისინი, ვინც ჩვენს სიტყვებს ასე გაიგებს. ჩვენ დარწმუნებული ვართ, რომ ბავშვებისთვის ცხოვრების გაცნობა არა თუ შესაძლებელია—საჭიროც არის. ბავშვებმა უნდა იცოდნენ, რომ ცხოვრება მუდმივს მხიარულებას და ღებინს არ წარმოადგენს. იმათ უნდა იცოდნენ, რომ არის ვაება, მწუხარება, ტანჯვა და სიკვდილიც, ან პოეტის სიტყვებით რომ ვსთქვათ: „იცოდნენ რომ არიან ღარიბნიც, არის სადმე სიმწარითა ცხოვრება“. მაგრამ ყველა ამას ნორჩი არსება **თანდათან** უნდა ეცნობოდეს. თავდაპირველად ბავშვმაც, როგორც, მცენარემ, ძალ-ღონე უნდა მოიკრიფოს, გაზარდეს, შეიწოვოს სიცოცხლის საღი წვენი და შემდეგ შეგიძლიათ მოახდინოთ უსაჭიროების დამყნა. არ არის საჭირო ძლიერ გაფერადება სამწუხარო სურათებისა, რასაც ბევრი მშობელი შერება. ჩვენ უნდა მოვავლოთ აღმზრდელებს და მშობლებს პოეტის სიტყვები:

„იტოკტიკე ენითა უსუსურის,
იტოკტიკე, ვიდრე ჟამი დაგხარის,

ვიდრემდის ხარ, ყრმაო, თავისუფალი,
არ გიცენია სოფელი მომღერალი!...
იტოკტიკონ, ითამაშონ, იცელქონ ბავშვებმა, მაგრამ მოზრდილები ნუ მოაუხამავენ მათ ბუნებრივს მაცხოვრებელს ჯანსაღობას თავიანთი რჩევა დარიგებით და მკვდარი ზნეობრივი სწავლებით, რაც უჩლუნგებს ადამიანს ზნეობრივს გრძნობებს. საჭიროა მიაწოდოთ ბავშვებს უფრო მეტი სინათლე, მზე, ჰაერი, სიყვარული და სიცილი, სამხიარულო საღი სიცილი, ნათელი ფერადები და ბრწყინვალე მოთხრობები. ნუ დაიშურებთ ამისათვის დროს და საშუალებას. საღი ახალთაობა, როგორც ხე საღის ფესვებით, თავისი აღზრდით გაახარებს მშობლებს და აღმზრდელებსაც.

ნების აღზრდაში საჭიროა ბავშვის თვითმოქმედების განვითარება, თავისი საქციელის პასუხის გების გრძნობასთან ერთად. გაშვებაობა, სიმტკიცე, შეურყევლობა, სულის სიმაგრე—აი რა უნდა შესძინოს ბავშვებს აწინდელმა საბავშვო ლიტერატურამ. საბავშვო წიგნი, როგორც ცხოვრებაში გზის მაჩვენებელი და მისი ოსტატი, რაოდენადმე განსაზღვრავს ბავშვის გემოვნებას. თესლი, დანერგილი ამა თუ იმ წიგნის მიერ, ორგანიულად გაღვივდება—გაღრმავდება და გაფართოვდება. წიგნი სულიერ საზრდოს აძლევს ბავშვის მიდრეკილებათა: საყვარელი წიგნის გმირების იდეები, როგორც მძლე მოძრავი ძალა, აქეზებს ბავშვებს, მათი შიბაძვის ძალით, დაემსგავსონ საყვარელ გმირებს. ხშირად საბავშვო წიგნს გადაუწყვეტია მთელი მომავალი ბედი ადამიანისა. რამდენი მკვლევარია დავალებული თავისი მოწოდებით კითხვისაგან. ნაპოლეონის დიდებამ აუარებელი დასი წარმოშვა მამაცი მხედრებისა, კორნელის წყალო-

ბით გაჩნდა მთელი გუნდი პოეტებისა. დიდებული ადამიანების კულტი გვიფარავს ბევრის სისუსტისაგან და გვაძლევს ზნეობრივს ძალას გავყვეთ მათს ნაკვალევს, აღვიძრათ ადამიანებში აღფრთოვანება და გამოვიწვიოთ მათში მაღალი შეგულიანება და ნება. მამაცური გატაცება ბავშვებში ხშირად გამოუწვევიათ მათ საყვარელ მწერლებს. ამისი ცოცხალი მაგალითი ყველასათვის თვალსაჩინო იყო ჩვენში, ჩვენი მსცოვანი პოეტის აკაკის იუბილეს დროს, როცა ბავშვი სთხოვდა პოეტს მასთან სურათის გადაღებას—მინდა შენ დაგემსგავსოვო.

კარგი საბავშვო წიგნი, სადაც აღწერილია გმირთა ცხოვრება, ავითარებს ბავშვში მამაცობას, ამასთან ერთად აქეზებს პროზულ ცხოვრების წვრილმანზე მაღლა იდგეს და ასწავლის უკეთ დააფასოს ადამიანი. ბავშვი, რაკი ადვილად მიჰყვება სხვის გავლენას და ხელმძღვანელობას, თავისი სისუსტის გამო, მიჰმართავს, ვინც მასზე ძლიერია. ამის გამო, პირველ ყოფილ ადამიანების მსგავსად, ბავშვს დიდებული ადამიანები ნახევარ-ღმერთებად მიაჩნია; მოთხრობები მათის შესახებ აღუნთებს მათ გულის ზრახვას და ცდილობენ დაემსგავსონ მათ.

დააკვირდით ბავშვების თამაშობას: ისინი ადგენენ საინტერესო სცენებს, რომლის შესახებაც მათ უამბეს. მიხრა მოხრას, ქცევას, გმირების ლაპარაკსა ისე ადგენენ ბავშვები, თითქოს გმირების სულს ერთს წუთში ბინა მათში უპოვიაო!

ამიტომ ფრიად სასარგებლოა ბიოგრაფიები: ისინი თვალსაჩინოდ, ცოცხლად, გასაგებად იძლევიან მაღალს ვაკვეთილებს ზნეობრივის ძალისას. საჭიროა მივმართოთ ჩვენს წარსულს ისტორიას და

ჩვენი ბავშვების სულიერად ხელმძღვანელობისათვის ამოვკრიბოთ ის დიდებული მოგონებანი ჩვენის წარსულიდან, რომლითაც საბუთი გვაქვს ვიამაყოთ! რა მშვენიერს ოქროს წიგნს დასწერდა ბავშვის მკოდნე და მოყვარული პედაგოგი!

ბავშვობიდან ფხიზელი გაცნობა თავისი ქვეყნის ცხოვრებისა, თავისი სამშობლოს ღირსება ნაკლულევიანებით, მოამზადებდა ჭეშმარიტ მოქალაქეებს და განუფითარებდა მათ ეროვნულს გრძობას, რომელიც, რასაკვირველია, არ სდევნის ადამიანთა შორის დიდებულს ძმობა-ერთობას. რომ გიყვარდეს შენი სამშობლო, უნდა იცნობდე მას, ცნობისთვის კი საჭიროა მისი შესწავლა. არ უნდა დავუმალოთ ბავშვებს, სამშობლოს მომავალ მოქალაქეებს თუ რამდენი ტანჯვა, წამება, დარბევა და ვაი ვაგლახი გამოუვლია ქართველ ერს თავის ხანგრძლივ ცხოვრებაში. ჩვენს ისტორიაში აუარებელი მაგალითია მაღალი ცხოვრებისა, მუდმივის და თავგამოდებითის შრომისა. ეს მაგალითები გმირთა ცხოვრებიდან თვალწინ უნდა ჰქონდესთ ბავშვებს და პატარაობიდანვე უნდა ეჩვეოდნენ შრომას. ავიღოთ თუ გინდ რობინზონის ამბავი. მისი ბრძოლა ბუნებასთან მთელი ისტორიაა კაცობრიობისა, რომელსაც უხდებო ბრძოლა ბუნების ძალებთან და გზის გაკვალვა ბედნიერებისაკენ. როგორ ძლიერად და კეთილად მოქმედებს ეს მაგალითი ბავშვებზე!

როგორც კეთილი დამრიგებელი-მშობელი, წიგნიც რბილად, ნაზად ძალ დაუუტანებლად უშლის თვალ წინ ბავშვს სიკეთისა და სიბოროტის ცნებებს, ზრდის მისს გრძობებს და იზიდავს მას სათნოებიან ცხოვრების გზისაკენ, ცხადათ უხატავს გმირულ ცხოვრების სურათებს

ე. ი. უფითარებს იდეალურ-კაცთმოყვარულ ქვეყნის შეგნებას, რაც ფრიად საჭიროა ჩვენს რეალისტურ საუკუნეში.

მხატვრულად დაწერილი წიგნი, სადაც ენა ლამაზია, სადა, უმდიდრებს ბავშვს ენას და ესთეტიურად ავითარებს მას. საბავშვო წიგნი განუწყვეტლივ, ფრთხილად მოქმედებს ბავშვის სულის განვითარების ყოველს მხარეზე, ჩასთესავს სარწმუნოებრივი, ზნეობრივი და ეროვნულ დასაწყისის თესლს, ჰქმნის ბავშვს სრულ პიროვნებად.

ბელეტრისტიული, საბუნებისმეტყველო და სხვა წიგნების გარდა, რომელიც აცნობებს ბავშვებს თავისი და უცხო ხალხის გმირების ცხოვრებას და აგრეთვე ის წიგნებიც, რომლიდანაც ბავშვები გაიცნობენ საზოგადოების სხვა და სხვა წრის ბავშვთა ცხოვრებას, ბევრი წიგნი ახალგაზდობიდანვე უნერგავს ბავშვებს კაცთ-მოყვარულ დამოკიდებულებას დამნაშავე ადამიანებთან. ეს წიგნები ეუბნებიან ბავშვებს, რომ დამნაშავე ადამიანშიაც ბეჭუტავს ღვთიური ნაპერწკალი, რომ ის ხშირად დამნაშავე კი არა—უბედური ადამიანია.

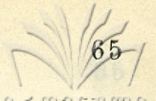
როცა გათვალისწინებული გვაქვს თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს საბავშვო წიგნს, რომელიც იჭერს აღმზრდელის ადგილს ან ამთავრებს მის მიერ დაწყებულ საქმეს, უნდა შევიძუშაოთ ბავშვებში განსაზღვრული დამოკიდებულება წიგნთან, წიგნი უბრალო სათამაშო ნივთი კი არ არის, რასაც საშობაოთ ან დღეობებში უყიდიან ხოლმე ბავშვებს გასართობად წიგნი მასწავლებელია, წიგნი დამრიგებელია, ბავშვის ხელმძღვანელია. წიგნი, როცა ბავშვებს ართობს, იმავე დროს შეადგენს შრომას, მეცადინეობას, ბავშვებისათვის სერიოზულს სა-

ქმეს. წიგნის გარეგნობა არაა მნიშვნელოვანი იქცევდეს მშობლებისა და აღმზრდელთა ყურადღებას, რამდენადაც მისი შინაარსი. რასაკვირველია ყდაც, სურათებიც, რომელიც თვალსაჩინოდა ხდის წიგნის ამა თუ იმ აზრს, უცხოველებს ბავშვს გულის ზრახვას. უფითარებს მშვენიერების გემოვნებას, სასარგებლოა ბავშვებისათვის. მაგრამ წიგნის მშვენიერი გარეგნობა არ უნდა აღურიონ საპრეტენზიო მედიდჯრობასთან.

წიგნებთან სერიოზული დამოკიდებულობა რომ ჰქონდესთ, სასარგებლო იქნებოდა, რომ პატარაობიდანვე დაჩვეულებულნი ბავშვები თავისთვის პაწაწა ბიბლიოტეკების შედგენას. ეს აამაღლებდა ჩვენში საზოგადო კულტურას და განათლებას. ბავშვს ხელმძღვანელობა უნდა და გავლენა სჭირია იქ, რაშიაც მას ჯერ კიდევ ცოტა გაეგება.

მაგრამ საბავშვო წიგნების აღმზრდელობითი მნიშვნელობა თავის კეთილს გავლენას ახდენს მაშინ, როცა კითხვა სწარმოებს სისტემატაურად, ზოგიერთი გეგმის მიხედვით. ამ შემთხვევაში გეგმად ჩვენ ვგულისხმობთ აღმზრდელობითს გავლენას, უფროსების ხელმძღვანელობას, რჩევა-დარიგების, და ჩვენების სახით და სრულიადაც არ ვამბობთ, რომ ბავშვის გემოვნებას ძალა დაატანონ, ჩვენ მხოლოდ გვინდა, რომ ბავშვს კითხვაშიაც კანტროლი გაუწიონ, რადგანაც სხვა და სხვა გვარი პარნოგრაფიული ლიტერატურა, სამწუხაროდ, ჩვენშიაც იჩენს თავს, რაც დამღუბველია ზე მახარალებელი ახალთაობისთვის.

კითხვა სისტემატური უნდა იყოს იმიტომაც, რომ წარმავალი ცნობები ღრმად ვერ მოიდგამს ფესვებს ბავშვის სულში, მისთვისაც ძნელია ყველაფერში გარკვე-

ვა. აი ამიტომაც სისტემატიური კითხვა გავლენას აგრძელებს, მუდმივად დავინებულად ხდის და არ სპობს ბავშვის თავისუფალ ზრდას და განვითარებას. ძნელი არ არის საბავშვო ლიტერატურა ყველა წლოვანებას შეუფერად. ის, ვინც ყმაწვილების გონებას შეიპყრობს და უკუაქცევს მათ მანვე უმნიშვნელო წიგნებისაგან, რომლითაც ის გატაცებულია, ქვეყანას ფრიად დიდს სარგებლობას მოუტანდა; იგი მასსის ზნეობას უფრო მეტს შესძენდა, ვიდრე ბევრი ზნეობის მასწავლებელი. ის იქნებოდა უფრო სასარგებლო, ვისაც შეეძლებოდა, ვიწროპარტიულის ცრუ პატრიოტულის და ხალხთა შორის შურის ძიების ნაცვლად, გავეითარებინა მოზარდ თაობაში საღი ეროვნული გრძობა, რომლითაც მტკიცე იყო ქართველი ერი, რომელიც ლმობიერად ეპყრობოდა მეზობელ ერებს, რასაც გვამცნევს ჩვენი ერის ისტორია. კატომოყვარულ, საზოგადო კაცობრიულ აღზრდის თესლს, მშობელთა და აღმზრდელთა გარდა, ბავშვის გრძობიერს სულში ჰყრის ბავშვის სარწმუნო მეგობარი, მისთვის შრომა და მოსვენება—საბავშვო წიგნი.

დიდი ხანი არ არის, რაც ჩვენში საბავშვო ლიტერატურა აღორძინდა. გვაქვს საბავშვო ჟურნალები, მხოლოდ მცირეა საბავშვო საკითხავი წიგნები. ჩვენს საბავშვო ჟურნალებში—„ჯეჯილში“ და „ნაკადულში“ ხშირად ისეთი კარგი წერილები იბეჭდებოდა, რომ მათი დალაგება სერიებათ და ცალკე წიგნაკებად გამოცემა, ამ საბავშვო წიგნების სიძვირის დროს, დიდათ სასარგებლო იქნებოდა. აუცილებლად საჭიროა ჩვენში საბავშვო წიგნების გამოცემა და საყმაწვილო ბიბლიოტეკის მოწყობა და ვინც ამ საქ-

მეს იკისრებს და შეასრულებს აღსანიშნავს სამსახურს გაუწევს ჩვენს ახალთაობას. უნდა გვახსოვდეს, რომ საბავშვო წიგნი მასწავლებლისა და აღმზრდელის როლს მხოლოდ მაშინ შეასრულებს, თუ გავითვალისწინებთ შემდეგს პირობებს:

ა) კითხვა უნდა იყოს სისტემატიური, ხელმძღვანელობას უნდა უწევდნენ ბავშვებს კითხვაში, მაგრამ იმავე დროს, შეძლებისა და გვარად, არ უნდა ჩაუქრონ ბავშვს თავისუფალი ინტერესები.

ბ) საჭიროა სახეში გვექონდეს ბავშვის წლოვანება და მისი ძილრეკალიება ე. ი. საჭიროა შეძლების და გვარად კითხვის დროს დაკული იქმნას მკითხველის ინდივიდუალური (პიროვნული) მხარე.

გ) არ უნდა მიეცეს ბავშვს საკითხავად ზნეობრივი სწავლით გაქდენთილი წიგნები.

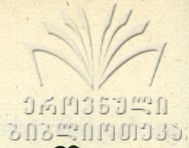
დ) სრულიად უნდა განიდევნოს საბავშვო წიგნთსაცავიდან საშიშარი მოთხრობები.

ე) კითხვით უნდა გააძლიერონ სამხიარულო ემოციები, რომელიც უვითარებს ადამიანს სიცოცხლის ნიჭს.

ვ) ბავშვებს უნდა მიეცეს საკითხავად სხვა და სხვა შინაარსის წიგნები, რომლებიც ეხებიან, შეძლებისა და გვარად, ცხოვრების ყველა მხარეს.

მხოლოდ ამ უსაჭიროესი პირობების დაკვირვებით შეგვიძლია გავამდიდროთ ბავშვის გონება ახალის ცნობებით, აღვზარდოთ მასში საღი, ფხიზელი გრძობები, გაუმაგროთ ნება, განუფიქროთ თვითმოქმედება, თაონობა პირველ ყოვლისა. ზემონათქვამის მიხედვით ყველაზე უფრო სარწმუნოთ, ღრმად და ძლიერად იმოქმედებენ, რასაკვირველია, დებულებითი და არა უარყოფითი მიმართულების წიგნები, ე. ი. ისეთი წიგნები, რომელიც ბავშვს უმაგრებს სულიერს ძალებს, და არა არყვეს ისედაც ბუნებრივად სუსტს აკებულობას ბავშვისას *).

*) სტატია გადმოკეთებულია ვოლკოვიჩის წიგნიდან.

სწავლა-აღზრდის საქმე საქართველოში

ძველ დროიდან (IV ს.) მე-XVIII საუკუნის დასასრულამდე. *)

II

სკოლები საქართველოში X—XIII საუკუნოებში და არაბთა გავლენა.

ბრწყინვალე ხანა სწავლა-აღზრდის საქმეს საქართველოში დაუდგა მე-X საუკ. გასულიდან, როდესაც ბაგრატ III-მ (980—1014) და დავით კურაპალატმა (983—1001), განდევნეს რა საქართველოდან არაბები, ¹⁾ მიჭუყვეს ხელი სამეფოს განცალკევებულ ნაწილების შეერთებას, — და გაგრძელდა მე-XIII საუკ. ზირველ მეოთხედამდის, როდესაც კვლავ დაიწყო საქართველოს მუდმივი დარბევა-ახსრება მონგოლ-თურქ-სხარსთაგან. ²⁾

ზოლიტიკურად ძლიერი ივერია ამ ხანაში (X—XII) კულტურულად აღევადა და მიაღწია უმაღლეს წერტილს ცნობების ყოველ-მხრივ განვითარება-ზრდაში.

კერძოდ სწავლა-განათლების საქმეც სიმაგალითოდ კარგად მკაფიო ამ ხანაში ჩვენში.

ამ დროს ზირველად დასრულებიან საქართველოში უმაღლესი სასწავლებლები და დაიწერებინა წიგნები თითქმის ყველა სამეცნიეროდ დარგიდან.

ამ ხანაშივე დაწესდება ჩვენში ცალკე თა-

სამდებობა მწიგნობართ-უხუცესისა, რომელსაც, სხვათა შორის, ჩაბარდება სწავლა-განათლების უმაღლესი მეთვალყურეობა და შესვეურება სამეფოში.

ამ დროსვე აშენდებიან მრავალი ეკლესია-მონასტრები საქართველოში და საქართველოს გარედ და სკოლათა რიცხვი ერთი ცტად მატულობს.

ბედიის ტაძარი სამურზაყანოში, ³⁾ გელათის მონასტერი იმერეთში, ⁴⁾ ვარძიის, ხანულის და გუდარქნის მონასტრები ჯავახეთში (სამცხე-საათაბაგოში), ⁵⁾ მონასტრები სხვა-სხვა-გარედ: ულუმბოში, შავ-მთაზე, იე-

3) ბედიის ტაძარი ააშენა ბაგრატ III (980—1014); ამავე ბაგრატს და დედა მისს გურანდუხტს მიაწერენ აგრეთვე ქუთაისის ტაძრის (ეგრედ წოდებულის „ბაგრატის ტაძრის“ (არქიელის გორაზე. ახლა ნანგრევებია) შენებას. (იხ. „ქართ. ცხ.“ წ. II, გვ. 318—340; ვახუშტი—, ისტ.“ გვ. 145. შენიშვნა.)

4) ააშენა დავით აღმაშენებელმა (1089—1125) იხ. „ქართ ცხ.“ წ. II, გვ. 343—374.

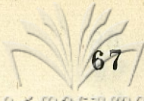
5) ვარძიის მონასტრის შენება დაიწყო თამარის მამამ გიორგი III (1156—1184), დაასრულა კი თამარ მეფემ (1184—1212). თამარის დროსვე აშენდნენ შესანიშნავი ბეთანიის და კაბენის ეკლესიები (,იხ. ქარ. ცხ.“ წ. II, გვ. 462, 411, ვახუშტი—, ისტ.“ გვ. 197—216; A. Хахановъ — „очерки“—в. II—стр. (149—154).

ხახულის ლავრა ააშენა მეფე დავით კურაპალატმა (983—1001) იხ. правосл. палест. сбор. т. IV. в I. спб. 1888 г.—А. Пагарели—„памятники груз старины въ св. земли и на Синаѣ“—стр 178—179.

*) იხ. „განათლება“ № 1 1909 წ.

1) არაბები ბაგრატმა განდევნა საქართველოდან 985 წ. (იხ. „Ставроп. епарх. вѣд.“ за 1898 г. № 20 (16 окт.) статья Θ. Жордания: „Абхаз. католикосы“.—стр. 646—48). პირველად არაბები შემოვიდნენ საქართველოში მეფე მირის (663—668) დროს, მე-VII საუკ. (იხ. ვახუშტი—, საქარ. ისტ.“).

2) პირველად მონგოლნი საქართველოს დასაზვერად შემოდიან 1220 და 1222 წლებში გიორგი IV ლაშას მეფობის დროს (იხ. ვახუშტი—, საქარ. ისტ.“ გვ. 220—221).

რუსადიში¹⁾, მაკედონიაში,²⁾ კუნძულ კეპ-რეში,³⁾ კონსტანტინოპოლის⁴⁾ და ანტიო-

1) აქ ვგულისხმობთ ჯვარის მონასტერს, რომელიც დაარსებულ იქმნა ბაგრატ IV (1027—1072) და მის დედის მარიამ დედოფლის თაოსნობით და საფასით ვინმე პროხორე ბერისაგან (იხ. „Addition á l' Hist. de la Geor. ar Rossset. 1851. p. 201. აგრეთვე „მამ. უბოვრ. შიო მღვიმ. უდაბნ“ გვ. 116). ზოგიერთები (პროფ. ცაგარელი—ჯანაშვილი) „ფიქრობენ“ ეს მონასტერი ააშენა მეფე მირიანმა (+342), მე-V საუკ. აღმოსავლეთში მოგზაურობის დროს ინახულა იგი ვახტანგ გორგასლანმა, ხოლო მე-X საუკ. განაახლა ვინმე ბერმა პროხორემო (იხ. „палест. сборн.“ т. IV. в. I. спб. 1888 г., стр 32, 88, 42) ჯანაშვილი—„груз. обит. вѣхъ грузіи“—Тифл. 1899 № стр 9). მარა ეს ნამდვილი არ უნდა იყოს. ერთი რომა ჩვენი მატრიანე „ქარ. ცხ“ ამის შესახებ არაფერს ამბობს (წ. I გვ. 193—აქ ვახტანგის იერუსალიმში ყოფნის შესახებაა ლაპარაკი) და, მეორედ, მირიანის დროს მონასტერი ჯერ კიდევ არსად არ იყო დაარსებული (დედამიწის არც ერთ კუთხეში); როგორც ვიცით, პირველად სამონასტრო ცხოვრების დამაარსებელი ანტონი დიდი (ეგვიპტელი) გარდაიცვალა 356 წ და მასთანამე 14 წლის შემდეგ მირიანის გარდაცვალებისა. და თვითვე პროფ. ცაგარელი თავის მეორე წიგნში („Свѣд.“ в. I. стр XXVII) პირდაპირ ამტკიცებს—ეს მონასტერი (ჯვარის) მე-X—XI საუკ. დაარსდაო,

2) პეტრიწოს მონასტერი (ახლანდელი ბაჩკოვის) დაარსებული 1083 წ. მახლობლებში გრიგორი ბაკურიანის მიერ (იხ. Н. Маррѣ.—„Іоаннь Петриц. груз. неоп. XI—XII в. (Отд. оттискъ изъ запис. Вост Отд. Импер. Рус. Арх. об-а, т. XIX. спб 1909 г

3) მონასტერი ეპ(ი)ლია (იხ. „ქრონ“. წ. I, გვ. 128) „ქარ. ცხ.“ (წ. II, გვ. 462) ეს მონასტერი შეუქმნია მე-XII საუკ. თამარ მეფეს.

4) პრომანოს მონასტერი, დაფუძნებული საბერძნეთის მეფის ბასილი მაკედონიელის დროს. (867—886). იხ. „ათონ. ივრ. მონასტ. 1074 წ. ხელთნაწ. აღაპებით“ თბილ. 1901 გვ. 102.

ქიის მახლობლად⁵⁾ და უფრო „კოკოფრესკ“ მონასტერი ათონის მთაზე,⁶⁾ დაარსებული X—XII საუკუნეებში წინა საუკუნეებში დაარსებულ მონასტრებთან ერთად გადაქცევას აკუნად და სავანედ სამშობლო (ქართულ) მწიგნობრობა—მწერლობას და სწავლა-აღზრდის საქმეს.

ეს ხანა იყო დრო გიორგი I (1014—1027), ბაგრატ IV (1027—1072), გიორგი II (1072—89), დავით აღმაშენებლის (1082—1125), გიორგი III (1156—1184) და თამარის (1184—1212) მეუფების, — ხანა ფრთხვად ბრწეინვადე და დიდებული საქართველოს ისტორიის ფურცლებზე.

როგორც ჰირველ საუკუნეებიდან (IV—X) არც ამ ხანადან დარჩენილან ჩვენ დროში ცნობა-მოწმობანი სკოლების ორგანიზაციის და სწავლების წეს-რიგის შესახებ ჩვენში. „ბიოგრაფიები“ ამ საუკუნეების (X—XII) ცნობილ მოღვაწეთა სწავლა-განათლების შესახებ მეტად მოკლე და ზოგადი ხასიათის ცნობებს იძლევიან და ერთს სრულს სურათს ვერ ქნატავენ. 7) მაგრამ ყოველ შემთხვევაში უნდა ვითქვით—და უკუკვლიცაა სწორედ—რომ ამ ხანაშიც არსებობდენ ივერიაში იგივე ტიპები დაბად სკოლებისა, რაც შეათე საუკუნეში, მხოლოდ კი ცოტადენი ცვლილებით სსკოლოდ უზრუნველში და სავანების გარდაცემის სისტემა-მეთოდებში.

5) კალიპოს მონასტერი (ღვთისმშობლის სახელზე) იხ. „Палест. сборн.“ т. IV. в. I. стр. 29.

6) დაარსდა მე-X საუკ. წმ. იოანე—ევთიმე და თორნიკესგან (იხ. ვახუშტი ისტ გვ. 136 და 144 შენიშ I).

7) აი, მაგალითად, გიორგი მთაწმინდელის შესახებ (გიორგის „ცხოვრება“ ერთად-ერთი სრული „ცხოვრება“) რას სწერს მისი ბიოგრაფი: განათლებისა მისისათვის (ე. ი. გიორგისა) ყოველივე სულ მცირედ და მოკლედ მოგიხსნაო. იხ. „ათონის ივერიის მონასტრის 1074 წ. ხელთნაწერი აღაპებით“.—გამოც. საეკ. მუზეუმისა—თბილისი—1901 წ. გვ. 288).

საქართველოს დაბად სკოლებში სსსწავლა. საგნების რიცხვს წინანდელზე შედარებით ამ საუკუნეებში (X—XII) მიემატება შემდეგი „სავადლებო“ საგნები: „ანგარიში—რიცხვთა ცნობა“ (значение числовых знаков и счисление)¹ ქვეყნის მხსველობა (ანუ გეოგრაფია), ხატის-წერა,² ენის განხების ცოდნა (ანუ გრამმატიკა)... ხოლო მე-IV—X საუკუნ. დაწინაურდ საგნებიდან კი დიდ განვითარება-აღფრავებს აღწევს ენების ცოდნა, ლექსის წერა, ხატვა-მხატვრობა, ხელოვნური წერა, ჭამილეტიკა.

მე-XI საუკ. დასაწყისის ცნობილ ქართველ მწერლების და სწავლელების წმ. იოანე—ევ-

1 „რიცხვთა-ცნობის“ საფუძველი ჩაეყარა და განვითარდა ჩვენში არაბულ ციფრების შემოტანით არაბებისაგან IX—X საუკ. უძველესად ხმარებულის არაბულის ციფრების კვალს ჩვენ ვპოულობთ ქუთაისის ბაგრატის ტაძრის ნანგრევებზე 1003 წლიდან;—წარწერა აღმოაჩინა ფრანგ მოგზაურმა დიუბუამ. გარდა ქუთაისის ტაძრისა აკადემიკოსი ბროსე არაბულ ციფრებს პოულობს აგრეთვე 1001 წლის ვერის ეკლესიაზე, გორის მხარეში, ატენის მახლობლად და 1002 წ წვიმოეთის საყდრის კედელზე საციციანოში. ორივე ესე წარწერაც ეკუთვნის ბაგრატ III დროს. (იხ. Dubois — „Yoyage autur du Coucase... eten Crimee“. Paris - 1839—46.—I, p. 411—424. Prosset „Voyage archèologique en trans Caucasia (1848—49 r.r.) St.—Petersb. 1851, VI Ra. no. no. 30, 90—100; Епископ. Киріонъ: „засл. груз. мона.п. и монастыр. для отечеств. цер. и об-ства“ Тифл, 1899 г. стр 26.

2 ეს ხელობა მეტ განვითარებაში ათონში ყოფილა. აქ ამ ხანაში XII ს.) ვინმე ბერს დონისეს დაუწერია ხატვა—მხატვრობის სახელმძღვანელო, რომელშიაც განუმარტავს—თუ რა სახის კომპოზიციას შეუძლიან მისდიონ მხატვრებმა ამა თუ იმ ბიბლიურ სიუჟეტის დახატვის დროს (იხ. К. Байя — „Исторія искусствъ“ стр. 101—102—пер. съ франц. проф. Г. Павлуцкаго. Кіевъ 1902 г.).

თიბე (+1028) გიორგი მთაწმინდელის (1014—1065) „ცხოვრებიდან“³) ჩვენ ვტყობილობთ, რომ ისინი ფრად დახელაფრებული იყვნენ ენების ცოდნაში და ლექსთა წერაში. მათ უყარებელი წიგნები სთარგმნეს ბერძნული ენიდან ქართულად და თვით ესა მათი „თარგმნთა“ სამკაღით და სრულიად უნაკულა.⁴ ისე საფუძვლიანად სცოდნათ წმ. მამებს ენები, რომ, არა მარტო თუ სამშობლო ქართულ ენაზე, ბერძნულადაც თავისუფლად სწერდნენ ისინი ლექსებს.⁵)

აწ უკვე განსვენებულს ელინისტ ეპისკოპოსს ზორთეირი უსშენსკის თავის ცნობილ წიგნში: „Первое путешествие въ Синайскій монастырь въ 1845 г.“. (стр.

3 ცხოვრება წმ. იოანე—ევთიმესი დაუწერია გიორგი მთაწმინდელს, ხოლო ამ უკანასკნელის კი ვინმე გრიგორის (გიორგის მოწაფეს) „ცხოვრებათა“ ბერძნული ტექსტი დატულია ათონის ივერიის მონასტრის წიგნთ-საცავში; ქართული ტექსტი მოთავსებული აქვს გ. საბინინს თავის „საქართველოს სამოთხეში (პეტერბურგი. — 1882 წ გვ 400—465 ..) „ცხოვრების“ ერთი ვარიანტი მოთავსებულია აგრეთვე საეკლ. მუხეუმის მიერ გამოცემულ „ათონის ივერიის მონასტრის 1074 წ. ხელთნაწერი ალაპებით . (აქ წმ. ილარიონ ქართველის (829—882) ცხოვრებაცაა მოთავსებული—გვ. 69—110; ნაწყვეტ-ნაწყვეტად რუსული თარგმანი იხ. А. Хахановъ— Очерки —в II, стр. 61—71 ..)

4 ევთიმეს უთარგმნია სხვა-და-სხვა საღმრთო და საეკლესიო წიგნები, რიცხვით 54—57, გიორგის 17—18 (იხ „ათონის ივერ. მონასტრ. 1074 წ ხელთნაწერი გვ 27—29; 310—311; „საქარ. სამოთხე“—გვ. 414; „ხრონიკები“ ყორ-დანიასი წ. I, გვ. 113, 124, 131, 137, 141, 155, 163 - 69, 217, 231, 237; წ. II, გვ 39, 82)

5 ქართულიდანაც თარგმნიდენ წმ. მამები ბერძნულად და ბერძენ საზოგადოებას აცნობებდენ სამშობლო მხარის გონებრივ ნაწარმოებებს (იხ საქ სამოთხე გვ. 403; ათონის ივერ. მონასტ. 1074 წ. ხელთნაწ * გვ 4).

212—213) მოგვანილი აქვს ლექსი ბერძნულ ენაზე, რომელიც მას უნახავს სინას მონასტერში ისაკ მესობტამელის ხელთ-წაწერთა კოლექციაში და რომელსაც ჩვენი თანამემამულის წმ. ევთიმეს კლამს მიაკუთვნებს. ლექსი წარმადგენს წერილს წმ. მამისა იმპერატორ კონსტანტინე დუკასთან (XI სუკ.). წერილის თავში, რომელიც მეტად ფაშილანური ხასიათისაა, ევთიმე უსურვებს იმპერატორს ჯანმრთელ, ხანგრძლივ და ბედნიერ ცხოვრებას, თხოვს არ დაივიწყოს და მიწერ-მოწერა არ შეწყვიტოს (!) და, უკანასკნელ, ხივის—გავცივდი შეშის ჭრის დროს ათონის მადლობებზე და მეტად ცუდად ვგრძნობ თავს. ლექსთ-წიგნი იქნება თარგმან-სტაბიანისა და მეტად რითმიულ-ჰარმონიული და თავით ჩვეულებრივ ბერძნულ ლექსთ-წიგნში მრავალგვარად გრძელ-მოკლე მარცვლებისა აქ სრული და უნაკლებად ¹⁾.

მე-XVIII სუკუნის ცნობილი მოგზაური (ადმონაციულოში) მთავარ-ეპისკოპოსის ქართლი-

¹⁾ როგორც ნათქვამი ევთიმეს შემოქმედებით ნიქისა მოვიყვანთ აქა ნიმუშად რამოდენიმე პწკარს მისი წერილი—ლექსიდან, რომელიც ნათლად მოწმობს წმიდანის მუზის ენაწყლიანობას და მჭერმეტყველობას:

„Κορηγοιοδοσῶν Χρυσέου γένους κλάδος
 Ψυχῆν ἐμὴν φεράουσα καρδίας μέσην
 Πρὸς εωπυρὸν σὸν ἐν ἀσυχηρῆτι πτόλῳ.
 Καὶ λαμπρὰν ἠγίειαν εἰς πλείστους Χρόνους,
 Καὶ πᾶν ὅ τι ἀλλοτρίον ἐν βίῳ μένει“... ო. სს.

„და ფრიად საკვირველია,—შენიშნავს პორფირი (ეპისკოპოსი),—ის მოვლენა, რომ ევთიმემ იცოდა ელინთა ენა მაგრე საფუძვლიანად და ვრცლად, რომ შეეძლო წერა ამ ენაზე ლექსებითა. მაშასადამე ჩვენ თანამემამულეებს ქართველებს შეუძლიან სრულიად დაენდონ საღმრთო წერილს წიგნების. იმ თარგმანს, რომელიც უთარგმნათ წმ. მამებს ათონის მთაზე“.

პროფ. ხახანაშვილი ზემომოყვანილ ლექსს (ევთიმესას) „სათულ“ მიაკუთვნებს წმ. გიორგი მთაწმინდელს („ო. ა.“. ვ. II, სტრ. 81).

სა ტიმოთე გაბაშვილი მწმობს, რომ ევთიმემ ქართულადაც სწერა ლექსებიც და „ესოდენ გრცლად იცოდა მან ქართულად ზრახვა და რიტორება, ვითა რმირას უსწრებდა სიზარჯვითა ენისათა“ ²⁾. ამასვე ამტკიცებს თავის „წიგნი სიტყვაობაში (§§ 694—697.—გვ. 234) კათალიკოსი ანტონი ³⁾.

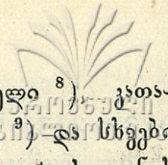
წმ. გიორგი მთაწმინდელიც ცნობილია ჩვენში როგორც პოეტი და დასელაგებულის აკროსტიხების შემდგენელი. პროფესორ კალინოვსკის აზრით გიორგის ეკუთვნის ინგლისურიდან რუსულად ი. ი. კაზლოვის მიერ გადაღებულ-გადაკეთებული ლექსი: „Вечерний звонъ, вечерний звонъ“!.. ⁴⁾ გიორგის ქართულ ლექსთაგან კი ჯერჯერობით ცნობილია მარტოოდენ ერთად-ერთი აკროსტიხი, რომელიც გელათის მონასტრის სახარებაშია მოქცეული. ⁵⁾

²⁾ იხ. „მოხილუა წმინდათა და სხვათა აღმოსავლეთისა ადგილთა, ტიმოთესაგან ქართლისა მთავარ-ეპისკოპოსისა“—თბილისი. 1852 წ. პლ. იოსელიანის რედაქტ. გამოც. გვ. 40.—აქ „ლექსი“-ს ქვეშ („განმარტა ლექსი“) შეიძლება ვიგულისხმობთ საგრამმატიკო კანონებით.

³⁾ იხ. აგრეთვე §§ 689—91 (გვ. 232) (იოანეს, ევთიმეს მამის შესახებ (იოანე აქ ნაწოდებია „ლამაზ მუსიკად, შუბნიერ რიტორად“...)

⁴⁾ გიორგი,—პროფ. ხახანაშვილის აზრით, სპირიტუალისტულ მიმართულების აპოლოგეტი ქართულ ლიტერატურაში. (იხ. А. Хахановъ—„очерки“ в. II, стр. 81. აქვე მოთავსებული აქვს ხახანაშვილს კაზლოვის (გიორგის) ლექსი რუსულად; ქართულად იგი—რუსულის მიხედვით—უთარგმნია მ. ჯანაშვილს და თავის „უკვდავთა დაღადებან-ში“ (თბილ. 1908 წ. გვ. ⁸⁵ მოთავსებია). იხილეთ აგრეთვე „ივერია“ 1895 წ. № 105 სტ. გ. საძაგლოვისა (ეპ. კირიონისა) „გიორგი მთაწმინდელი, როგორც სასულიერო პიტიკოსი.

⁵⁾ ამ აკროსტიხში წმ. მამა უჩვენებს საღმრთო წერილის სარგებლობაზე და წამკითხველთ შენდობასა სთხოვს (იხ. Хахановъ ib dem და ეპ. კირიონის: „Засл. груз. мон“. стр. 61).

და არა მარტო თუ ევთიმე — გიორგი, არამედ ვეკლას ამ ხანას (X—XIII ს. ცოტად თუ ბევრად ღივს შესანიშნავი მოღვაწეებიც ცნობილნი არიან როგორც მოღვაწე და „ტეპილ და სამო იამბიკოების“ შემდგენელი. იოანე ზეტრიწი, ¹⁾ ეფრემ მტარი, ²⁾ გრიგორი ჩხარუხაძე ³⁾, ივანე შავთელი ⁴⁾, სარგის თბოგველი ⁵⁾, ძვანაკარელი ⁶⁾, იოანე ტარიჭის ძე (ანუ ტარიჭის ძე) ⁷⁾, შოთა

¹⁾ სწერდა „იამბებს“ (А. Пагарели — „свѣдѣнія“ — в. III, გვ. 152. მასვე ეკუთვნის მთელი „ლექსთაკონა“ კლემასი იოანე სინაელისა ლექსად ნათარგმნი და სხვ. — ibid. გვ. 260). ანტონი კათალიკოსი შემდეგ ნაირად ახასიათებს მას, როგორც მოღვაწეს:

„იოანისნი ბრწყინებულ ლექსნი მზიანი, წალკოტ ყუბავიან, მმწიფენ ხილნი ხიანი, ფშვიან სუნნელთა მისნი შრომან იანი, მისნი დათხზუანი დიოს კრონოსიანი, სიმალლით სხუათა უზეს ყოვლად ციანი“ (,წყობ. — სიტყ.“. § 741—2—გვ. 255).

²⁾ სწერდა სასულიერო სტიხებს, იამბებს, აკროსტიხებს იხ. „ხრონ.“. უორდანიასი. — в. I, გვ. 215—20; Пагарели „свѣд.“ в. I, 61—62.

³⁾ მას მიაწერენ 115 კუპლეტიან პოემას „შესხმა თამარისადმი“ („Очер.“ в. II, стр 305—11). ანტონ კათალ. სიტყვით ის „მესტიხთ გვირგვინია“ („წყ. — სიტ.“ — § 804, გვ. 286).

⁴⁾ დაუწერია „თამარ მეფისა და მის მეუღლისა დავითის შესხმა“ 1192 წლ. მახლობლობში. (ibid. გვ. 232—43). გამოც. პლ. იოსელიანმა თბილისში 1838 წ (,წყ. — სიტ.“. § 770—71).

⁵⁾ მეფის ძის თეიმურაზის რწმუნებით მას დაუწერია დილარია. ამავე აზრისაა პლ. იოსელიანიც „წყ. — სიტ.“. § 803, შენიშ. 162).

⁶⁾ იხ. Хахановъ „ოც.“ II, 311.

⁷⁾ ანტონი კათალ. სიტყვით „მან აპოტიკნა ლექსნი, შუტნიერ თხზულნი“ და ის „დიადი პოეტი — მთარგმნელია („წყ. — სიტ.“ § 762-3, გვ. 264.) მასვე უწერია საგალობლები ქართველ წმინდანების სახელზე „იამბიკობად“. (Хахановъ — „ოც.“ в. III, 316... აგრეთვე „წყ. — ს.“. შე იშ. 141 პლ. იოსელიანისა).

რუსთაველი, არსენი იყდთოელი ⁸⁾, კათალიკოსი არსენი ბუღმაისის ძე ⁹⁾ და სხვები ერთ ერთმანეთს სცვლიან ამ ორ საუკუნის განმავლობაში სამშობლო ხელფანურ ლიტერატურის ასპარეზზე და ატეკობენ თავიანთ თანამემამულეთა ესტეტიურ გრძნობის წარმონიულ ლექსებით და „იამბიკოები“-თ.

ნამდვილია, „პოეტები იბადებიან“ (poetae nascuntur) და მათ სკოლა ვერ ქქმნის. მაგრამ ის მოელონა, რომ თითოეული ამ საუკუნეების ცნობილი მწერალ-მოღვაწე ერთ-და-იმევე დროს „პოეტიცა“, საფუძველს გვაძლევს ჩვენ დავასვენათ, რომ „ლექსთა — წერაც“ (στίχους μράφειν) ისწავლებოდა ამ ხანაში ჩვენებურ სკოლებში.

ამასთანავე პოეტიც არის და პოეტიც. ყოველ ეჭვს გარეშეა, რომ შოთა-შ. ვთელი-ჩხარუხაძე ზე-ნიჭით დაჯილდოვებულნი პირები არიან. ტალანტი ლექსთა ქმნის მათ დაბადებიდანვე ქქმნდათ მოძღვნილი ზარხასიდან. ხოლო რაც შეეხება დანარჩენებს, მაგ. იოანე — ეფრემ — არსენის... მათ ხერხი ლექსთა წერისა „ცხოვრებაში შეისწავლეს (სწორედ სკოლებში) და, როგორც მოღვაწეები, ისინი ბუნებრივობას მოკლებულნი არიან. ¹⁰⁾

(შემდეგი იქნება). სამ. ცომაია.

⁸⁾ უწერია იამბიკოები. — იხ. „описание рукоп. тифл. церк. музея“ — О. Жордания. т. II, 1902 г. тифл., стр. 45 (№ 482 рукоп.

⁹⁾ მასაც დიდძალი იამბიკოები უწერია (იხ. bibem. და კარბელაშვილის: „იერარქია საქარ. ეკკლ.“).

¹⁰⁾ ძველად თურმე ლექსთა წერის ცალკე თეორიაც არსებობდა ჩვენში. მამუკა ბარათაშვილს ის ძველ ხელთნაწერებში უპოვნია და გადუწერია. ხელთნაწერი დაცულია ახლა წერა-კითხ. საზოგ. წიგნთ-საცავში (იხ. დ. კარიჭაშვილის კატალ. ქართვ. შორის წერა-კითხ. გამავრც. საზ. წიგნთ-საც. — თბილ. გვ. 318 (№ 1550)) ამ ხელთნაწერში მოთავსებულია საგრამატიკო კანონებიც.

მ თ ა ს

ჰოი მთებო, მთებო,
 თქვენ ისევ, თქვენა,
 თორთ არ ძალმიძს
 ამდენ ჭირთ თმენა!..
 თქვენ შამაყვარეთ
 თავი პირველად,
 რომ დამცქეროდით
 მალლიდან მცველად—
 გგულუბოდით
 თავის მფარველად.
 არ გაგიმტყუნვდათ
 ჰხედავთ, იმედი!..
 ჩემს ბედადა ვსცან
 მე თქვენი ბედი?!
 მიყვარხართ მიტომ,
 რომ ხართ მალღები,
 გულ-უბრყვილონი,
 როგორც ბაღღები;
 მაგრამ ამაყნი,
 მტკიცე და ლაღნი...
 ოხ, რა ცუღია,
 იცით, დაბღობა!
 ქვე-მძრომეღობა
 და სულ-მღამპღობა!..
 გულ-გატეხიღის,
 მუხღ-მოკვეთიღის
 თქვენა ხართ მხოლოღ
 ჩემი ნუღეში,
 ჩაკერეღული
 მტკიცეღ გულ-მკერღში.
 უთქვენოღ დუნე,
 მტირალი ლეში,
 თქვენი მნახვეღი
 აღრა ვხვენეში.—
 ყვეღას ავიტან,
 ლეღოს გავიტან.
 თუ წავიჩოქებ,
 ისევ ავღგები

და, როგორც თქვენა,
 მაგრა დავღგები.
 პირს არ მოვკუმაყ
 და არც დავღგები.
 იღვიძებს მაშინ
 იმედი გულში,
 ნეკტარი მესხმის
 სიამოღ წყღულღში:
 რომ ამალღღება
 ქვეყანა ჩემი
 დაბრიყვებული,
 ნაცემ-ნავვემი..
 დამბერეთ ქარი,
 ავარღღეს ბუქი.
 დამიხშოს იმან
 მე მზისა შუქი:
 შთანთქას სტიქიამ
 სიცოცხღე მუქი!..
 თქვენი მეყაროს
 მიწა და ლამი.
 თქვენის ხელითა
 მასმიეთ შხამი.
 ტკბიღი იქნება
 ჩემთვის ის წამი.
 მარტო სიამე
 მახსოვს თქვენგანა?
 სიამეს ბევრჯელ
 შხამიც ეტანა.
 მაინც ფიქრით ვარ
 ისევ თქვენთანა!..
 ბევრჯელ დამაზრო
 თქვენ თხემთა თოვღმა.
 ბევრჯელ დამხეთქა
 გულ-მკერღზე ოფღმა.
 სეტყვამ, დეღგმამა
 თქვენმა ღვარებმა
 დამაწყვეღინა
 ბევრჯელ თავ-ბედი,

დასანახავღ
 მძაგღა მთის ქედი.
 მაგრამ როს გაჰქრა
 ყოვეღი ესა—
 ვნახე ჩემს გულში
 ვარღი ეთესა.
 როცა თქვენ გხეღავ—
 კვღავ შრომას ვბეღავ,
 თქვენთან კავშირსა
 მე ვერ გავწყვეტავ:
 გავერანღება
 სიცოცხღე ჩემი
 ვით უპატრონოღ
 ზღღვაზეღა გემი.
 უბე-კალთეღი
 და თქვენი თხემი
 შავისხღ-ხორცა
 ჩემ გულ-გონებას:
 ვებრძვი მტარვალთა,
 ვებრძვი მონებას.
 მეც, როგორც თქვენა,
 ვერ მოვხრი ქეღსა,
 ვერ დავემონვი
 უბეღურ ბეღსა.
 გზას გაუკაფავ
 ჩემს დანაყბეღსა;
 როგორც თქვენა
 წყაროს და ხეღსა,
 ვერაფერს გეტყვოთ
 მე ამის მეტსა:
 მიყვარს სიმაღღე,
 მით მიყვარს მთეღი,
 მიტომ ვმაღღღები
 და არა ვკვღები;—
 ჩემი ოცნება
 თქვენთან დარჩება
 საუკუნოღა
 და არც გაქრება...
 თუმცა სიცოცხღე
 ჩემი დაშრება.
 ვაჟა ფშავღლა.

მკვდარი სკოლა

(მეფიქსისა)

ისინი ცხოვრობდნენ ოთხ კედელ შუა. მზე იშვიათად შეჩხედავდა იქა, ფანჯრებიდან შეპარული მისი შუქი, მკრთალად ანათებდა იქაურობას. განთიადის სხივი, მზის სინათლე, ცხოვრების ჩარხის ბრუნვა, — ყოველივე უსიცოცხლო იყო. აქ მისულიყვნენ სასწავლებლად. მასწავლებლებიც ასწავლიდნენ. ასწავლიდნენ ძველს, მკვდარ ენებს, მხედრების, მეფეების და სპასალარების ისტორიას. აქვე გადიოდნენ ლიტერატურის ისტორიას, ფელოსოფიას და სხვას. მოწაფეებიც გაფაციცებით ისმენდნენ მათს გადმონაცემს, უნდოდათ ყოველივე ნასწავლი შეეცვლელად აღებეჭდათ მათს გულის ფიცარზე, რაც საჭირო იყო მათთვის, ყველაფერი დაავიწყეს, წაართვეს, ნაცვლად ჰპირდებოდნენ ახალს რასმე, რომელიც მათ აამაღლებდათ ათიქო. ისინიც ახალის მოლოდინში სწავლობდნენ და სწავლობდნენ... მასწავლებლები მიდიოდნენ და მოდიოდნენ... ფორმის ტანისამოსით, გულცივად და უნდობლად. კაცობრიობის სიცოცხლესა და ისტორიაზე ცივი წყალი გადაესხათ, ერთისა და იმავე კილოთი ბაასობდნენ შესანიშნავ კაცებზე, გმირებზე, გენიოსობის და ნიჭის შემოქმედობაზე, კანკლილობასა და სხვა გრამატიკულ ფორმებზე. დიდებული ფილოსოფიური სისტემები, სარწმუნოების შემოქმედება, სიტყვა-კაზმული ნაწარმოები — უკუ აქციეს მათ, როგორც მკვდარი ნაყოფი ადამიანის ქუთა-გონებისა. ხშირად საუბრობდნენ მწვალებლობასა და სექტებზე. ისინი ხომ ზემთაგონებულნი იყვნენ! ყოველი კაცობრიული იყო მხო-

ლოდ უბრალო ბავშური ცელქობა იმ ჭეშმარიტებასთან, რომელსაც გზა უნდა გაენათებია. გამოურკვეველ ბურუსში იხატებოდა მკრთალი სურათი ამ ჭეშმარიტებისა. იმას არ ესხა არც ხორცი და არც სული, ყველაფერი უსიცოცხლო და უარარაო იყო, ეს იყო მკვდარი ჩონჩხი, რომელიც ბრძანების კილოთი თხოულობდა თაყვანის ცემას, როდესაც მკრთალ სინათლეზე გამოკრთოდა ამ სახის ნიშნები, გული ზე აღმა ფრენით არ სცემდა, თვალის ჩინი ბუტუავდა, შიში და გულ-გრილობა იყო ყველაფერში, მონური ქედ მოხრილობა სუფევდა ყველგან, კაცის გონება დაბნეული იყო. ზემოდან რიხით ჩამოძახოდნენ: დამმეჩხილდი ამახრტავანო ადამიანო და შეიგნე შენი უძღურება. ისინიც ემორჩილებოდნენ, რაც ძალი და ღონე ჰქონდათ.

მათი აღმზრდელ გამწვრთველნი ბევრს ლაპარაკობდნენ მოვალეობაზე, მოთმინებაზე, სიწყნარეზე. იმათ უნდოდათ ყველგან და ყველაფერში ერთი დარჯაკი ყოფილიყო; შეუბრალებლად სჭედდნენ „ჯიუტს და მოუხემაგს“, ყოველს ღონეს ხმარობდნენ მათის კეთილ შობილურ სულის კვეთებისათვის ფრთები შეეკვეცათ. მათი სული და გული მონობის უღელ ქვეშ კვნესოდა. შავ-ანაფორისნებსა და კუნკულიანებს არარაობის ნიშანი ესვათ შუბლზე; ქვეყნიერების სილაზათეს ჰშლიდნენ, კაცობრიობის მისწრაფება ფეხქვეშ გასათელად არ შურდათ. დაწყნარდი ადამიანო და იცან შენი ცოდვებიო. — ეს შეადგენდა მათი მოქმედების მიზანს. ისინი ერთბაშად ტალახში სთელავდნენ ადამი-

ანის ბუნებას, მათი წინ სვლის სურვილი ძილს უფთხოვდა და მოსვენებას არ აღწევდა.

მათი შეხედულებით კაცმა სრულად უნდა ამოიფხვრას გულიდამ ყოველივე მისწრაფება კეთილისაკენ. მათ იდეალათ მიჰნდათ წყნარი და შეზღუდული არსება, ამტანი და მომთმენი შინაური ცხოველივით, რომელიც კმაყოფილია მცირითაც და დიდზე ფიქრსაც არ გაიტარებს თავში. ისინი ბევრს ლაპარაკობდნენ ღვთისადმი მისწრაფებაზე, ზეციურს ცხოვრებასა და სიამაზე; მკვერ-მეტყველოვნად ჰქადაგებდნენ ღვთიურ სიმშვენიერეს, დიდს სიყვარულს ღვთისა და კაცისადმი. მოწაფეებს კი უკვირდათ რა არის აქ საერთო ღმერთსა და მათ ნათქვამს შორის და ღვთის სახელით რატომ ადებდნენ მძიმე უღელს და მონობის ხუნდებს? რად ემუქრებოდნენ და სასტიკს დასჯას უქადდნენ? მათ გულში ეჭვი შეეპარათ.

ისინი მოგლიჯეს დედა მიწას და გააქანეს ზეცამდე ამაღლებულს კოშკში. ცამდე უნდა ასულიყვენ, მაგრამ კოშკი ცარიელი იყო. ამ უაზრო სივრცეში უნდა ეფრინათ ანგელოზებივით და განთავისუფლებულიყვენ ყოველივე ხორციელობიდან, თავის თავს უარს აყოფინებდნენ და სიცალიერეს ლამობდნენ. ცამდე ჯერ კიდევ შორს იყო. ისინი გრძობდნენ შრომის უნაყოფობას და მისწრაფებათა სიცალიერეს. და აი აქ, სადაც შრომა საერთო უნდა ყოფილიყო, სადაც უნდა გამეფებულიყო სიხარული და აღფრთოვანება უდიდესს მისწრაფებათა ძიებაში, სადაც ადგილი უნდა ჰქონოდა საზოგადო სიყვარულს და სოლიდარობას, აქ ძალა და აპატია პარპაშობდნენ, უკმაყოფილება და ბოროტება სუფევდა. მა-

ღალი კოშკი სატუსალოდ გადაიქცა, სადაც შავი მეციხოვნენი ერთგულად უთხრიდნენ ძირს სიცოცხლეს. დამწყვდეულ მოწაფეებს გული უწყლოდებოდათ და ბრაზი ერეოდათ. დიდრონ კედლებსა და დაკეტილ კარებიდან მოესმათ მათ ცხოვრების სხვა გვარი ხმა, რომელიც დიდებულად უწოდებდა თვისის სხვა და სხვაობით, ცხოვრება დიდის ნაბიჯით წინ მიაბიჯებდა და ბნელი კოშკის გარშემო ღრმავდებოდა. აქ იყო საერთო აღფრთოვანებული მუშაობა. დიდის კაპან-წყვეტით, მოთმინებით, და შეუღრე კელად აშენებდნენ შენობას. ცხოვრების მუშაკნი ექვით და სიბრალულით უცქერდნენ უკუნით მოკულოს შენობას, სადაც იყო სამარისებური სიჩუმე და ხან და ხან მოისმოდა სასტიკი სასოწარკვეთილებითი სულის კვეთება. ცხოვრების შენობის კედლები კაი ძალზე იყო ზემოთ ამოყვანილი და აქედამ იშლებოდა განიერად თვალ-წარმტაცი ღვთის ქვეყანა. კოშკის მდგმურნი ქვემო სართულში მოხვდნენ, მათ თავზე ძლივს მოჩანდა ღრუბლის ნაგლეჯი. ცა ისევე წარეული იყო მათთვის. ძველ შენობაში კაცს სული შეეხუთებოდა. ახალ-გაზდები სულით იტანჯებოდნენ: ხან დაწყნარდებოდნენ და გაქვავდებოდნენ, ხანაც გამოჩნდებოდნენ და ბედსა სწყევლიდნენ. აქ ხშირად ბევრსა სვამდნენ, სვამდნენ გულ-ჩათხრობილი და ბედსა კრულოვიდნენ, უწმაწურად ილანძლებოდნენ, ღმერთს გმობდნენ, ჰყვიროდნენ და ითიშებოდნენ. ხან და ხან ისეთი შეიქნებოდნენ, რომ საერთო ფერხულში ჩაებმოდნენ და აქედამ თავს იჩენდა ეგრედ წოდებული „უწესოება“. ფანჯრებს ამტვრევდნენ, წიგნებს ხევდნენ და სწვავდნენ, ავგვეულობას ამსხვრევდნენ, ყველაფერს სპობდნენ, ტანისამოსს ხევდნენ.

ეს იყო უარპყოფა. ისინიც ხომ ამისთანა ჰანგებზე ასწავლიდნენ. დამონებულის ადამიანის პირადობა დამონებლებს წინააღმდეგობდა და აქედამ იწყებოდა მონობის ჯაჭვის ლეწვა. ამას ერქვა უწესოების ხანა. მემბოხეთა სჯიდენ-ერეკებოდნენ სასწავლებლიდან... იწყებოდა კვლავ ყითომ დამშვიდება ხელ-ახლა ასაღვლებლად.

მიუხედავად ამისა ცხოვრება თან და თან გზას იკვლევდა, ის შეტორტმანდა, შეიფთხრიალა, იფეთქა და ფრთა გაშალა საუკეთესო ადამიანების მეოხებით თავისუფლებისა და საზოგადო ბედნიერების მოსაპოვებლად. მის დროშაზე ეწერა მოწოდება ადამიანის განთავისუფლებისა შემხუთველ პირობებისაგან, მოწოდება ახალი თავისუფალი ცხოვრებისაკენ, საზოგადო სიხარულისა და ბედნიერებისაკენ. ახალი თაობა პირველი გაეშურა ამ მოწოდების ხმაზე და გახდა მესვეური მებრძოლთა ახალი ცხოვრების უფლებების მოსაპოვებლად. მკვდარი სკოლა არ დამშვიდებულა. ის კვდებოდა, მაგრამ მკვდარი კი არ იყო. იქაც იყო მოზარდი თაობა, იქაც სცემდა გული, ლამობდნენ გამოსვლას გარეთ ჭაბუკთა იდეალიზმი და თავ-განწირულება. ძველი სისტემა გულს უწყლავდათ და ლოდით აწვათ, ცხოვრების ამონაკენისი ღრმად აღმოჩნდა ზემოთკენ. აი აქ, ამ ვიწრო და სულის შემხუთავ ატმოსფერაში, მოსაწყენ მუშაობასა და მკვდარ რეჟიმში მდგრად მიეჩანებოდა ახალი ცხოვრებისაკენ. აქ იყო ხმა მლაღადებელისა უდაბნოსა შინა. ძველს სკოლაში შემოქროლა ცხოვრების ახალმა სიომ და ვისშიაც ჯერ კიდევ არ გამქრალიყო გონიერ ცხოვრებისაკენ მისწრაფება, დაეწაფნენ ამ ნაკადულს. მათ წინ იშლებოდა ახალ-ახალი ჰორიზონტე-

ბი, მათში იხატებოდა ახალ-ახალი ლტოლვილებანი, იმათაც წამოაყენეს თავიანთი მიზნები, ისინიც რაღაებსაც იმედოვნებდნენ. ამ განმახლებელმა პროცესმა ფესვები გადგა ახალ-გაზრდათა შორის. სკოლა ახალს არაფერს დაეძებდა: ძველებურად იგი უძრავი და მკვდარი იყო, უფროსები, მასწავლებლები და მოსწავლენი ერთს კალაპოტში იყვნენ ჩასმული. შინაური ცხოვრება მოწაფეების შკოლის გარეშე იყო, მისი ინტერესები მას არაფრად მიაჩნდა. ისინი სცდილობდნენ მხოლოდ საჩქაროდ გაეწყვიტათ გარეგანი კავშირი სკოლასთან, ჩქარა გამოსულიყვნენ მისი დაშხამული ატმოსფერიდან ლალ ქვეყანაზე. სიყვარულისა და კეთილ-განწყობილების მაგიერ სკოლასთან, მოწაფეებს რცხვენოდათ თავიანთი წოდებისა და თავს არ იზოგავდნენ განთავისუფლებულიყვნენ სიზიზღარისკოლის კლანჭებიდან.

მიუხედავად ამისა სკოლიდან გამოსასვლელი კარი თავისუფალ ასპარეზზე ძრვიელ ვიწრო იყო. იქიდან გამოსვლა შეეძლო მხოლოდ ზოგიერთ რჩეულთ. უმეტესი ნაწილი მოწაფეებისა მიჯაჭვული იყო სკოლაზე და მის მიერ ნაჩვენებ გზაზე; იმათ ნება არ ჰქონდათ თავიანთი ინტერესების დავგარად მოეწყოთ ცხოვრება, რკინის ჯაჭვებით იყვნენ მიკრული არა სასიამოვნო საქმეზე. იქ, სადაც საჭირო იყო მოქმედება, თუ ვინმე ხელის განძრევას ვაბედავდა, ყელში ხელს წაუჭერდნენ და ისინიც იძულებული ხდებოდნენ მათ ნებას დაჰყოლოდნენ.

მაგრამ ცხოვრების ხმამ ისეთის სიძლიერით დაიქუხა, რომ მონებს თვალები დააქუცტინა. უკმაყოფილება იზდებოდა. ახლა კი უწესოებას ადგილი აღარ ჰქონდა. მათ წამოაყენეს თავიანთი იდეალე-

ბი, თვისი შინაარსი. ყოვლის უწინარეს იმათ არ უნდოდათ უნაყოფოდ დროს დაკარგვა მკვდარ სიტყვებისა და საგნების შესასწავლად; მერე მოითხოვეს უფლება და თავისუფლება.

ასე ცხოვრობდნენ მკვდარ სკოლაში. ასე ასწავლიდნენ უარის ყოფასა; მოსწყვიტეს ქვეყანას და აჩვენეს ცარიელი ცა. მოთმინებასა და სიმშვიდეს აგონებდნენ; მისწრაფებას ავიწროებდნენ და კაცების

მაგიერ ქათმები გამოჰყავდათ; ახალ-გაზ-და ბუნებამ მაინც თავისი გაიტანა და ხმა მალლა მოითხოვა კანონიერი უფლებანი. ყველასთვინ აშკარა იყო, რომ ასე ცხოვრება შეუძლებელია: საჭირო იყო განახლება ნამდვილი განათლების მიღებით. უნდა ყოფილიყო ცოცხალი სკოლა და ცოცხალნი მუშაქანი.

მლ. კ. ა—ძე.

ს ი მ ლ ე რ ა

მზე ჩაესვენა. სიბნელემ კვლავ მოიცვა არე-მარე, გული მომიკლა სრულიად; მამყოფა ტანჯულ, მწუხარე სიცივე, ქარი მსუსხავი იქნა შემკვრელი შარა გზის,— მგვემა, ჩამიკლა იმედი, იმ სასურველი მომავლის!

მეგონა, მოძმე მეტყოდა რამ სიტყვებს იმედიანსა, მაგრამ მოვსტყუედი, არ მცემენ ნუგეშს დატანჯულ დღიანსა...

სულით ობოლი მივმართავ აწ ვარსკვლავთ და ნაზ მთვარესა, ღრუბლებში ტურფად მოარულს, მბრწყინავს და მოელვარესა:

ვარსკვლავნო მოციმციმენო,— და მთვარევე ტურფა ცისაო, მიმოყვრეთ განაწამები, დამთმენი წამებისაო!

ოდეს მიზანი გაცუდდეს, შევიქმნე დაღვრემილიო, ან ოდეს მნახოთ ველ მინდვრად მტრისაგან დაკოდილიო,— მაშინ სვავთ საალაფოსა სხივები მომაყარეთო და ლეში მუნ მხეტ-ნადირთა სერისაგან დაიფარეთო!

მაგრამ სანამ ჯერ მტრისაგან არ დავცემულვარ სრულადო, გზა გამინათეთ, მნათობნო, მომეპყართ მეგობრულადო,—

რომ ეკლიანი გზა გავვლო, ნარი აღმოვფხვრა გზისაგან და ვიხსნა ჩემი სამშობლო ათას გვარ წამებისაგან!

ლადო გეგეჭკორი.

1909 წ. პეტერბურგი.

ქართული
ბიბლიოთეკა

სურა და ღმერთები

(სპარსული ლეგენდა)

არ ი მ ა ნ ი.

შეგიძლავ მითხრა და კარგიც რამე,
თუ სიცოცხლე არ მოგძულებია.

ღ ე ვ ი.

ძალთა ძალისთვის, ღმერთთა ღმერთისთვის
ბუნებას კაცი უახლებია.

ანგელოზი. (ორმუზს მდგომელა თავშიშ-
ველა ფრთებს იფარებს სახეზედ).

მოწყალე მამავ მიღებას ჰპრძანებთ,
თქვენთან ბუნების შუაკაცია.

ო რ მ უ ზ დ ა.

მოვიდეს, უოხარ.

(გამოჩნდება სურა; აძლევს ღმერთებს ზრდი-
ლობიანს სალამს და ჰდგება იმათ წინ საშუალ
ადგილზედ).

ორმუზდი-არიმანი. (ერთად).

რა გაქვს სათქმელი?

ს უ ლ ა.

მე არა მაქვს რა კერძო სათქმელი,
მე კარ ბუნებას მოვლინებული.

ამასა ჰჩივის ყოველი ტანი
და კერძოდ ცოცხლად დაბადებული:

„რათა ხანია, ჩვენი არსება
თვალ ახვეული ბნელში ვიდოდა,
თუმცა გავეგონა შემოქმედები
და სახელებიც მათი იცოდა,
მაგრამ აქამდის ჩვენ მხედველობას
არ ჰღირსებოდა ბედნიერება,
რომ გაეცადნათ იმათ ხატების

გამოუთქმელი მშვენიერება.
ბოლოს მძლივ სადმე ნატვრა აგვიხდა
და ეხლაც, როცა შევადგით თვალი,
ჰლამის შევცვალოთ შვება გოდებად
გულზედ მოგვედვას ცეცხლი და ალი-
ნუ აენტება თქვენს შუა ბრძოლა
და სისხლი ღმერთთა ნუ დაიქცევა,
თორემ დაღვრილი შემოქედთაგან
შექმნილებს ცეცხლად გადაექცევა.
გვიყვარს სიცოცხლე,
გვზარავს სიკვდილი,
ჩვენო სიცოცხლის მომნიჭებლებო,
ვისწარაფით აჯით,
მოგენიჭოთ მადლი,
მოწყალე გვექმნათ, ხელთ აღმპყრობ-
ლებო“.

არ ი მ ა ნ ი.

არა ჰჯობია, რომ ერთხელ გაჰწყდეთ
მაგდენ წუწუნსა, თქვე საძაგლებო?

ს უ ლ ა.

გვეჩივიან ჩვენი დაბადებისა
აზრი აზრადვე დარჩომილიყო,
ვიდრე დევნის და დასაცოლისთვის
აღამიანი გაჩენილიყო.
ჩვენ ხომ ჩვენთავად არ-რა შეგვიძლავ,
ხომ ყველაფერი თქვენგან გვეძლევა
და თუ ღირსნი ვართ სიძულვილისა
უსრულობისთვის—ჩვენ რა გვეთქმევა?
მხოლოდ მიკვირს კი ჩვენის დევნისა
რად უნდა გქონდესთ მიზიდულება,
როდესაც მაინც თქვენს ხელში არის
ჩვენი ბედი და უბედურება?..

ა რ ი მ ა ნ ი.

მიტომ, რომა შენს უსინათლოს თვალებს აკლია შორს მხედველობა და ჯერ არავის აულაგმია შენი ბრიყვული ენა-გრძელობა.

მიტომ, სულელო, რომ ნება მოგცეთ თავისუფალი გამრავლებისა, ასი ამდენიც აღარ გეყოფათ სივრცე ხმელეთის ალაგებისა.

ს უ ლ ა.

ნუ თუ იმ ძალას, რამაც დაბადა სფერო ხმელისა და სივრცე ცისა, ჩვენთვის მოცემად კი ვერ ძალ ედგა მსგავსება თქვენი, წამალი მისა?

ა რ ი მ ა ნ ი.

რომელი ნდომა გალაპარაკებს არიმანობის თუ დევობისა?

ს უ ლ ა.

უშიშარ ყოფა თქვენგან ნათქვამის კაცობრიობის გამრავლებისა...

ა რ ი მ ა ნ ი.

ეს მიქარვებიც რომ უსწავლია, ერთი უყურეთ ამ საზიზლარსა! მაშ მუდამ გინდა წარმოიდგენდე ცივ სამარეში სუნიან მკვდარსა? არ გინდა ის დრო, როცა სიცოცხლეს განუღვიძარი ძილითა სძინავს; მხოლოდ სახელი სოქალივითა *) ქამთ მდინარების სიღრმეში ბრქვეინავს, არ გინდა მეთქი ის ხანი მთელი, ვიდრე იცოცხლებს შენი სახელი, ბოლოს ხომ ისევ დასავიწყელი, სიცოცხლივ წუთად არც კი დაგიჩნდეს,

*) სოქალი ძვირფასი თვალი.

ისე გარდაქმნა ერთი სიტყვითა, —
ოლონდ უმეტეს ნუ მოინდომებ იშენ დევობას მოგცემ საურავითა *)

ს უ ლ ა.

არ მინდა შენი ანგელოზობა და უკვდავება ბოროტიანი: არც შენი ავით სავსე ბუნება დამდგარი გუბე ქაობიანი; სადაც ყვავილი ტრფიალებისა არ გაწითლდება სიყვარულითა და გალახული სიტურფისადმი არ აღიძრვება სიბრალულითა. საცა ძულება, ჯაჯა და დევნა რალაც ბაღლამად შედედებულა და ნაცვლად მხსნელი სათნოებისა შიგ ბიწის გველი დაბუდებულა. დიახ, როდესაც მე ლეშის მზიდველს, დლიური საზრდო შემომაკლდება, სხვაგან რომ ვერა ვიღონისძივო, მაშინ მოპარვაც კი შემენდობა, მაგრამ შენ რადგან ყოველი ძალ-გიძს, მერე მაგ მხრითაც დაზღვეული ხარ, საკვირველია რალა გაწუხებს, ან სისხლის მსმელი ნეტა რალდა ხარ?

ა რ ი მ ა ნ ი.

გულო რატომ არ გაიგმირები? ყურებო, რატომ არ დაპყრუვდებით? ქვეყანავ, რად არ შეიმუსრები, და ცის მნათობნო, არ დაპზნეოდებით!

(დევებს შეაყრიალებს).

თქვენ კი, ოხრებო; რად არ გაპწყდებით, თუ ამ მორიელს ვერ გაპთელავდით ვიდრე ეგოდენს შეურაცხყოფას ჩემსას ამისგან ვაიგონებდით?

*) საურავი—სამსახური ხელობა.

ს უ ლ ა.

შენი ბრალია, რისთვის აჩენდი? რატომ არ დაძახე უწინვე კარი? კიდე თქმა გინდა, რომ ჯალათობა კვლასთან ერთი და იგივე არი?.

არიმანი. (ღვევებს).

რაღას უღდებხართ? მიდით და ისე სწრაფად შემუსრეთ ეგ საძაგელი, რომ ნატამალიც ჰაერს არ მოჰხვდეს ჩემის უფლესის უარ-მყოფელი.

ორმუზდი. (არიმანს)

ხელი არ გაჰძრან! განა იმოდნად აგანთოთ მაგის მეტყველებამა, რომ იმის საცდურს ველარ დაჰძლიოს დიდი ღმერთების ძლიერებამა?! როგორაც ღმერთსა სათნოებისას, მე არვინ მინდა რომ გვააწილო. მე რაღას მეტყვი! მომიახლოვდი... და დაიჩოქე სიკვდილის შვილო.

ს უ ლ ა.

მოდი ქვეყანას რას დავემდურო, როცა ორმუზდიც ამას შიბრძანებს!?

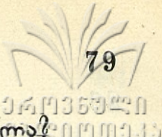
ორმუზდი.

მორჩილებით და ერთგულებითა ძლიერთან სუსტი რას შეინანებს?... არ გირჩევნია ამ სოფლიური ავი და კარგი სხვებს ჩააბარო? ცაში დაატკბო დამბადებელი, მის სადიდებლად ჩანგი ამღერო გამომყვე, ჰნახო ის ალაგიცა, საცა ღურბინდით ვერა სწვდებიან და ბუნებაში მოქმედნი ძალნი უცნობ სივრცეში იკარგებიან? თუ შენი გული უკვდავებასა და ყოვლის ცოდნას არ დაჰჯერდება,

მაშინ ხომ იცი მნათობთა რიტუალი ცაში სიმრავლით არ დაითვლება,— ჰოქვი და ჩაგბარდეს რამდენიც გსურდეს, ღმერთების სიტყვა არ შეიშლება... განა არ იცი მზღვარი არა აქვს კაცის თვალ-გულის ანგარებასა და ცხოვრებაში ფასი არა სძევს დიდ და უმსხვერპლო სათნოებასა?... განა კი უწყი სიკეთისათვის რომ აღვიმართვენ სახსოვარ ძევლსა და შენ ჰეშმარიტს გულწრფელობასა არ შეახებენ ცოდვიან ხელსა?.

ს უ ლ ა.

რაც თქვენა ჰბრძანეთ უამესია და უტკბეს ყველა სურვილისაგან. მაგრამ ვერავინ შეათვისება მაგას ნაშობი ადამისაგან. დაე მელოდეს სხვებთან სამარე, შიში და კრთობა სიკვდილისაგან; დაუცხრომელი შრომა და ბრძოლა, შვება, წამება სიცოცხლისაგან. დაე სიკვდილმა, როგორც ყველა სხვას მეც დავიწყების ძაძა დამხუროს, და ჩემმა ყოვლის მძიებმა თვალმა დიდება ცისა ვერ ინახულოს. დაე, სიკვდილმა და მწუხარებამ სიცოცხლეს მეტი სიტკბო აძლიოს, და სისრულისთვის მისწრაფებამა კაცობრიობას სრულ წინ წასწიოს. ეგებ არ შესდგეს სამარიდისოდ მდინარეობა ისტორიისა, მასთან სიცოცხლე და წარმატება ბედკრულის ჩემის ივერიისა. მზაკვარ, მოშურნე კაცის ბუნება ჩემში თუ აღძრავს მძულვარებასა, მიმოეხლება შეშფოთებული, გული დააცხრობს მღელვარებასა და ნზად გახდება ზიზღის ადგილი დაუთმოს ისევ შებრალებასა.

უარყოფლობის შიშით შემკრთალი
ხომ გადვიქეცი მოლაღატედა!
აბა, თუ გავჩნდი, ისევაც უნდა
უთუოდ მოვკვდე ქვეყანაზედა.
თუ მარგალიტი ერთხელ მამალმა
ვერ დააფასა და გადისროლა,
მაშ რას მიბრძანებთ, ნულარც მე მინდა

იმ უგუნური ფრინველის ყოლა
შეხედულება ერთი უმანკო
ბავშვების ნორჩი ყვავილებისა
უამესია, ვიდრე ერთიან
სინათლე ყველა ვარსკვლავებისა...

ბაჩანა.

(შემდეგი იქნება).

სანიმუშო პროგრამები

საქართველოს სახალხო სკოლებისთვის

ქართული ენა

I განყოფილება (პირველი წელიწადი)

1. საუბრები მოწაფეებთან უსაჭიროეს ცნე-
ბათა შესათვისებლად, დაკვირვებათა და ბავშ-
ვის გარეგან გრძნობათა გასაუფიქრებლად.
2. წინასწარი საფარჯიშოები წერა-კითხვის
შესასწავლად ზეპირი და წერითი: ხატვა
მარტივი საგნებისა და წერა-კითხვა (ანბანი)
ანატიუტის-სინტეტიუტის წესით, „ნორმა-
ლური“ სიტყვების მიხედვით.
4. შეკრებით
კითხვა შესაფერისი მოთხრობებისა.
5. გად-
მტკეპა წაკითხულის შინაარსისა თავისი სიტ-
ყვებით.
6. ცოდნა ზეპირად და შეკრებით
სუკეთესო ლექსებისა სახელმძღვანელო წიგ-
ნიდან.
7. სიტყვიერად მოყოფებით გათმე-
ცემა შეთვისებულ შთაბეჭდილებათა და აზრთა
შინაარსისა რეგულარ წაკითხულიდან, ისე
გაკონიად ამბებიდანაც.
8. სიტყვიერი ვარჯი-
შობა სწორ-მეტყველებაში.
9. სიტყვების
ხმარება მხედრობითისა და მრავლობითის რიც-
ხებში პრაქტიკულად.
10. გამოცნობა საგ-
ნებისა თვისებათა მიხედვით.
11. ცნობილი
საგნების კლასიფიკაცია.

წერით სავარჯიშოები: წერა სიტყუ-
ბის, სურათების სახელებისა და მოკლე ფრა-

ზებისა. წერითი მასუხი კითხვებზე: ვინ რას
აკეთებს სურათზე (სურათ დედნები); გადაწე-
რა წიგნიდან და საკლასო დაფიდან: კანხაი.
მოკლე აწერილობა საგნებისა, სურათებისა.
ზეპირად დასწავლილი ლექსების წერა. თავი-
სუფლად წერა მოკლედ საკუთარის შთაბეჭდი-
ლებისა.

შენიშვნა: წლის ბოლოს მოწაფეებს უნდა
შეეძლოს თავისუფლად, ასოების ჩაუთვლელად
მკაფიოდ წაკითხვა მოკლე შინაარსიანი და ადვი-
ლად გასაგები მოთხრობებისა და მათი შინაარ-
სის გადმოცემა კითხვების საშუალებით; წერა
ოთხ ხაზს შუა ასოების სწორი მოყვანილობით
შეძლების დაგვარად სიტყვების დაუმანინჯებლად.

II განყოფილება (მეორე წელიწადი)

გარკვევით და სისწრაფით კითხვა. თავისი
სიტყვებით მოყოფებით გადმტკეპა წაკითხუ-
ლის შინაარსისა. ზეპირად ცოდნა, საჭირო
განმარტების შემდეგ, საუკეთესო ლექსებისა
და იგავ-არაკებისა სახელმძღვანელო წიგნიდან.
ცოდნა საუკეთესო მოთხრობათა და ხალხურ
ნაწარმოების (ზღაპრების) შინაარსისა თავი-
სუფლად მოყოფებით. თავისუფლად ადწერა
მასობელ საგნებისა და სურათებისა, გადმო-
ცემა ლიტერატურულის ერთი შთაბეჭდილებათა
და აზრთა, რამეღნიც შეუთვისებია მოწაფეს

სხვა და სხვა გაკვეთილებზე საუბრების დროს.

წერითი სავარჯიშოები: საგნების და სურათების მოკლე აწერილობა. მოთხრობათა მოკლე შინაარსის წერა კითხვების საშუალებით. ნახსენები ლექსების ზეპირად წერა. წელიწადის დროთა მოკლე აწერილობა მიცემულის გეგმით; საუბრის მოკლე შინაარსის წერა კითხვების საშუალებით. თავისუფლად მოკლედ წერა საკუთარს შთაბეჭდილების: ნახსენს, გაგონილის და შემთხვევების საკუთარს ცხვენებშიდან.

შენიშვნა: მეორე წლის ბოლოს მოწაფეებს უნდა შეეძლოს თავისუფლად კითხვა და შეგნება ადვილი მოთხრობების შინაარსისა და შეძლებისა და გვარად გადმოცემა მოყოლებით წაკითხულისა. წერა ორ ხაზს შუა სუფთა და შნოიანის ხელით, ასოების გადაბმით.

მე-III განყოფილება (მესამე წელიწადი)

გარკვევით, სწრაფად, შეგნებით და გამომეტყველებით კითხვა, გადმოცემა მოყოლებით, თავისი სიტყვებით წაკითხულის შინაარსისა, ზეპირად ცოდნა, უფკვლის მხრავ განმარტების და შეგნების შემდეგ, საუკეთესო ლექსებისა და იგავ-არაკების სახელმძღვანელო წიგნიდან. იგავ-არაკების შინაარსის გადმოცემა მოყოლებით; სრულად შეგნება ლიტერატურულ ნაწარმოებიდან მხატვრული ადგილებისა, აწერილობათა: კითხვა აწერილობითი და მოთხრობითი ხსენათის სტატიების სხვა და სხვა საგნებისა და მოვლენათა შესახებ. კითხვა და შეგნება ხალხური ნაწარმოებისა. სიტყვიერად გადმოცემა შეთვისებულ აზრთა და შთაბეჭდილებათა ლიტერატურული ენით და საზოგადო ვარჯიშობა ზეპირ სიტყვიერებაში; ვარჯიშობა გარემოში წიგნების კითხვაში.

საკანი, თვისება და მოქმედება. აზრი და წინადადება. მოკლე წინადადების ნაწილები. სახელი არსებითი, ზედ-სართავი სახელი, ზმნა, ნაცვალ სახელი და რიცხვითი სახელი (მოკლეთ).

წერითი სავარჯიშოები: გადმოცემა წაკითხულის მოკლე შინაარსისა მიცემულს კითხვებზე. საგნებისა და სურათების უფრო ვრცლად აღწერა. მოკლე მოთხრობითი სტატიების გეგმის შედგენა. თავისუფლად აწერა ისეთი საგნებისა, რომლის მსგავსი უკვე შესწავლილი აქვს. შედარება საგნებისა — მსგავსება და განსხვავება. მოკლე შინაარსი საუბრებისა, იგავ-არაკებისა დასახელებით ვინა დაწერილია და რას გვასწავლის. დასურათება ლექსებისა, იგავ-არაკებისა და სხვა ლიტერატურული ნაწარმოების მხატვრული ადგილებისა. ზეპირად წერა შესწავლილი ლექსებისა. მოკლე ამბების თავისუფლად წერა ბავშვის ცხოვრებიდან და მოგონებიდან; ხალხის და გაგონილის მოკლედ აღწერა. დღიურების წერა. პატარა-პატარა მოთხრობების წერა სურათების მიხედვით. ვარჯიშობა სასუნეი ნიშნების ხმარებაში.

მე-IV განყოფილება: (მეოთხე წელიწადი)

ვრცელი სტატიების კითხვა; კითხვა ქრესტომატიაში ნაწილებების საუკეთესო მწერლების თხზულებებიდან; შესწავლა შესანიშნავი ლექსებისა და იგავ-არაკების საჭირო განმარტებით; ლიტერატურული ენაში ზეპირი ვარჯიშობა. შესწავლილ საგნების შესახებ ცნობების მწიბობად გადმოცემა; გადმოცემა თავისუფლად ლიტერატურული ნაწილებების შინაარსისა; გამომეტყველებითი კითხვა შესწავლილი მასლებისა; ცოცხლად დასურათება ლიტერატურული მხატვრული ადგილებისა; კითხვა და გადმოცემა შინაარსისა იმ მასლებიდან, რომელნიც შეადგენენ საუბრის საგანს და მოქცეულია სახელმძღვანელო წიგნში, ზეპირად გადმოცემა საზოგადოთა ნაწარმოების ლექსად და პროზად. ვარჯიშობა გარემოში წიგნების კითხვაში; მოკლე შინაარსი წაკითხულის ზეპირად და წერით. მოკლე ბიოგრა-

ფიუჯი ცნობები საქართველოს საუკეთესო ახალი და ძველი მწერლების შესახებ.

ენის პრაქტიკული გრამატიკა — გამოცემა ნასწავლის მე-III განყოფილებაში; განსაზღვრება, დამატება და გარემოებითი სიტყვები; რთული და გაერთიანებული წინადადებანი; სიტყვის უმთავრესი ნაწილები გაფართოებულის კონცენტრით —: თანდებულა, ზმნისართი, შორისდებული, კავშირა. ზმნის მიმხვრავ; სსსკენი ნიშნები და მათი ხმარება.

წერილი საგარეულოები: ზეპირი და წერილი გადმოცემა მოთხრობათა შინაარსისა. წერილი მსურნი მიცემულს გეგმას; მატარება აწერილობა შინაურის ცხოვრებისა, ბუნებისა; კითხვა და გადმოცემა წერით ისტორიული ამბებისა; საკუთარი მოგონებანი თავის ცხოვრებიდან. გადმოცემა იკავარავის და ზოგიერთ ლექსების შინაარსის თავისი სიტყვებით. დასურათება გმარებას მოქმედებას ლიტერატურულს ნაწარმოებადან. მოკლე შინაარსი კლასს გარეთ წაკითხულისა, დღიურების წერა. მოკლე შინაარსი სახეებისა საბუნების-მეტყველო საგნების შესახებ. აწერილობა ექსკურსიისა; მოთხრობა ცხოველების ვიწით, მატარა მოთხრობების შეთხზვა ანდასებზე. ავტობიოგრაფია, თხზულებანი ადვალს ტემებზე, საქმიანი წერილების შედგენა და სს.

მე-V და მე-VI განყოფილება

შესწავლა ქართველ მწერლების საუკეთესო სიტყვა-კამუღ ნაწარმოებისა, მესურთეში ქრისტომატიიდან, მეექვსეში ორიგინალში მოქმედ ვიწითა დახსიათებით, ქართველი მწერლების და უცხოეთის შესანიშნავ ვიწითა ბიოგრაფიები; განხილვა ქართველი მწერლების საუკეთესო ნაწარმოებისა და მათი მნიშვნელობა; ქართული სიტყვიერების მოკლე ისტორია. ქართული ლიტერატურისა და კულტურის მოკლე ისტორია. —

ქართული ენის გრამატიკა — მთავარი და დამკვიდრებული წინადადებანი, უკვლე სიტყვის ნაწილები, ზმნები სხვა და სხვა დარგისა და მათი მიმხვრავ. რთული და მარტივი წინადადებანი, რთული გაერთიანებული წინადადება.

წერილი საგარეულოები: ვარჯიშობა შესწავლილ ლექსებისა და მოთხრობათა შინაარსის წერით გადმოცემაში მიცემულის გეგმის მიხედვით და თავისთავად საკუთარს გეგმზე. თავისი სიტყვებით გადმოცემა წერით გეგმარაფიის, ბუნების მეტყველებისა და ისტორიის გაკვეთილებზე გაგონილას. დიდი მოთხრობების შინაარსის მოკლეთ გადმოცემა, მოკლე მოთხრობათა შინაარსის ვრცელად გადმოცემა. თხზულებანი სხვა და სხვა ტემებზე.

შენიშვნა: სახელმძღვანელოდ ქართული ენის შესასწავლად პირველ ორს განყოფილებაში უნდა ხმარობდნენ **იაკობ გოგებაშვილის** „დედაენის“ I და II ნაწილს; მესამე და მეოთხეში ამავე ავტორის „ბუნების კარს“ უკანასკნელი წლის გამოცემას. ამავე განყოფილებებში მასწავლებლებს შეუძლიათ იხმარონ, როგორც სწავლებაში ხელსაწყო საგნები, სხვა ქართულ ენაზე არსებული სასკოლო წიგნებიც. ამათში, ჩვენის აზრით, უპირატესობა უნდა მიეცეს „გუთანს“, შედგენილს ქუთაისის ქართული გიმნაზიის მასწავლებლების მიერ. მეხუთე და მეექვსე განყოფილებებში შეიძლება სახელმძღვანელოდ იხმარონ „ქართველი მწერლები“, შედგენილი ივ. გამელაურის მიერ. ქართული გრამატიკის სწავლებაში მასწავლებლები უნდა ხელმძღვანელობდნენ სილ. ხუნდაძის „ქართული გრამატიკით“. რადგანაც ზოგიერთი სასკოლო ელემენტარული სახელმძღვანელო წიგნები ქართული სიტყვიერების თეორიისა და ქართული ლიტერატურისა და კულტურის მოკლე ისტორიისა ჯერჯერობით არ მოგვეპოვება, ამიტომ მასწავლებელი იძულებულია მიჰმართოს ხელსაწყოთ თავისთვის უფრო სერიოზულს წიგნებს, როგორიც არის „სიტყვიერების თეორია“ ეპისკ. კირიონისა და გრ. ყიფშიძისა და „ქართული სიტყვიერების ისტორია“ ალ. ხაჩანაშვილისა და სხვა წყაროებს, რომლიდანაც ამოკრებს საჭირო მოკლე ცნობებს განსაზღვრულ ფარგალში და გასაგებად გადაცემს მოწაფეებს საუბრის სახით.

მოკლე განმარტება ქართული ენის პროგრამისა.

ყველა სასწავლებელში და მით უფრო პირველ-დასაწყის სკოლებში დედა ენა ყველაზე უმთავრესი საგანია, ფრიად უსაქიროესი საშვალეება და იარაღი, რომლითაც იძენენ ყოველ გვარ ცოდნას. ეს ისეთი საღი ქეშმარიტებაა, ყველა განათლებული ქვეყნის საუკეთესო მეცნიერთა და პედაგოგების მიერ აქსიომად აღიარებული, რომ ვერც ერთი საღი ჭკუა-გონების ადამიანი ვერ დასძრავს სიტყვას ამის საწინააღმდეგოდ, თუ არა ბრიყვი და რეგვენი. პირიქით ყველა წარჩინებული პედაგოგები დასაწყის სკოლებს დედა ენის სკოლებად ნათლავენ. და ეს ასეც უნდა იყოს, რადგანაც დედა ენა არის შუაგული, დედა ბოძი, რომლის გარშემო თავს იყრიან დანარჩენი საგნები თავისი მეტ-ნაკლებობითი მნიშვნელობით.

დედა ენის სწავლებას სკოლებში სამი მიზანი აქვს დასახული: ა) ენის შესწავლა, ბ) მოწაფეთა ჭკუა-გონების განვითარება, გაფართოება ახალი ცოდნის შეძენით და გ) მომზადება მოწაფეებისა დამოუკიდებლად წიგნების კითხვაში. ენის შესწავლა დასაწყის სკოლებში მხოლოდ პრაქტიკულად არის მოსახერხებელი. ამისათვის სკოლამ უნდა შეასწავლოს მოწაფეებს ზეპირი ლიტერატურული სიტყვა, თავისი აზრის გასაგებად, მკაფიოდ და ნათლად გამოთქმა და აზრთა შეკავშირებით გადმოცემა, შესაფერისი შინაარსის წიგნების წესიერად და გამომეტყველებით კითხვა და შეთვისება წაკითხულის შინაარსისა; სკოლამ უნდა მიიჩვიოს მოწაფე, რომ მან გარკვევით, მართლწერის დაცვით ჩასწეროს ყველა

თავისი აზრები, იცოდეს წერილების, მოთხრობების, ნახულის, გაგონილის, ან წაკითხულის შინაარსის გადმოცემა სიტყვიერად და წერით. ყველა ეს სავარჯიშოები, რაც საჭიროა დასახული მიზნისადმი მისაღწევად, სრულდება, თანდათანობის მიხედვით, მთელი კურსის განმავლობაში, ბევრი მათგანი ცალკე გაკვეთილებს არც კი ითხოვს. ამისათვის საჭიროა კლასში შემდეგი სავარჯიშოები: საუბრები, ამბები და მოთხრობები მოწაფეებისა და მასწავლებლის მხრივ, წერა-კითხვის შესწავლა, განმარტებითი კითხვები, საწერი სავარჯიშოები მასწავლებლის დახმარებით და დამოუკიდებლად, ზოგიერთი გრამატიკული ცნობები.

მოწაფეთა გონების გასავითარებლად დედა ენის კურსში შედის სხვა და სხვა ცნობები ადამიანთა ცხოვრებიდან, ბუნებიდან და შესაფერისი იდეების ფრგლიდან. ამ ცნობათა შეთვისებას ხელს უწყობს საუბრები ნახულის, გაგონილის წაკითხულის, სურათებისა და საგნების შესახებ, განმარტებითი კითხვა სიტყვა-კაზმული ნაწარმოებისა, საქმის ხასიათის სტატიებისა და დამოუკიდებელი კითხვა მოწაფეებისა. სკოლის უმთავრესი დანიშნულებაა განავითაროს მოწაფეში ხალისი თვით-განვითარებისა, თვით-განათლებისა, რომ მან, სკოლაში კურსის დასრულების შემდეგ, განაგრძოს თვით-განვითარება წიგნების კითხვით. ასეთი მომზადება მოწაფისა შეიძლება ლიტერატურული ენის შესწავლით, პოეტური ნაწარმოებთა და საუკეთესო მწერლების თხზულებათა შესწავლით. სავარჯიშოები, რომელსაც ეს მიზანი აქვს დასახული, შემდეგია: კითხვა, ახსნა-განმარტება, ხან და ხან ზეპირად შესწავლა ნარკვევისა საუკეთესო მწერალთა თხზულებიდან, საუბარი მა-

სწავლებლისა მწერალთა ცხოვრებისა და მათ თხზულებათა შესახებ, დამოუკიდებლად კითხვა მოწაფეების მიერ სახლში მთელის თხზულებებისა და საუბარი მასწავლებლისა წაკითხულების შესახებ. ყველა სავარჯიშოებს, აღიარებულს შემოთ ნაჩვენებ მიზანთა მისაღწევად, ამ პროგრამაში თავი მოვუყარეთ ერთად და დავალაგეთ განყოფილებათა მიხედვით, ადვილიდან ძნელზე გადასვლის წესის

დაცვით. დაწვრილებითი შემუშავება და გათვალისწინება ყველა სავარჯიშოებისა, როგორც წინადა მოვიხსენიეთ, თვითონ მასწავლებლის მოვალეობაა და აუცილებელი საჭიროა არის ამ მხრივ ყურადღების საკმაოდ მიპყრობა და ერთგულად მუშაობა, ურომლისოდ ვერც ერთი პროგრამა ვერ მოიტანს სასურველს ნაყოფს.

(შემდეგი იქნება).

დ ე დ ა - ე ნ ა

(უშინსკიდან)

ენა ხალხისა არის საუკეთესო, დაუმჭკნარი და ყოველთვის ახლად გაფურჩქვნილი ყვავილი იმისი სულიერის ცხოვრებისა, რომელიც იწყება შორს, ისტორიის საზღვარს იქით. ენაშია შთაბერილი სული მთელის ხალხისა და მთელის იმის დედა-ქვეყნისა, ხალხის სულიერ შემოქმედების ძალით, ენა განახორციელებს და შექქმნის აზრად, სურათად და ხმად სამშობლოს ცასა, იმის ჰაერს, იმის ცისიერ მოვლენათ, იმის ჰავას, იმის მინდვრებს, იმის მთა-ღეღეს, იმის ტყესა და მინდვრებს, იმის ქარიშხალს და ელვა-ქექას,—ყოველს იმ აზრითა და გრძნობით სავეს ხმას დედა-ბუნებისას, რომელიც ისე აშკარად მოსჩანს კაცის სიყვარულში მის ხანდისხან მკაცრის სამშობლოსადმი, რომელიც ისე ცხადად გამოითქმება მშობლიურს სიმღერაში, მშობლიურს კილოში, ხალხის პოეტების ენით. მაგრამ ხალხის ენის ნათელსა და გამჭვირვალე სიღრმეში მოსჩანს არა

მარტო დედა-ქვეყნის ბუნება, არამედ სრული ისტორია ხალხის სულიერ ცხოვრებისა, ჩამომავლობა მისდევს ჩამომავლობას, მაგრამ ყოველ მათგანის ცხოვრების ნაყოფი გამოიხატება ენაში შემდეგს თაობათა სამკვიდროდ. ჩამომავლობა ჩამომავლობაზედ აგროვებს დედა ენის სალაროში ღრმა გრძნობათა ნაყოფს, ნაყოფს ისტორიულ მოვლენათა, მათ სარწმუნოებას, გამომხატველობას; სტოვებს კვალს გამოვლილ მწუხარებისა და სიხარულისას,—ერთის სიტყვით, თავის სულიერ ცხოვრების ნაყოფს ერი მოწიწებით ინახავს დედა ენაში, ენა არის ცხოველი, მკვიდრი კავშირი, რომელიც ერთობის სულს უდგამს ყოფილს, აწმყოს და მომავალს თაობას ერისას, ის არა თუ ხალხის სიცოცხლის გამომხატველია,—ის არის თვით სიცოცხლე, როცა ხალხის ენა ჰქრება,—ჰქრება ხალხიც. ვიდრე ენა ცოცხალია და ხალხიც იმაზე ლაპარაკობს,—ხალხიც ცოცხალია; და

იმისთანა აუტანელი ძალადობა არა იქნება რა, რომ წაართვა ხალხს სამკვიდრო, შექმნილი და დატოვებული აურაცხველ უწინდელ თაობათაგან. წაართვით ხალხს ყოველისფერი—და ის ყოველისფერის დაბრუნებას შეიძლება; მაგრამ, თუ ენა წაართვით,—ის თავის დღეში ვეღარ შექმნის მას: ახალს სამშობლოს კიდევ შექმნის ხალხი, მაგრამ ენას კი ვეღარ! მოკვდა ხალხის ენა და მოკვდა ხალხიც! და თუ კაცს აძრწუნებს ერთის ადამიანის მოკვლა, რომელსაც უიმისოდაც დიდი დღე არა აქვს,—რა უნდა ვიგრძნოთ მაშინ, როდესაც ვუპირებთ მოკვლას მრავალ-საუკუნე-გამოვლილს და ისტორიულს პირს—ხალხს, ამ დიდებულს ქმნილებას!.. ენა არის სრული და სარწმუნო მატრიანე ხალხის სულიერ და მრავალ-საუკუნე-განვლილ ცხოვრებისა და იგივეა უდიდესი ხალხის მოძღვარი, მასწავლებელი ხალხისა უხსოვარის დროიდან, როცა ჯერ კიდევ არც წიგნი ყოფილა და არც სკოლები; ენა ასწავლის ხალხს მისი ისტორიის დასასრულამდის. ბავშვი ითვისებს დედაენას და მასთან ერთად ითვისებს აზრსა და გრძობის ნაყოფს ასისა და ათასის განვლილ თაობისას, რომელნიც დიდი ხანია, რაც განხრწნილან დედა მიწაში, ან რომელთაც შეიძლება უცხოვრიათ შორს სადღე, თუ გინდ ჰიმალაის მთის ძირში. ბავშვი აკვირდება ქვეყნიერებას და ყოველივე ნახული, ნაცადი, ნაგრძობი და ნაფიქრი იმ აურაცხველ ჩამომავლობათა გარდაცემა მას ადვილად, უშრომლად, უძ-

ლეველის ძალით შექურავილი. ბავშვი არა სწავლობს დედა ენას, როგორც უბრალო ნიშნებს და სიტყვებს,—ის სწავს სულიერს ცხოვრებას დედა ენის მკვებავ ძუძუდამ; იგი უმარტებს მას ბუნებას ისე, როგორც ვერც ერთი ბუნების მეცნიერი ვერ განუმარტებდა, იგი აცნობებს მას ადამიანთ ხასიათს, ხალხსა, საზოგადოებას, მის ისტორიას, მის მისწავებას ისე, როგორც ვერც ერთი ისტორიკოსი ვერ გააცნობდა; იგი უხსნის მას ხალხის რწმენას და მის პოეზიას ისე, როგორც ვერც ერთი ესთეტიკოსი ვერ აუხსნიდა; ბოლოს დედა ენა ისეთს ნათელსა ჰფენს მის მსჯელობასა და ფილოსოფიურ შეხედულობას, როგორსაც ვერც ერთი ფილოსოფოსი ვერ მოჰფენდა.

ხშირად ხუთი-ექვსი წლის ბავშვი თავისუფლად და სწორად ლაპარაკობს თავისი დედა ენით. მაგრამ დაუფიქრდით, რამდენი ცოდნა, გრძნობა, აზრი, ლოგიკა და თითქმის ფილოსოფიაც არის საჭირო, რომ ილაპარაკოთ ისე, როგორც ექვსი-შვიდი წლის ბავშვი ლაპარაკობს თავისი დედა ენით? ძლიერ სცდებიან ისინი, ვისაც ჰგონიათ, ვითომ დედა ენის შესათვისებლად მხოლოდ ბავშვის მეხსიერება მუშაობდეს: ვერავითარი მეხსიერება ვერ გაუძლებდა რომელიმე ენის არა თუ ყველა სიტყვების დახსოვნებას, არამედ სიტყვების ერთმანეთთან ყოველ გვარ შექსოვას და მათს შეცვლას;—არა, მარტო მეხსიერების საშვალეებით რომ ესწავლათ ენა, ვერასოდეს ვერავითარს ენას ვერ შეისწავლიდნენ სრულად. ხალხის მიერ შექმნილი

ენა ბავშვის სულში ავითარებს ნიქს, რომელიც ჰქმნის ადამიანში სიტყვას და რომელიც არჩევს ადამიანს ცხოველთაგან: უვითარებს სულს. თქვენ შენიშნავთ, როცა ბავშვს სურს აზრის გამოთქმა ერთს შემთხვევაში ხმარობს ერთს გამოთქმას, მეორეში—მეორეს და უნებლიეთ გაჰკვირვებთ ის ალლო, რომლის საშუალებითაც მან შენიშნა არა ჩვეულებრივი წმინდა განსხვავება ორ სიტყვაში, რომელიც ერთის შეხედვით თანასწორ-აზრიანია. თქვენ შენიშნავთ აგრეთვე, როცა ბავშვს ესმის ახალი სიტყვა, იგი იწყებს ამ სიტყვის ბრუნვებას, მიმოხვრას და სწორად უერთებს სხვა სიტყვებს. განა ეს შეიძლებოდა, თუ ბავშვს, როცა სწავლობს დედა ენას, არ შეთვისებინა ნაწილი იმ შემოქმედებითი ძალისა, რომელმაც მისცა ხალხს ენის შექმნის შეძლება? დაუკვირდით, რა ძნელად ითვისებს უცხოელი ამ ალლოს სხვისი ენისას; და შეიძენს კი ოდესმე სრულად? ოცს წელს იცხოვრებს გერმანელი რუსეთში და ვერ შეიძლებს შეიძინოს იმდენი ცოდნა ენისა, რაც აქვს სამი წლის ბავშვს! საგრამ ეს საკვირველი პედაგოგი,—დედა ენა, არა თუ ასწავლის ბევრს, არამედ ასწავლის საკვირვლად ადვილად, რაღაც

მიუწვდომელის ადვილის ხერხით. ჩვენ გვინდა გადავსცეთ ბავშვს ხუთი, ექვსი მის მიერ უცნობი სახელი, შვიდი, რვა უცხო სიტყვა, ორი, სამი ახალი ცნება, რამდენიმე რთული ამბები და ეს ჩვენთვის საკმარისად სამძიმოა, უფრო ძიმია ეს შრომა ბავშვისათვის. ის ხან სწავლობს, ხან ივიწყებს, და თუ გადასაცემი ცნებები რამდენადმე მაინც განყენებულია, ან შეიცავს რაიმე ლოგიკურს, ან გრამატიკულ წვრილმანობას, ბავშვს სრულიად არ შეუძლიან შეითვისოს იგი. მაშინ, როდესაც, გამოცდილებით ბავშვი დედა ენაში ადვილად და თავისუფლად სარგებლობს იმ წვრილმანებით, რომელსაც ჩვენ ამაოდ ძალას ვატანთ და ვუხსნით. როცა ბავშვი დედა ენასა სწავლობს, ის ითვისებს არა მარტო სიტყვებს, მათს შექსოვას და სახის შეცვლას, არამედ აუარებელს ცნებებს და შეხედულობას საგანზე, ურიცხვს აზრებს, გრძნობებს, მხატვრულ სახეებს, ენის ლოგიკას და ფილოსოფიას;—და ითვისებს ადვილად და ჩქარა, ორი-სამი წლის განმავლობაში, იმდენს, რის ნახევარსაც ვერ შეითვისებდა ოც წელში მუყიათისა და მეთოდურის სწავლებით. ასეთია ეს დიდებული პედაგოგი ხალხისა—დედა-ენა.

მესსიანიზმი პოლონურს და ქართლ მწერლობაში

მესსიანიზმი მისტიკური მოძღვრებაა, რომლის დედა აზრი იმაში გამოიხატება, რომ განგება ქვეყნად დროგამოშვებით აგზავნის ზეშთაგონებულს მომაკვდავს თავის წინაგანზრახულთა აღსასრულებლად. ამ გვარ ზეცით წარმოგზავნილ მესსიად თავი გამოაცხადა წარსული საუკუნის პირველს ნახევარს პოლონელმა მისტიკმა ტოლიანსკიმ. თუმცა მიღებულია ამ დასახელებული პირის მოღვაწეობასთან დაკავშირება მესსიანიზმის დასაწყისისა, მაინც უნდა ითქვას სიმართლის აღსადგენად, რომ უკვე 1800 წ. დაახლოებით პოლონეთის მწერალმა ახალგაზდა მღვდელმა ვორონიმა შექმნა მკზავის მისტიკური მოძღვრება. თავის ყალბ-კლასიკური თეორიით დაწერილს ლექსებში იგი მოგვითხრობს კრალი იანკაზიმიროს ტახტიდან ჩამოხდომიდან პოლონეთის ისტორიას. მოულოდნელად, გატაცებული სულისკვეთებით, იგი გვიხატავს ჩასვენებულთა აზრდის, რომელნიც კრალიტს თვალწინ ელანდებიან. „ეს ვინ არისო?“ ჰკითხავს კრალი, როდესაც პოლონეთის განადგურებული სურათის შემდეგ გამობრწყინდება აყვავებული მხარე. ის უცხო პირი „სასწაულ მოქმედებით აღადგენს ძველებს მკვდრეთით და შემოსავს ხორციით, ცეცხლით განწმენდს აოხრებულს ქვეყანას და ახალს ტაძარს შემოავლებს ვარდუვალს ზღუდეს“. პოეტის რწმენა ამ განმაცოცხლებელი მომავლისადმი შეუდრეკელია. საჭიროა მხოლოდ ლოცვა ღვთისადმი, რომ წაიშალოს მისგან დაწერილი საშინელი განჩინება. წინასწარმეტყველი სივილლა, რომელიც პოეტს გამოეცხადება, მოითხოვს ერის ზნეობითი განწმენდას. „ამოდ არ გადუვლია ჭეჭა-ქუხილს

თქვენს კუთხეზე, გათავდება საშინელი ბრძოლა სიცრუისა სიმართლესთან, დაუბრუნდება ქვეყანას ქვეშარიტების დაუფასებელი ნაყოფი, შეაერთებს იგი კაცთა ძმობის ბუნებრივი კავშირით და აღამიანთა ტომი გახდება ღირსი თავის სახელისა. დეე, თქვენი სახლები ქარიშხლის დროს შთაინთქას,--**გვამდეს**, რომ ახალი ფენიქსი აღადგენს ძველი ფერფლისაგან. ნუ თუ უარჰყა თქვენი მამობა იმ ღმერთმა, რომელმაც, თქვენი მწუხარებით გულდასობილმა, მოიგონა, რომ თქვენ ხართ იმის საყვარელი წინაპართა ჩამომავალნი?“

ამ ლექსებში მესსიანიზმის კლემენტები მთლად მოყვანილია. პოლონეთი დაეცა, რადგან მან დაარღვია ღმერთთან კავშირი. მაგრამ აწ შეიკრა ახალი კავშირი და ზნეობითი განწმენდა დაუბრუნებს ერს თავისუფლებას და ბედნიერებას. პოლონელი ღვთისაგან არჩეული ერია და თვით მისს უბედურებაში მოსჩანს ნება უფლისა. პოეტი მიუბრუნდება შემოქმედს და შეასხავს ქებას: „შენ იქნები ყოველს ჟამს, თუნდაც ქვეყანა დაიქცეს! უკანასკნელი ბალანი დათვლილი გაქვს ჩვენს თავზე! ბრმა შემთხვევა კი არა, შენი ნება-სურვილი ჰმართავს დროს და ბედ-იღბალს. შენ არ შეგიძლიან გვსაჯო უდანაშაულოდ და ჩვენი სვე ჩვენი საქციელისთვის სასჯელია. ხოლო ჩვენი ცრემლი ჩვენი ცოდვათა მოწამეა. შენ არ შეგიძლიან გულგრილად უტკირო კაცის ცრემლთა ნიაღვარს; შენ, მოწყალეო მამავ, არ ააქცევ პირს შენ შვილებს!“

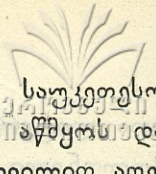
ამ გვარივე რწმენა, რომ უფალი მოხედავს ქვეყანას და განაახლებს მის ნანგრევებს, უღვივოდა გულში ქართველს პოეტს ვახტანგ ორბელიანს. საინტერე-

სოა ლიტერატურის ისტორიისთვის, რომ პოლონელი მწერალი ვორონიჩი, გულ-დათუთქული თავის ქვეყნის დაცემით და აღტაცებული ოცნებით მის მომავალს აყვავებაზე, იმავე ყალიბში აწარმოვებს თავის აღმაფრენას, რომელიც შეადგენს ჩვეულებრივ სქემას ჩვენი მცხოვანი მგოსნისას. ამისი ლექსები: „ორი უნობა“, „ჯვარი ვაზისა“, „იმედი“ და სხვ. განქვალულნი არიან მესსიანიზმით, მისტიკური რწმენით, რომ „დანგრეული სამშობლო კვლავ აყვავდება“. ვახტანგ ორბელიანის მესსიანიზმი მით უფრო საყურადღებოა, რომ მან განიცადა ოცნების ამაოება 1832 წ., როდესაც ქართველთა შეთქმულებამ მამულის პოლიტიკურად განთავისუფლებისთვის უნაყოფოდ ჩაიარა და თვით პოეტი საიდუმლო საზოგადოების წევრი დაისაჯა და სამშობლოდან გაიდევნა. მაინც ვახტანგ ორბელიანს რწმენა მომავალი ბრწყინვალე ვარსკვლავისადმი არ გაჰქრობია და მესსიანური მოძღვრების თანხმად „ნათელი და სიცოცხლე მოკლულს გულს“ არ შეჰრყევია.

თუ შევადარებთ ვახტანგ ორბელიანის „იმედს“ პოლონელი პოეტის ვორონიჩის ნაწერს, მგზავსება იმდენად თვალსაჩინოა, რომ გვებადება აზრი მივაწეროთ ქართული ლექსის წარმოშობა უცხოელის გავლენას. მართლაც მიაქციეთ ყურადღება იმ სქემას, გეგმას, რომელიც შეადგენს ჩვენი და პოლონელი პოეტის დედაძარღვს. ორივენი ჯერ აგვიწერენ დანგრეულს სამშობლოს, ორთავეს გამოეცხადება იდუმალი მშვენიერი არსება, ერთნაირად აღნიშნავენ ღვთის და კაცის შორის ახალკავშირის დამყარებას, რომელსაც შედეგად მოჰყვება სამშობლოს აღორძინება. ვორონიჩი ეკითხება „ვინაა

ისა?“ და ამ გვარადვე იწყობს „იმედის“ დამწერი: „ვინა ხარ ეჰა, მშვენიერო, მოხვედი სითა? ხარ ამ ქვეყნისა, თუ ციური მოფრინდი ცითა? ვ. ორბელიანი შეაქებს ივერიის ცას, ბუნებას, ზღვას და ბარს, რუსთაველის ლექსს, მოიხსენებს თამარის და დავითის სულს და შემდეგ გულამსკვნილი აღწერს „ივერიის შავს ბედს“ დაობლებულს ძველს დიდებას მოკლებულს მამულს: „მაგრამ აქ ხშირად ჰპოვებ ტაძართ, შთენთ დიდებულთა, პალატთ ნანგრევთა და მონასტერთა აოხრებულთა... წმინდა საფლავნი ნანგრევთ შუა ხშირად არიან, მოუხსენებელთ, უპატრონოდ ტყენი ჰბურვიან“. ერთი საუნჯე დარჩენია აწ „გმირთა აკალდამას“—ივერიას—ჯვარი ვაზისა, რომელიც ხელში ეპყრა წმინდა ასულსა მირიანის დროს. მოიგონებს იგი „გმირთა-გმირს“ ირაკლის და მისს მამულისთვის ბრძოლას, მიუთითებს არაგვის და მტკვრის კიდებზე, რომელნიც წარსულის უტყუარნი მოწამენი არიან, ჰგმობს კიდევ უფალს, რომ თუ მან ქვეყანას მიანიჭა წესი, საქართველო ასე მწარედ რად დაემხო“. ბოლოს ვორონიჩისებურად, ტურფა ასული მიუახლოვდება პოეტს, გაამხნევებს და ეტყვის: **გწამდესო**, ღვაწლნი მამა—პაპათ არ განჰქრებიან, **გწამდეს** ეს შთენნი დიდებულად კვლავ აღსდგებიან! მართლმადიდებელთ ჭეშმარიტი, ღმერთი ძლიერი მოგფენსთ თვისს სხივსა, თვისს სიუხვეს, და თქვენი ერი ქრისტეს ჯვარისთვის წამებული, კვლავ გამრავლდება, თქვენი სამშობლო დანგრეული კვლავ აღყვავდება; ამიერ თქვენთან დავამყარე წმინდა კავშირი, ამიერ თქვენთან მე ვიქნები სტუმარი ხშირი“.

ამაზე მკაფიოდ მესსიანიზმი ქართულს მწერლობაში არ იყო არც ერთხელ გა-

მოთქმული ლექსად თუ პროზად. ამავე მესსიანურს მოძღვრებას ვ. ორბელიანი აღიარებს თავის ლექსებში „ჯვარი ვაზისა“ და „ორი ქენობა“. წარსული საერთოდ მისს ნაწერებში განდიდებულ, იდეალურს სურათად არის წარმოდგენილი და ამ

მხრივ იგი ეკუთვნის ჩვენი საუკეთესო პოეტთა დასს, რომელნიცა წამყობადა მომავალის გარდაქმნის სურვილით აფერადებდნენ და მხურვალედ აშუქებდნენ ისტორიულს მოგონებას და ნაშთებს.

ა. ხახანაშვილი

შინაური მიმოხილვა

ტფილისის ქართულ-რუსულ გაზეთებმა ამას წინად აღნიშნეს, რომ ტფილისის ქალაქის დასაწყისს სკოლებში შემოიღეს ერთის წლით საცდელად ისეთი პროგრამები, რომელიც ყოველ გონიერს აღამიანს შეუწყნარებლად უნდა მიაჩნდეს; აღნიშნეს ისიც რომ ამ ღუბჭირი პროგრამების შემუშავებაში მონაწილეობას იღებდნენ ქალაქის სკოლების მასწავლებლები; მართალია ერთმა ჯგუფმა სულ სხვა პროგრამა შეადგინა და ღირეკტორმაც მოიწონაო, მაგრამ ამ პროგრამას დღის სინათლე არ უნახავს და ისევ ის პროგრამა მოახვიეს მასწავლებლებს, რასაც მასწავლებელთა უმრავლესობა წინად იცავდა და მთავრობის მოხელეებიც მხარს უჭერდენ. ამ საქმეში მასწავლებლებს სამართლიანად სდებენ ბრალსა, რადგანაც იმათ, პროგრამების შემუშავების დროს, არ უხელმძღვანელებიათ პედაგოგიურის მოსახრებით, არამედ იმ მოსახრებით თუ რა უფრო ესიამოვნება უფროსებს, ცდილან რომ თავიანთი საქციელი უფროსების სურვილს შეუთანხმონ. თუ ეს აზრი მართალია უფრო სამწუხაროა ჩვენი სკოლების მდგომარეობა, რადგანაც ვინც ბავშვების სწავლა აღზრდის საქმეს უფროსთა სურვილებზე ამყარებს და არა საღ პედაგოგიურს საფუძველზე, ის აღმ-

ზრდელადაც არ ვარგა და მათი აღზრდილიც ყურ-მოჭრილ ყმობის მეტს ვერავითარ უნარს ვერ გამოიჩენს ცხოვრებაში. მაგრამ აქვს კი ჩვენებურს მასწავლებლებს საღი პედაგოგიური აზრი და შეგნება? ამაში ცოტა არ იყოს ეჭვი გვაქვს, რადგანაც თვითონ მასწავლებლები ისეთს უკუღმართ პირობებში არიან მასწავლებლად აღზრდილნი, რომ იმათში იშვიათად იპოვით ჭეშმარიტ პედაგოგიურის აზრების მიმდევართ. სასწავლებელში, სადაც მათ მიიღეს განათლება, ასწავლიდნენ ყველაფერს, რაც პედაგოგიის წინააღმდეგია, მეცნიერების მხრით შეუწყნარებელ აზრებს—საღ პედაგოგიურად ასალებდნენ და აწვდიდნენ მომავალ მასწავლებლებს; იმათაც სჯეროდათ და სასწავლებლიდან ცხოვრებაში გამოსულებმა, თვით განათლებას და განვითარებას მოკლებულებმა იწყეს თავიანთ სკოლებში ბავშვების გონების გადამახინჯება ისე, როგორც მათ ასწავლეს და ამის ნაყოფს ვხედავთ ყოველ დღე ამ ნახევარი საუკუნის განმავლობაში, როცა რუსულმა სახალხო სკოლებმა ფეხი მოიღდა ჩვენში. მასწავლებლებიც დამნაშავენი არიან, ვიტყვით ჩვენც სხვებთან ერთად, მაგრამ მართო იმათ არ მიუძღვით დანაშაულობა იმ ფრიად საპასუხო და დიდ საქმეში, რო-

გორიც არის ახალთაობის სწავლა აღზრდის საკითხის საქმე. აქ სხვა პირობებსაც მიუძღვის საკმარისი ბრალი, ისეთს პირობებს, რომელთან შებრძოლება და დამარცხება მარტო მასწავლებლებს არ ძალუძთ, თუ საზოგადოება და მთელი ერი ხმას არ მისცემს, მხარს არ დაუჭერს და შეერთებულის ძალღონით არ შეებრძოლება იმ ყოვლად შეუწყნარებელს მიმართულობას, რომელსაც ძალად ახვევენ თავზე სკოლებს და მასწავლებლებს. როცა ხედავთ, რომ ამ უკუღმართ მიმართულების განმტკიცებაში მასწავლებელიც აქტიურ მონაწილეობას იღებს, ზიზღით აიხსებით ამისთანა ჯურის მასწავლებლებზე, თან გეცოდებათ კიდევ, რომ ეს არის ნაყოფი ცხოვრების უკადმართული მიმდინარეობისა, მაგრამ ვერაფერ სანუგეშოს მომავლისათვის ვერ ვპოვებ ისეთს საზოგადოებაში, როცა ატყობთ, რომ იქაც გულ-გრილობას იჩენენ და სრულიად უყურადღებოთ სტოვებენ ისეთს საკითხს, რომელიც მომარჯვებულია ერის გადასავარებლად. ამის თქმის ნებას შემდეგი საბუთი გვაძლევს: ტფილისის ქალაქის სკოლების მასწავლებლებმა საერთოდ ვერ გამოიჩინეს ისეთი ფხა და გამჭრიახობა, რომ დაეცვათ მცირე ჯგუფის მიერ შედგენილი პროგრამები. ამას მოჰყვა ოფიციალურად მიწოდებული სულ სხვა ჯურის პროგრამა, რომელიც ეწინააღმდეგება ყოველს გვარს საღს მოსაზრებას. მერე რა ღონის ძიება იხმარა ქალაქის თვითმართველობამ, რომელიც თავისი ხარჯით ინახავს სკოლებს და როგორც პატრონი მოვალეა სკოლებშიაც თავისი პროგრამა შეიტანოს, ისეთი პროგრამა, რომელიც არ ეწინააღმდეგება კანონებს და ცოტათ თუ ბევრად საღს პედაგოგიურს მოსაზრებასა და არა იმ გვარი პრო-

გრამები, რომელიც რომელიმე სწავლა განათლების მოხელის პირად შეხედულობაზეა დამყარებული? ქალაქის გამგეობას კინტიც არ დაუძრავს ამის შესახებ სიჩუმით ჩაატარა ეს ფრიად საჭირო საკითხი და ამ სიჩუმით მან უფრო შეუწყობელი ჩვენი მოზარდ-თაობის დამახინჯებას და გადაგვარებას, უფრო გააღრმავა და გაათართოვა აღვირ ახსნილ მოხელეთა თვით-ნებობა.

ნათქვამია: „რაც მოგივა დავითაო, ყველა შენი თავითაო“- ყველა ბოროტებას, რასაც ცხოვრებაში ვაძინევთ, ფესვი თვით საზოგადოებრივ ცხოვრებაში აქვს გადგმული და თუ თვითონ საზოგადოება არ შეეცდება ამ ბოროტების ძირიან ფესვიანად ამოფხვრას, ის უფრო გაღრმავდება, გაფართოვდება და ბოლოს შეუძლებელი შეიქნება მისი მოსპობა. მეცხრამეტე საუკუნის სკოლამ ზოგიერთ თითო ოროლა ჩინებულ მამულისშვილებთან ერთად უფრო მეტი რენეგატები წარმოშვა ჩვენში. ნიჭიერი მამულიშვილები გვიმტკიცებენ იმას, რომ უხერხულმა სკოლამ ვერ შელახა მათი მაგარი ბუნება, რომელიც შთამომავლობით თანდაყოლილი ჰქონდათ. რენეგატები—შედგვია ეროვნული ნიადაგს მოკლებულის სწავლა აღზრდისა. ამ გარემოებაშიაც, რამდენადმე მაინც, ბრალი თვით საზოგადოებას მიუძღვის. გონება გამჭრიახობა და ერის მომავლის ბედი მოითხოვს, რომ საზოგადოება თვითვე წრთენიდეს თავის განდგომილს, გადაგვარებულს და რენეგატობის გზაზე დამდგარს წევრს. საზოგადოება ნათლად უნდა ხედავდეს და უკვირდებოდეს იმ წევრთ, რომელიც პირში ჩვენთან ენატკბილობს, ზურგს უკან კი ჩვენს მტრებ-

თან ერთად საკუთარს საქმეს იკეთებს და ზოგჯერ სამარცხვინო როლსაც არ თაკილობს ერის საზიანოდ და თავისი პირადი ინტერესების სასარგებლოდ. მაგრამ ყველაზე უფრო სამწუხარო და სავალალო ის არის, როცა თვითონ საზოგადოება, იმის ნაცვლად, რომ ასეთი მანვნი წევრი დაჰგმოს, გაჰკიცხოს და განდევნოს, ზოგჯერ თანაგრძნობასაც უცხადებს მას და იწვევს შეჰყოს თავი

ისეთს წმიდა დაწესებულებაში, სადაც მურტალს ხელს ადგილი არ უნდა ჰქონდეს. ამის შემდეგ უნებლიეთ ეკითხები უნს თავს გვყავს განა ისეთი საზოგადოება, რომელიც ღირსეულად იცავდეს თავისი ერის ინტერესებს? თუ ყველანი რენეგატებად გადავიქცით? ამის პასუხი მკითხველისათვის მიგვინდვია.

რატტი.

რ უ ს ე თ ი

გამოყენა სულით ჯანმრთელობის დამცველ საზოგადოებისა

(წერილი ზეტერბურგიდან)

ამ სამოსწავლო წლის საშობაო უქმეებში რუსეთის მსიხარტრებმა ზეტერბურგში გამართეს კრებები, მოამინეს სხვა-და-სხვა ქალაქების სულის საავადმყოფოების, კლინიკების და ბავშვთა თავ-შესაფარის ხელმძღვანელთაგან წარდგენილი ანგარიშები, — მათი მოქმედების გეგმა; უფრო უკეთესად განამტკიცეს თავიანთი ამზანაგობა და მჭიდრო კავშირით ხელშეკრულნი დაიძლენენ. კრებები იმართებოდა შობიდან ნათლისდებადე. ეს რიცხვით მესამე საერთო კრებაა მსიხარტრების მიერ გამართული.

ამავე დროს გამართული იყო გამოყენა. ეს გამოყენა გაიხსნა 27 დეკემბერს მსიხარტრულთაგორ ინსტიტუტის შენობაში. გამოყენას უჭირავს მთელი შენობა ინსტიტუტისა. კიბეების კედლებზე გამოყენილი იყო სულისა და ნერვების ავადმყოფობთა კლინიკის მიერ ექსპონირიული რუკები და დიაგრამები რუსეთში სულით ავადმყოფიების და საავადმყოფოთა რიცხვის შესახებ. რუკაზე ნახვენიბია ევროპის რუსეთში არსებულ სულის საავადმყოფოების და კლინიკების ადგილები; რუკა დიაგრამისა-ვი უჩვენებს თუ რამდენად მრავლ-

დებოდა რიცხვი სულით ავადმყოფობისა საავადმყოფოებში 1902—1908 წ. წ. აქ შირველი ადგილი ქ. ზეტერბურგს უჭირავს, სადაც 1908 წ. საავადმყოფოებში ყოფილან 6,760 სულით ავადმყოფი, ზეტერბურგს მისდევს მსკოფი და შემდეგ ცქესა.

დიდათ საუკრადდებოა კერძოთ ჩვენითვის იმ რუკის განხილვა, რომელიც უჩვენებს 1908 წ. საავადმყოფოებში მყოფი სხეულების რიცხვს გუბერნიებად დანაწილების მიხედვით. აქ ბაქსა და ქუთაისის გუბერნიებიც არიან მხსენებულნი. შირველი ადგილი ამ შემთხვევაშიაც ზეტერბურგის გუბერნიას უჭირავს 6,760, მას მისდევს ხარკოვის გუბერნიას 3,180. ბაქს გუბერნიასი ყოფილან 104, ქუთაისისა-ში-კი 60. ბევრი ვადევნე თვალ-ყური, მაგრამ თთილისის გუბერნიას ვერსად ვერ ამოვიკითხე.

შენობის შირველ სართულში გამოყენილი იყო უმთავრესად ექსპონატები ზეტერბურგის ქალაქის და კერძო სულის საავადმყოფოებისა. წმინდა ზარტყევიმონის სახელობის სულის საავადმყოფოს გამოყენილი ჰქონდა სხვა-და-სხვა ხელაფნური ნაწარმოები, ნამუშევარნი სულით ავადმყოფებისა; გოგოლის სურათი

ბუკრი მინახავს, მაგრამ ისე არც ერთი არ მამწონებს, რაკორც სულით ვაგდმეოფის იფანგის მიერ დახატული, — გოგოლი ცოცხლად მეჩვენა ამ სურათში. აქვე დიდ ურადლებას იზურბოს ვაგდმეოფის მიერ შედგენილი მთელი სქემა-მოდელი წმ. ზანტელეიმონის სხელობის სავადმეოფოსი ჰაგილიონით, ფასადით, ბაღებით, ხეებით და სხვა. დიხს მუხანიშნავია აგრეთვე ვაგდმეოფების მიერ გადაღებული ფოტოგრაფიული სურათებიც. ვაგდმეოფებს უქსოვიათ, უკერათ; არის სხვა-დასხვა ნაქსოვები და მის მსახურეთათვის საჭირო ტან-საცმელი. ერთ ვაგდმეოფ ქალს აუღია დაბეჭდილი ნოტი და ხელით სხვა ქადაგდზე გადაუღია: „Соната для скрипки с гитарою соч. Н. Пагоники“. დაბეჭდილი და ხელით დაწერილი ორივე ერთად ვხახე და მათში ვერავითარი განსხვავება ვერ გამოვხახე. ვაგდმეოფებს უწერიათ აგრეთვე თხზვები, მთხზობები, ლექსები; ზოგი მათგანი ალაგ-ალაგ წავიკითხე და ჭკუიან აზრზე მეფე კანის ნაწერი მეკონა. ეს ვეგლათური ამტკიცებს, რომ სულით ვაგდმეოფებშიაც არიან ისეთები, რომელნიც დრო გამოშვებით ჭკუში დგებიან და სხადიან ჭკუიანურ საქმიებს.

რადესაც დავეკითხე ექიმს: მოსამსახურეებს ვაგდმეოფები არ ეჩიან. ან რითი გუფთ ვაგდმეოფები შებოჭვილები, რომ ვინმე არ მოკლან, ან ზარალი რაზე არ მიგაყენონ—მეთქი, მიხახუხ: ჩვენ ვიჭერთ გამოცდილ მოსამსახურეებს, წინ-და-წინ ვწვრთნით; ვაგდმეოფები-კი გვაჭერებენ, ჩვენი სიტყვა მათზე ძადიან მამქიდობს და სწორედ ამიტომ არას, რომ ესა ჩვენ ბოჩვილებს ღად მივმართავთ, იგი ჩვენთვის საჭირო არ არისო.

შემდეგ განყოფილებაში უურადლებას მასქცევი გამოღვა აღექსნადრე მესამის სხელობის სულის სავადმეოფოს სხვა-დასხვა კვარი ქსოვლები: ბაღიშის ჰიჩა, ცხვირსახოცა,

ბანტები, — აგრეთვე სხვა-დასხვა **გვარის სხვა** ლით ნახატები.

საუცხოოდ არის გაკეთებული მოდელი სავადმეოფოსი „**Всѣхъ скорбящихъ**“. სულით ვაგდმეოფის მიერ გაკეთებული მოდელი: სახლებისა, ეკკლესიისა, ბაღებისა, გზებისა, ტბებისა და სხვათა საუცხოო შთაბეჭდილებას ახდენენ.

ძველად სულით ვაგდმეოფების წინააღმდეგ სხვა-დასხვა ზომები იყო მიღებული. გამოფენილი იყო ორგვარი ზომა, რომლითაც ვაკვებდენ ვაგდმეოფებს: სოფელში მიღებული იყო რკინის ბოჩვილები, ხოლო ცოცხლებში და სავადმეოფებში ეკრედ წოდებული ტყავის სარტყელი (поясъ сънаручниками). მაგრამ ესა ესენი არხივს ჩაბარდა, რადგან მეცნიერებამ ამ მხრივ იმდენად წინ წაიწია, რომ, რაც გინდ განელებული ვაგდმეოფი იყოს, სიტყვით დააწინარებენ და დაამოშინებენ.

ვეგლახე უფრო ჩემი უურადლება მიიზუროსა ბავშვთა განყოფილებაში. არსებობს ორ გვარი სკოლა: ერთი, სადაც წვრთნიან რეგვენ ბავშვებს და მეორე, სადაც ასწავლიან ბენდიანებს ჩამოჩენილ (отсталые) ბავშვებს. რეგვენ ბავშვებთან სხვა-დასხვა ზომებს ხმარობენ. ყნოსვას უფითარებენ, ყნოსვინებენ სხვა-დასხვა გვარ სამო სურნელთაგან წამლებს; სმინის განსვითარებელ საშუალებად მიღებულია ზატარა სარეკავი ზარები, სსიტყენი ღუღუკი, კამერტონი და სხვა; რომ ხალისი და სიამოვნება არ აკლდეკ, ბავშვს აძლევენ სხვა-დასხვა გვარ სთამამო საგნებს და ასე ამ გვარად.

გამოფენაში ნახვენები იყო, თუ რაკორ ხელმძღვანელობას უწევენ რეგვენ ბავშვებს მასწავლებლები და რა ზომებს ხმარობენ გავეთილზე: ა) უფითარებენ ხუთსავე გრძობას, რათა რეგვენ ბავშვს აღეძრას უურადლება და მეცნიერება; ბ) ასწავლიან ნიფთების დაჭერას; გ) ასწავლიან გიმნასტიკას, ვარჯიშებენ ფა-

ზიკურად; დ) ასწავლიან და უსწორებენ სიტყვა--ზასუსს; ე) ასწავლიან ჩაცმას და ზირის ბანას; ვ) ასწავლიან და აცნობენ სხვა-და-სხვა გვარ ფერებს; ზ) ასწავლიან დაწყობა-დალაგებას; თ) აჩვენებენ და უხსნიან სურათებს; ი) აჩვენებენ გარეგან შედარებას; კ) ასწავლიან ანგარიშს; ლ) ასწავლიან ხატვა-წერას; მ) ასწავლიან კითხვას. ამ საშუალებით ნასწავლი რეგვანი ბავშვები ცოტათი გამოსადეგნი ხდებიან; ადვილი სამუშაოები, რომელთაც არ სჭირათ დაკვირვება და გამჭვრინაობა, ყოველთვის შეუძლიათ შეასრულონ.

რაც შეეხება ბნედიან, ჩამორჩენილ ბავშვებს, ამათ უფრო მეტს ასწავლიან და ისინიც მეტს ითვისებენ: ასწავლიან კითხვას, წერას, ანგარიშს. ზოგი ამ გვარი ბავშვები, რიგის სწავლების წყალობით, ათავებენ სსწავლებელს, გადადიან გიმნაზიაში და განაგრძობენ სწავლას. ზოგი სრულიად განიკურნება, ზოგიერთი ამ გვარ ავადმყოფებისა ასეა დანაწილებული: ჰეტერობურგი 51,75%; ჰომოინტია 44,25%; კავასია 2,75%. გამაკვირვა ამ ავადმყოფების ხელით ნაწარმოებ ნივთებმა. ყველაზე უფრო აღსანიშნავია მოდელები გემებისა, სამხედრო გემებისა და სხვა გვარი ხელით დასატყუღ-მოქარგული ნივთები ბნედიან, ჩამორჩენილ მოსწავლეებისა.

ტაშკენტის საავადმყოფოს განყოფილებაში ჩემი ურადლება მიიზერო იაზონურმა შვილდმა, რომელსაც ისინი გასულ საუკუნის სამოცდა მათე წლებში ხმარობდნენ და თოფმა, რომლითაც რუსეთს ებრძოდნენ და დაამარცხეს კიდევ ამ საუკუნის დასაწყისში. სამხედრო ზსიხატრიაში გვაჩვენა ამ გამოფენაში სურათი სალდათის ივანე იუშჩენკოსი, რომელიც რუსეთ-იაზონიის ომის დროს გამოიჭრა იაზონელთა ტყვეობიდან. მეომარი თვრამეტი დღე უსმელ-უჭმელი იყო, რის გამოც იგი, როდესაც ამხანაგებთან მივიდა, იაზონელ მეომარად მიიჩნიეს. შიმშილმა და ასეთმა „დაზამტირე-

ბელმა შემთხვევამ“ იგი ტკუიდან შემალა. იქვე იყო ნახევრები სტატისტიკური ცნობები ავიტრების და სალდათების ომიანობის დროს სულით დაავადმყოფებისა. ყოველთვის ომიანობის დროს რიცხვი სულით ავადმყოფთა შემოკლებისა ძალზე მატულობს. ამ ცნობებიდან ნათლად სჩანს, თუ ომი და სხვა გვარი საერთო ადამიანობისა რა რიკ მავნებელი აჩიან შემართა და მცხოვრებთა სულიერ ჯანმრთელობისათვისაცა!

ხარკოველები ძალიან ცდილან შეენახათ სხვა-და-სხვა წლოვანობისა და სხვა-და-სხვა გვარ სხით ავადმყოფთა ტვინები, რომ მით ნათელ ეყოთ ანომლიური და პატოლოგიური მოვლენანი. შეუნახათ აგრეთვე მეცნიერთა ტვინები: თიზიკის ზოფიესის ორის ზილიკოვის ტვინი, ტვინის სიმიძე 1700 გრამშია. აქვე უნდა აღვნიშნო გამოჩენილ ქიმიკოსის მენდელეევის ტვინიც, რომელიც გამოაფინა კლინიკამ; როგორც ვიცით მენდელეევის ტვინში მთელი ევროპა გააკვირვა თავის სიდიდით და სიმიძით.

მთელი ერთი ოთახი კლინიკის განყოფილებისა ეჭირა რენტგენის სხივებისთვის სჭირო მასალებს. ამ გამოგონების საშუალებით ყველაფერი შინაგანი აგებულება და მანისა ნათლად მოსჩანს, რაც დიდ საშუალებას აძლევს ექიმებს ავადმყოფობას ჩქარა მიუხვდნენ.

ზსიხლოგიური განყოფილებაც მეტად სინტერესო გამოდგა. აქ ვნახე სხვა-და-სხვა გვარი გამოსადეგლი გამოგონებანი, — დასასოფნებელი, გრძობათა შემცნობი, რაც ევროსაჭირთი აჩიან ექსპერიმენტალურ ზსიხლოგიის განვითარებისათვის. ურადლებას იქნებ ამ ნაწილში აკადემიკოსის გ. ბენტერევი კლინიკიდან მოტანილი ობიექტიური გამოსადეგლი გამოგონებანი სულით ავადმყოფობის გამოსადეგობად, მათი ნიჭის, მეხსიერების გრძობათა გამოსადეგვად: აზზარტი ბენტერე-

რეის ვიბრაციულ გრძნობის გამომრკვევი, ზნეუმოგრაფი მისივე და სხვა. ზსისხ-ნეკრფ-
 ლოგიურ ინსტიტუტის ზსისხლოგიურ ლაბორ-
 რატორიაში აჩსებუღი საჭირო ზრეზარატებიც
 იყო გამოფენილი, რომელთაც დიდი უურად-
 ლება მიიზურეს: ესტეზიომეტრი ვებერისა,
 ხრონომეტრი გიზზისა, — ტვინის ზრცტესის
 სინჭარის გამოსარკვევი და სხვა.

ჰეტერზურგის ფარულ ზრლიციის გამოფე-
 ნის განუოფილებში თვალში მეტა ჰეტერზურგ-

ში მომხთარ მხეტურ მკველლობათა სურათები,
 რომელთაც გასულ წელში ჰქანდატ ზრცტესის
 გილევიჩის და ზრლეუციის სურათები, გილე-
 ვიჩის მიერ ზრლეუციის მკველა და დასახი-
 რება; რადკვევიჩის მიერ ორი როსკიზი ქალ-
 ის სხვა და-სხვა სასტუმრებში მკველა და
 სხვა. იქვე გამოფენილი იყო ოარადები, რომ-
 ლითაც უმეტეს შემთხვევაში ხდება ასეთი
 მკველლობანი.

ლადო გეგეჭკორი.

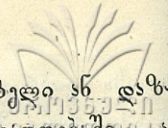
უ ც ხ ო ე თ ი

სახალხო მასწავლებელი ინგლისში

რამდენად მაღლა სდგას ინგლისური სკო-
 ლები ჩვენს ბედერულსა და რუსულს სკოლე-
 ბზედაც და რამდენად გაცილებით უკეთესია
 მასწავლებლის მდგომარეობაც ამ თავისუფალს
 ქვეყანაში ჩვენებურ მრავლად წამებულ მასწავ-
 ლებლებთან შედარებით, ამას ქვემოთ დავი-
 ნახათ.

ინგლისში სკოლა თავისუფალია, მასწავ-
 ლებელიც იქ ცრცხალი მოთავეა სკოლისა.
 სწავლების საქმეში და გადაცემაში ინგლისე-
 ლი მასწავლებლები უფრო თავისუფლები არ-
 იან, ვიდრე სხვა ქვეყნის მასწავლებლები,
 ჩვენებურსა და რუსების მასწავლებლებს ეს
 ოცნებად უნდა მიაჩნდეთ. იქ ხალხთა განათ-
 ლების მეთვადეურენი, ინსპექტორები თვალ-
 უურს ადევნებენ სწავლების შედეგს და არა
 სწავლების ხერხს ანუ მეთოდს. 40 წლის
 დასასრულს ინგლისში მოახდინეს ცდა შეედ-
 კინათ სია მორწმუნულ წიგნებისა დასაწყისი
 სკოლებისათვის, მაგრამ ამ ცდამ თამაში წი-
 ნადმდეგობა გამოიწვია, როგორც მასწავლებ-
 ლების, აგრეთვე გამოცემლების და ჰედა-
 გოგიური ზრესის მხრითაც. ასეთი წესი აღ-
 მჩნდა საწინადმდეგოდ ინგლისელთა ცხოვ-

რებაში გამეფებულის ზიროვნების, აზრის
 და საქციელის თავისუფლებისათვის და სხვ.
 სახალხო განათლების დეზორტამენტი არსე-
 ბობს მისთვის, რომ დაეხმაროს ფულით და
 ყოველის ძალ დონით ყოველ კეთილ სინდი-
 სიერ მუშაკს სახალხო განათლების საქმეში.
 და არა მისთვის, რომ თავს მოახვიოს ვეუ-
 ლა ეროვნებას თავისი ჰედაგოგიური თერე-
 ბი და უჩვენოს თუ ვის როგორ უნდა ასწავ-
 ლონ. დიდათ შესანიშნავია ხალხთა განათ-
 ლების დეზორტამენტის შეხედულობა სახალ-
 ხო სკოლების ინსპექტორის მოქმედების შე-
 სახებ. აი რა არის ნათქვამი ამის შესახებ
 ინსპექტორების ინსტრუქციაში: „დიდს ინ-
 ტერესს წარმოადგენს და აღძრავს ჩვენ-
 ში ცდა, რომელიც ხდება ყველგან სა-
 ლამოს კლასებისა და სხვა დამატებე-
 ბითი ღონის ძიების შესახებ ხალხის
 განათლებისათვის — თქვენს მოვალეო-
 ბას შეადგენს დრო გამოშვებით მია-
 წოდოთ დეზორტამენტს ცნობები ამ სა-
 გულისხმიერო ცდების შედეგის შესა-
 ხებ“. მთელი ქვეყანა, ვეკლა დიდი ქალაქე-
 ბი, კერძო ზირებიც კი მიწვეულია საერთო

სამოქმედოთ—ერთი საზოგადო მიზნისადმი მისდევნება—სახლის დასახსნელად სიბნელისა და უმეტრებისგან. ზარღამენტი, სახალხო განათლების დემარტამენტის შუამდგომლობით, ზირდება ევკლას თავის დახმარებას, ცნობილის ზირობებით და აცხადებს ამასთანავე სურვილს გაიწიოს ევკლას ის შედეგი, რომელსაც აღწევს ვინმე, სდაც უნდა იყოს. ინსპექტორებს ინსტრუქციით აცხადებენ, რომ სკოლის დათვლიერების დროს, ისე მოიქცნენ, რომ მასწავლებლები ხელაგდნენ მათში: **„არა მარტო კრიტიკოსს და გამომცდელს, არამედ თანაშემწესაც და დამრიგებელს მრჩეველს ძნელი მოვლობის ასრულებაში“**. მასწავლებლის ზიროვნება უზრუნველ ყოფილია ყოველგვარ თვითნებობისგან. მასწავლებლებს იწვევს ან სკოლის კომიტეტი და ან სკოლის დამაარსებელი, მასწავლებლისაგან მოითხოვება ერთი: ცოდნა და ცხოველი ინტერესი განათლების საქმეში. მისი ზიროვნება ისეთივე უზრუნველ ყოფილია, როგორც ზიროვნება ყოველის მოქალაქისა ინგლისში. ინსპექცია და საზოგადოება მტკიცე მთარველია მასწავლებლის უფლებებისა, როგორც მასწავლებლისა და თავისუფალი ქვეყნის შეილისა.

სკოლის კომიტეტები და დამაარსებელი განსახლდრავენ მასწავლებელთა ჯამაგირსაც. ერთა შუა რიცხვი ჯამაგირისა ინგლისის სკოლებში, უფროსი მასწავლებლების უდრის 1890 წლის ცნობებით მამაკაცისა 1200 მან, ქალ-მასწავლებლისა 770 მანეთს. ზოგიერთ სკოლებში მასწავლებლები იღებენ—ჯამაგირს 3000 მანეთამდის. სახალხო განათლების საქმე თან და თან ვითარდება და იზრდება, ამასთან ერთად მგრად იღვამს ფხეს ის რწმუნაც, რომ მასწავლებლის შრომის დაფასება დაკავშირებულია საზოგადო ბედნიერებასთან და საზოგადოების გაუმჯობესებულ ცხოვრებასთან. ზენისა არ არსებობს, ამის სჭიროე-

ბაც არ არის. ევკლას მასწავლებელი ან დასაღუულია დამზღუვეველ საზოგადოებაში, ან ჩაწერილია მასწავლებელთა შემნახველ გამსესხებულ ამხანაგობის ორგანიზაციაში, რომლის მოვლეობას აღმოუჩინეს სჭირო დროებითი ან მუდმივი დახმარება თავისს წევრებს რამე უბედურობისა, ავადმყოფობისა თუ სხვა შემთხვევებში და სხვ.

ამხანაღ სახალხო მასწავლებელი, რომელიც მთელს თავის ძალ ღონეს, ცოდნას და შრომას ახმარებს სკოლის საქმეებს, სრულად არ თქრებას იმ მომავალზე, როცა ძალა გამოეღევა, რომელიც მას შეუწირავს საზოგადო სასარგებლო საქმისათვის. იმან არ იცის მწვავე გაჭირება, როგორც არ იცოდა მაშინ, როცა ძალ ღონით სავსე გამოდიოდა სასკოლო ასპარეზზე. მართებლობამ და საზოგადოებაში აღზარდა ის თავის ხარჯზე, რომელსაც არ ზოგავდა მისთვის. სამასწავლებლო სემინარია, რომელიც ამზადებს სახალხო მასწავლებლებს, ინახება კერძო საზოგადოების მიერ, რომელსაც დახმარებას აღწევს სახელმწიფო, რომელიც იძლევა საკმარის თანხას და ამასთან უზენებს რა ზირობებს უნდა აკუმოყოფილებდეს ამ მასწავლებლების კურსი. როგორც ყოველთვის ამ შემთხვევაშიაც მართებლობა უთითებს მხოლოდ ცოდნის მინიმუმზე, არაფერს შემთხვევაში წინ არ უდგება და ზირობით აქეზებს კიდევ ლექციების კითხვის მოწეობას არა სავალდებულო საგნებიდანაც.

ერთს ამირიკელს შარზლისს, რომელსაც კარგად აქვს გაცნობილი ინგლისის ევკლას ტიპის სკოლები, „მიახნია ბედნიერ და სისახარულო დროდ ის ორი წელიწადი მასწავლებლის ცხოვრებაში, რომელსაც იგი ატარებს სემინარიაში“. იგივე ამერიკელი და ავსტრიის ჰელაგოგი გრესი დიდის ქებით ინსენებენ სემინარიაში მეცადინეობის მოწეობას. ამ მასწავლებლებში ასწავლიან სიუფლიანად ინგ-

ლისურ ენას და ლიტერატურას, ზედაგოგონას, დიდაკტიკას და მსიხლოგონას, („ურჩევენ ისეთის წიგნების შესწავლას, როგორც არის „აღზრდა“ სპენსერისა, და „მეცნიერება აღზრდის შესახებ“ ბენისა და სხვ.) გეოგრაფიას, ისტორიას, ადგილობას, გეომეტრიას, სურვილის მიხედვით ასწავლიან ცალკობას — ხატვას, ბერძნულს, ლათინურს, ფრანგულს, გერმანულს ენებს და ზოლიტიკურ კვანძობას. სტუდენტს შეუძლიან კურსის დასრულების შემდეგ ერთი წელიწადი კიდევ დაჰყოფს ინსტიტუტში, მას ნება აქვს მოისმინოს ლექციები — მსიხლოგოიდან, ტრიგონომეტრიიდან, ელემენტარული მეხანიკიდან, შესწავლას ძველი და ახალი ენები, ბუნების მეტეოროლოგიის, დიფერენციალური და ინტეგრალური გამოანგარიშება. უკვლავ შესაძლებელია დარჩენილები ირჩევენ რომელიმე საგანს და მართებლობა არა თუ ხელს უშლის ამ თავისუფალ სპეციალურ საგნის არჩევაში, პირიქით უოგელის მხრით ხელს უწყობს და ამხნეებს მას. ერთი უმთავრესი ინგლისელი ზედაგოგი იფიჩი, რომელიც ითვლება ქალების სემინარიების ინსპექტორად, თავის უკანასკნელ ინგლისის ზარდამენტიში წარდგენილს ანგარიშში უჩვენებს სხვათა შორის გარედან მოსიარულე მოწაფეთათვის სამსწავლებლო სემინარიის უპირატესობას, ზანსიონთან შედარებით — ამ მოსაზრებითაც, რომ ამ შემთხვევაში უფრო სახერხებელი ხდება სპეციალურ საკითხებზე ლექციების მოწოდება ცალკე ჯგუფისათვის. „ქალებსაც და კაცებსაც ამობს იგი, ასეთს სამსწავლებელში უფრო ადვილად შეუძლიან დაიკაფოფილონ თავიანთ მისწრაფება რომელიმე მეცნიერობის სპეციალურად შესწავლაში. რასაკვირველია მხოლოდ მცირე ნაწილს შეუძლიან შეითვისონ ფართო ცოდნა. მაგრამ, უფრო შემთხვევაში, სასიხარულოდ უნდა მიგვაჩნდეს, რომ ჩვენ ეხლა იმედი გვაქვს დაინახოთ სამსწავლებელთ შორის ისეთები, რომ

მელთაც საფუძვლიანად ექნება შესწავლილი მეცნიერების ან ხელოვნების რომელიმე ნაწილი“. ინსტიტუტთან არის აგრეთვე რამდენიმე სამაგალითო დასაწეისი სკოლა, მთელი კურსის განმავლობაში უკვლავ სტუდენტი ვადებულა სემინარიის ზოფესორების თანადანსწრებით და ხელმძღვანელობით მისცეს არა ნაკლები 180 გაკვეთლისა. სემინარიაში კურსის დასრულების დროს სტუდენტებს გამოცდიან თეორიაში და პრაქტიკაში, რის შემდეგ ახლგაზრდა ემსწავლი მიიღებს დიპლომანი მასწავლებლის ხარისხს.

ინგლისში 57 სამასწავლებლო სემინარიაა, საიდანაც გამოდიან სახალხო მასწავლებლები, მათში 26 საქალბო სემინარიაა, 17 ვაჟებისა და 1 შერეული ვაჟებისა და ქალებისათვის. უკვლავ ამაკში ზანსიონია გამართული. ამ დარგის სამსწავლებლის გარედან მოსიარულეთა რიცხვს შეადგენს 6 საქალბო და რიც შერეული სემინარია. აღსანიშნავია ისიც, რომ ინგლისის დასაწეის სკოლებში მასწავლებელ-ქალთა რიცხვი აღმატება კაცებისას. თითქმის ასი ათას სახალხო სკოლის მასწავლებელთა რიცხვში ქალები $\frac{2}{3}$ შეტია. შეინიშნება აგრეთვე ასეთი ტენდენცია მასწავლებელ ქალთა გამრავლების შესახებ „არსებობს ისეთი რწმენა, რომ ზოგიერთს შემთხვევებში მასწავლებელი ქალები უკეთესი ზედაგოგებია, ვიდრე კაცები“.

მასწავლებელ ქალებისა და კაცების გარდა, რომელთაც კურსი აქვსთ დასრულებული სამსწავლებლო სემინარიაში, ინგლისში არსებობს აგრეთვე მთელი ინსტიტუტი მასწავლებელთა თანაშემწეებისა. შვიდ კლასიან დასაწეის სკოლაში კურს დასრულებულს 14 წლის მოწაფეს შეუძლიან დარჩეს სკოლაში, როგორც „მოვარჯიშე მასწავლებელი“, რომელიც ეხმარება შეძლების დავარად მასწავლებლებს. თითოეულ დიპლომან მასწავლებელზე ამისთანა მოვარჯიშე თანაშემწე სამამდის არის.

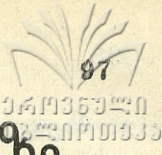

ქართული ენციკლოპედია

ამნიარად ჭაბუკი სწავლების საქმეს თან და თან ეხვევა კლასში უფროსი მასწავლებელის ხელმძღვანელობით; ამისთანა მოვარჯიშე მასწავლებელს უფროსი წელიწადს გამოცდიან. 4 წელიწადი რჩება ამისთანა ემსწავლე მასწავლებელი სავარჯიშოთ სკოლაში და უფროს წელს სტიპენდიას იღებს მთავრობისგან 100—200 მანეთამდის. უფროს წელს იმას გამოცდიან ართმეტიკაში, ალგებრაში, გეომეტრიაში—ბუნების მეტეოროლოგიაში და სხვა სკანინებში. მოვარჯიშეებს რომ მეტი დრო ქანდესთ თვით განვითარებისა და განათლებისათვის, იმათგან მოითხოვება კვირაში ნახევარ გაკვეთილებზე დასწრება და მონაწილეობის მიღება სკოლაში. დიდს ქალაქებში იმათთვის მოწოდებულია განსაკუთრებული კლასებია, სადაც სწავლებას მიანდობენ უფრო გამოცდილსა და ცნობილს ზედაკვეთს. ოთხი წლის გამოცდილების შემდეგ, ემსწავლე იჭერს გასათავებელ ეკზამენს და, გამოცდის შემდეგ, შედის სემინარიაში, ან ემზადება სემინარიის გარეშე, სემინარიის სტუდენტობის ერთად დაზღომიანი მასწავლებლის ხარისხის მისაღებად. საზოგადოებრივი ცნობრება და ორგანიზაციები სრულებით არ რჩებათ ინგლისელ მასწავლებლებს უფროსადებოთ, როგორც ამ ქვეყნის ეკვლა მოქალაქეს, რომელიც ეგუთვნას ამათუ იმ პროფესიას. ურთიერთ დაშინებელი ამხანაგობის გარდა, რომელიც ზემოთ მოვიხსენიეთ, მასწავლებელთა შორის არსებობს ბევრი სხვა საზოგადოებრივი, რომელსაც აქვს სამეცნიერო, კორპორატიული, ფილანტროპიული და სხვა მიზანი. უფრო დიდ კავშირს თანამედროვე ცნობრებაში შეადგენს „ერო-

ნული კავშირი“, რომელიც აერთებს მასწავლებელთა უმეტესს ნაწილს. ეს კავშირი სტრესს გასეთებს, ურჩხლებს, რომელსაც სახელი აქვს მოხვედრულია და დიდთაც გავრცელებულია. საზოგადოებაში, რომელიც მეტად აფასებს მასწავლებლის შრომას, რომელიც ცდილობს დანტერესებულია თავისი საქმიით, დიდს დახმარებას უწევს მასწავლებლებს ურჩხლ გასეთების გამოცემაში და გავრცელებაში, რომელიც ეხება სკოლის საქმეებს და მასწავლებელთა ინტერესებს. მასწავლებელთა კრებას ესწრება ბევრი კარგე ზარნიც, რომ მოისმინოს კამათა—უფროსთვის ცნობილი დღური საკითხებისა—სწავლა აღზრდის შესახებ. ინგლისელ მასწავლებელს სიამოვნებით დაუგებო ურჩხ, რადგან მას დიდ გამოცდილებასთან ბევრი სამეცნიერო ცოდნაც აქვს. საზოგადოება და კავშირება ბლომად აწვდის მას ლიტერატურას, რომელიც ეხება როგორც სკოლის ისე საზოგადოებრივს და თანამედროვე სხვა და სხვა გვარ სამეცნიერო ცნობრებას—ეს მეცნიერება და თავისთავადი ცნობრება მასწავლებელს უკაფუს გზას უფრო ადვილად მიაღწიოს სკოლის იდეას, რომელსაც თითოეული ჩვენთაგანი ძლიერ დამოკებულია. ეკვლა ჩვენგანს ადვილად აქვს წარმოდგენილი ჩვენებური სკოლების უფროსადროული მოწეობა და მასწავლებელთა უნუკეში მდგომარეობა, ამატომ ძნელია არ არის წარმოკიდებოთ თუ რა ნაირის კომპობით განიმსჭვალება თითოეული ჩვენგანი, როცა ეცნობს სკოლის საქმეებს და სახალხო მასწავლებელთა მდგომარეობას ინგლისში.

ზრუნვა მოწაფეთა ჯანის სიმთელეზე

1. ჰიგიენური წესები მოწაფეთათვის.

ბერლინის მოწაფეთა ჯანმრთელობის შესახებ მზრუნველ საზოგადოებამ შეადგინა და გამოსცა წესდება, რომლის ასრულება საჭიროა ჯანმთელობის დასაცველად. აი უმთავრესი მუხლები ამ წესდებისა:

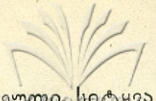
„ჯან-საღობა უდიდესი ბედნიერებაა, ამიტომ იზრუნე იმის დაცვის შესახებ. წესიერად იცხოვე. შრ ამა და მოსვენება ერთგვარად საჭიროა ჯანმთელობისათვის, სჭამე განსაზღვრულ დროზე. ჭამის დროს ნუ ჩქარობ და კარგად დალექე საქმელი, თავის დროზე დაწექ დასაძინებლად და იძინე 8—10 საათამდის. გაგლევიძება თუ არა დილით, ნუ წევზარ ლოჯინში, ადევ მაშინვე. სხეული სუფთად გქონდეს. სუფთა კანი არა თუ ამოვენებს ადამიანს, არამედ იფარავს კიდევ სხვა და სხვა სნეულებისაგან. ხელები ხშირად დაიბანე, უფრო ჭამის წინ. ერთხელ მაინც კვირაში იბანავე თბილ წყალში საპნით. ზაფხულში, რაც შეიძლება, ხშირად იბანავე, მაგრამ არა მაშინვე, როცა ჭამას მორჩები. ავადმყოფობის დროს ბანაობა მავნებელია. ხშირად გამოვიღე წყალი პირში და ყელში. დილით და საღამომობით კბილები დაიწმინდე ჩოთკით. პირის სისუფთავე იფარავს არა მარტო კბილის ტკივილისაგან, არამედ სხვა ავადმყოფობისაგანაც. ხველის დროს დაიცვე პირი ხელით. ყურადღება მიაქციე ოთახის ჰაერის სისუფთავეს. ამისთვის დააღეთ ფანჯრის თვლები. სინათლე და ჰაერი ისე საჭიროა ადამიანისათვის, როგორც საჭმელი და სასმელი. ეცადე ცხვირით ისუნთქო; ეს უსათუოდ საჭიროა, როცა ჰაერი მტკრიანია, რომ დაიცვათ ფილტვები.—დადექ პირდაპირ: ეს ლამაზიც არის და სასარგებლოც ჯანმთელობისათვის. სკოლაში და სახლშიაც კითხვის, წერის და ხელით მუშაობის დროს პირდაპირ უნდა იჯდე. ფიზიკური ვარჯიშობანი, ციგით სრიალი, ცურვა და მოძრავი თამაშობა სასარგებლოა ჯანმთელობისათვის, მაგრამ დადლილობამდის არ უნდა მიხვიდე. თამაშობის დროს ფრთხილად უნდა იყო. გართობა ჩხუბად არ უნდა გადაიქცეს, ან სხვაგვარ ველურ საქციელად, რომელიც ავნებს შენს კმანავს. თამაშობის დროს უფრო თვალებს

უფრთხილდი. ყოველ წლობით აუარებელი ბავშვი ბრმავდება, რადგანაც სიფრთხილით არ ეპყრობიან მკრატელს, დანას, ფისტონს, ისარს, კირსა და ქვებს. ნუ სვამ ცივს წყალსა, როცა სხეული გახურებული გაქვს და ნურც გამოხვალ ცივს ჰაერზე, სანამ არ გაგრილდე. მგზავრობის დროს სვი გადადუღებული წყალი, ან რძე, ფეხი თუ დაგისველდეს, გამოიცვალე წინდები და ფეხსაცმელი. ნუ ჩაიცვამ ისეთ რასმე, რაც ავიწროებს ზ ხუთავს სხეულს, როგორც მაგალითად—კარსეტს, სარტყელს, ძლიერ გახამებულს მაღალსა და ვიწრო საყელოს. ნუ იმეცადინებ როცა ბნელა, ან წევზარ ლოჯინში. ეცადე რომ მეცადინეობის დროს კარგი, ზომიერი და არა ძლიერი სინათლე იყო. ვიდრე აირჩევდე რამე პროფესიას, დაეკითხე ექიმს, შეეგუება თუ არა შენი ორგანიზმი იმ პროფესიას. ნუ სვამ მაგარ სასმელებს, განსაკუთრებით არაყს. ხშირი სმა მაგარი სასმელებისა არა თუ სხეულსა ჰშლის, არამედ ცუდ საქციელსაც ჩაადენიებს ადამიანს, დამნაშავეთა უმეტესობა—ლოთებიია. თამბაქოს წვეა სიყმაწვილეში ჯანმთელობის დამლუპველია. ნუ იკითხავ ცუდი შინაარსის წიგნებს: ის ღუპავს სულსაც და ხორცსაც. ისწავლე თავის დაჭერა. ნუ გაგიტაცებს ბნელი აზრები. მშვიდად და მხიარულად ყოფნა ყველაზე უფრო კარგად შეგინახავს სულისა და სხეულის ჯანსაღობას. თუ ამ წესებში რამე გაუგებარი იქნება შენთვის, მიჰმართე შენს მასწავლებელს და ის აგიხსნის“.

ეს წესები გამოცემულია ტაბულებად ზ გაკრულია ტილოზე საკლასო ოთახში კედლებზე გამოსაკიდებლად.

2. ბავშვების გაცვლა დანიაში.

დანიში მშობლები დროებით ცვლიან თავიანთ შვილებს, აგზავნიან მათ სოფლის სკოლიდან ქალაქის სკოლებში და ქალაქიდან სოფლისაში. ამ სახით ოცი ათასს ბავშვს, ათი ათასს ქალაქში და ამდენსავე სოფელში, ეძლევათ შემთხვევა იცხოვრონ ზოგს სოფლის ბუნების წიაღში, ზოგსაც კოპენჰაგენში და მის არე მარეში.

3. მხედველობის ძალდატანება ბავშვების მიერ სკოლებში.

სტატიაში. რომელიც მოთავსებულია ნიუორკის „Medical Journal“-ში დოქტორი ვალტერ ს. კორნელი აღწესსავს საყურადღებო ცნობებს ბავშვების მიერ მხედველობის ძალდატანების შესახებ სკოლებში. ქ. ნიუიორკში გაზინჯეს 79,069 ბავშვი და ბავშვების $\frac{9}{10}$ რომელთაც მხედველობის სისუსტე ეტყობათ, აღმოჩნდა 29, 5⁰/₁₀.

ფილადელფიაში გაზინჯეს 140,000 ბავშვი და არა ნორმალური მხედველობის ბავშვთა რიცხვი უდრიდა 28⁰/₁₀, ლონდონში თვალის ექიმებმა 20,000 ბავშვი გასინჯეს. ბავშვების პროცენტი არა ნორმალური მხედველობით უდრის 26⁰/₁₀, ამ რიცხვიდან იმ ბავშვების პროცენტი, რომლის მხედველობაც უდრიდა ნორმალურის ნახევარს და იმის ნაკლებს, იყო 12,5⁰/₁₀.

ავტორმა თვითონ გასინჯა 1156 ბავშვი, რომელთაგან 34⁰/₁₀ არა ნორმალური მხედველობა ჰქონდა, ამ რიცხვიდან ექვსს პროცენტს ჰქონდა ისეთი მხედველობა, რომელიც უდრის ნორმალურის ნახევარს და ნაკლებსაც.

ამ რიცხვიდან მხოლოდ ზოგიერთი ბავშვები ატარებდნენ სათვალეებს. დანარჩენებს ძალა უნდა დაეატანებინათ მხედველობისათვის, ბრალი ამ სამწუხარო მოვლენაში ექიმებსაც ედებათ, მოწაფეებსაც და მშობლებსაც. ამ ფაქტების უცოდინრობა, გულგრილობა და სიღარიბე—აი რას უნდა შევბრძოლონ, რომ მოიშორონ ეს ნაკლებევაება.

გამოკვლევული იქმნა დამოკიდებულება ცუდ მხედველობის და სწავლის შორის 219 ბავშვზე. აღმოჩნდა რომ განსხვავება ნიშნებში ნორმალურის და ცუდი მხედველობის ბავშვებში უფრო შესამჩნევია არითმეტკაში და spelling (დაის-

წავლიან, როგორ იწერება თითოეული სიტყვა და ამ დასწავლას ეძახიან spelling-ს), მათგან დამე განსხვავება უფრო სჩანს იმ შემთხვევაში, როცა მოწაფისაგან მოითხოვენ თვალყური ეჭიროს იმაზე, რაც საკლასო დაფაზე იწერება.

გამოკვლევით ცხდათ დამტკიცდა, რომ იმ მეცადინეობის დროს, რომელიც „საკლასო დაფასთან არის შეკავშირებული, უკეთეს წარმატებას იჩენდნენ ნორმალური მხედველობის ბავშვები, უარესს—ცუდი მხედველობისა.

ეს გვიჩვენებს თუ რა ყურადღებაა საჭირო მშობლების, პედაგოგების და სკოლის ექიმების მხრივ ბავშვების ამ მხრით ჯანმრთელობის დასაცველად.

საზოგადოთ სჩანს, რომ სკოლაში სწავლას და მხედველობის გამჭირაობას მკიდრო პროპორციონალური დამოკიდებულება აქვთ ერთმანეთში.

4. უფასო აბანოები მოწაფეთათვის შვეიციაში.

შვეციის ბევრ ქალაქში დასაწყისი სკოლის მოწაფეები ორივე სქესისა სარგებლობენ უფასო, ცივი აბანოებით და ზოგ ადგილას ცურვასაც კი ასწავლიან.

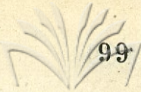
დიდ ქალაქებში შესაძლოდ დაინახეს დასაწყისი სკოლების მოწაფეებისათვის მოწყობილი უფასო აბანოები ზამთარშიაც. ამისათვის ან სკოლაშია გამართული ვანები ან და შეუძლიათ უსასყიდლოთ ისარგებლონ საზოგადო აბანოებით.

სტოკჰოლმში დასაწყისი სკოლის ყველა მოწაფეებს შეუძლიათ უფასოდ იარონ აბანოებში. თითოეულ მოწაფეს ორჯერ შეუძლიან თვეში წავიდეს აბანოში. მოწაფეებს ძალას არ ატანენ ამაში, ისინი ხალისით დადიან თვითონვე, რადგანაც ბავშვებიც და მათი მშობლებიც დარწმუნებულნი არიან აბანოს სარგებლობაში.

საბავშვო სამკითხველოები ამერიკაში

უკანასკნელ წლებში ამერიკის შეერთებულს შტატებში დიდი მოძრაობა შეინიშნება საშვილო ბიბლიოტეკების და სამკითხველოების გახსნის და გამრავლების შესახებ.

ძირითადი მიზანი საბავშვო ბიბლიოტეკების დაარსებისა მართლ იმაში კი არ გამოიხატება, რომ შიდაწოდონ ბავშვებს წიგნები საკითხავად, არამედ იმაშია, რომ ბავშვებს განუ-

ვითარენ კემოენება და ჩეუელება წიგნების კითხვისა.

ამერიკის ბევრს ქალაქებში მოწყობილია სპეციალური საბავშვო სამკითხველოები, რომლის თვალ-ურის გდება დავალებული აქვთ მასწავლებლებს. სხვა და სხვა ასაკის ბავშვები ხალისით დადიან ამ სამკითხველოებში. ქ. ჰიტსბურგში 1905 წელში, წლის განმავლობაში 300,000 ჯერ უფლიათ ბავშვებს. უფრო ამ ბიბლიოტეკას კვირაობით ეტანებოდნენ.

სამკითხველოს გამგე აკვირდებოდა ბავშვებს და გამკითხვით ტუობილობდა მიზეზს იმ ბავშვების შესახებ, რომლებიც არ დადიოდნენ სამკითხველოში. რადგანაც გამგეებს განზრახული ჰქონდათ ფართოდ გავრცელება კითხვისა ბავშვებში, ისინი მიდიოდნენ მშობლებთან და ითანხმებდნენ, რომ თავიანთი შვილები ჩაეწერათ სამკითხველოს წევრებად.

საბავშვო ბიბლიოტეკები და სამკითხველოები ამერიკაში ისეა მოწყობილი, რომ ბევრი სინათლე და ჰაერი და სხვა მოწყობილება ხელს უწყობს კითხვას. რომ გამოიწვიონ ბავშვებში ესთეტიური გრძნობა, გამგეები მართავენ სამკითხველოებს მცენარეებით და უვავილებით. კედლებზე გამოჭევენ ფოტოგრაფიულ სურათებს, შესანიშნავი მხატვრების ნაწარმოებს. სამკითხველოს კუთხეებში სდგამენ გამოქანდაკებულ სხეებს, ფრინველების და ცხოველების გამხატვლებს და სხ.

შიარული ფერის ედებში ჩასმული წიგნები დაბლა თარებზე აწევია, რომ საჭირო წიგნი ადვილად ჩამოიღონ ბავშვებმა.

წიგნების სკაიხავი მაგია დაბალია, ფართად და გრძელი, გაკეთებულია ბავშვების სიმაღლის მიხედვით.

ბიბლიოტეკაში მოიზრება წიგნები უკვლას ასაკის ბავშვისათვის—როგორც საბავშვო უფრონალები შესაფერისის სურათებით რომელიც თვალსაჩინოდ ხდის დასტამბულს წერილს, აგრეთვე სხვა და სხვა სიტყვა-კაზმული ნა-

წარმოები, რომელიც შეეფერებას მანარდთაობას.

უფრო გატაცებით თხოულობენ საბავშვო უფრონალებს, რაც ბევრია და მოთავსებულია ძირის თარებზე, საიდანაც მსურველს ადვილად შეუძლიან აიღოს ეს თუ ის წიგნი.

ბავშვების კითხვაში ხელმძღვანელობის დროს გამგეები მიმართავენ თვალსაჩინოდ სწავლებას სურათებისა და სხვა საგნების შემწეობით. მკითხველთა უფროდლება მუდმივ მიმართულია ახსნა განმარტებაზე, სჯა-ბასაზე, ჰეტიური ნაწარმოების ზრახით და ლექსებით ლექსამციაზე, რომელიც ეხება რომელიმე შესანიშნავ დღეს, ისტორიულ მოვლენებს, ლიტერატურას და აწინდელს საზოგადოებრივ ცხოვრებას. სურათები შეადგენენ ისტორიის, კოგრაფიის და სბუნების-მეტეოლოგია საგნების სწავლების დამატებას, რასაც სკოლაში სწავლობენ.

დაბადების ან გარდაცვალების წლის თავს შესანიშნავი აღმინებისას: ჰეტებისას, მწერლებისას, მხატვრებისას, მეცნიერთა და საზოგადო მოღვაწეთა მოგონებენ მკითხველებს. იმ დღეს შესავალ კარებთან ჩამოკიდებენ სურათს იმ ჰირისას, ვისი დღესასწაულიც არის იმ დღეს.

ბიბლიოთეკა სამკითხველოებში არის წიგნების კატალოგები, რომელსაც ზემოდასწერია: „თუ გსურთ გაეცნოთ წარსულ გმირთა ცხოვრებას, შესანიშნავ მეცნიერებს, მწერლებს, საზოგადო მოღვაწეებს, მკვლევართა, მხატვრებს და სხვათა, გაწვდით ამ მიზნით წიგნების სიას, სადაც იპოვით უკვლავურს, რაც გაინტერესებთ“.

იმის გამო, რომ თვალსაჩინოდ სწავლება უფრო ჩქარა და უკეთესად შეითვისება, ვიდრე სიტუიერი, ზეპირი, სხვა და სხვა მხატვრული სერები ძლიერ კარგს მასალას წარმოადგენენ ამ გარმა ცდამ, რაც მოახდინეს ერთს საბავშვო ბიბლიოთეკაში, ძლიერ კარგი ნყო-

თი მოიტანა. ამ ბიბლიოთეკის ერთს კედელზე გამოფენილი იყო ფერადა სურათები, რეკორდთვალსახინთ დამსურათებელი ცნობილის ზღაპრებისა და იგავ-არაკებისა. ამგვარ ნაწარმების და სურათების მოთხრობილება ისეთი დიდი იყო, რომ ის თარები სდაც ისინი ელაგა, მუდამ ცარიელი რჩებოდა.

გვირაში ორჯელ ბავშვები შეიკრებებიან სემკითხველში იმ დროს, როცა ბიბლიოტეკის გამგე უკითხავს მათ სხვა და სხვა მოთხრობებს ამბებს, რაც ბავშვებისათვის გასაგებია და მათი წილგანებისათვის შესაფერისია. წაკითხვის შემდეგ გაიმართება სჯაბასი და გამათი წაკითხულის შესახებ. ბავშვები გამოთ-

ქვამენ თავიანთ აზრს ამა თუ იმ ნაწარმების შესახებ ამასთან აღებვრებათ სურვილი თავისთავად წაკითხონ ეს თუ ის ნაწარმები.

ბევრ ადგილას ამერიკის ბიბლიოტეკებში კედლებზე შემდეგი წარწერაა: „ბიბლიოტეკაში არსებული წიგნები იმეოფება მკითხველთა მხრუნველობაში“. ბავშვები ამგვარი ნდობით ამოებენ და ცდილობენ ეს ნდობა გაამართლონ, არ გასკარონ, არ დახიონ და არ დაკარგონ წიგნები, რაც მათ ეძლევათ სახლში საკითხავად.

ამზირად იზრდება და ვითარდება ახალი თაობა ამერიკაში განურჩევლად წოდებისა და მდგომარეობისა.

სინმატოგრაფის მნიშვნელობა სწავლაში

უმწვილების აღზრდა საზოგადოთ და სკოლაში სწავლება კერძოთ იმდენად საჭარო საგანს შეადგენს, რომ ყოველი რჩევა და დარიგება, რომელიც ცოტად თუ ბევრად ხელს შეუწყობს საკითხის საუკეთესოდ გადაწვეტას, საუკრადებო უნდა იყოს ამ დიადის საქმისათვის. სწავლებისათვის ისეთის წესების გამოგონება, რომლის დროს დროც და მოწიფეთა ძაღდონეც მცირე იხარჯება და შედეგი დიდი და მკვიდრია — შეადგენს აწინდელი დაბალი და საშუალო სკოლების საზრუნავ საგანს. დიდი ხანია საუკრადებოთ არის აღიარებული თვალსახინო სწავლება, რომლის დროსაც სასწავლო საგანი მოწიფეთა თვალწინ არის სიცდელად, გასმანჯად და შესასწავლად. მაგრამ, სამწუხაროდ, ეს მეთოდი იშვიათად იხმარება ჩვენში, როგორც დასწიფის, აგრეთვე საშუალო სკოლებშიაც. და სუსტად შედეგნილი თვალსახინო გაკვეთილები, რომელთაც აკრე-ეგერ შეხვდებით ჩვენებურს სკოლებში, სრულიად ვერ შეედრება იმ თვალ-

სახინო სწავლებას, რომელიც სუფიეკს ამერიკის დასაწიფის სკოლებში. მართალია ჩვენს სკოლებში ზოგჯერ მიჭმართავენ სურათებს, მაგრამ ამავე დროს საგნის აწერალობა ხშირად ქტრება მოწიფთას მენსიერებადან, მაუხედავად იმისდა, რომ ეს აწერალობანი ბავშვებთან გონებაში ყოკელთვის მტკიცე წარმოდგენილებას ვერ ქტმინან.

დაუფასებელ სამსახურს უწევს ამ შემთხვევაში სკოლას სინმატოგრაფი. ის ადვილი გასაგებია ყველასათვის, წერაკითხვის უცოდინანართვისაც, ცოცხალ და ილიუხიით საკრე სურათებით აცნობებს ის მნახველს დედამიწას, ხმელეთს, ზღვას, მისივე მცზოვრებლებოთ, ადამიანს სხვა და სხვა კულტურისა და მრეწველობის საფეხურზე. შრომის სხვა და სხვა სახეები, ადამიანის ბძოკლას ბუნებასთან ნათლად ხანან მნახველას თვალწინ ცოცხალ რეალურ სახეებში და სამუდამოდ აღიბეჭდებიან მის მენსიერებაში; ვერც ერთი აწერალობა ვერ მისცემს ისეთს ცხადს და ცოცხალ წარ-

მოდგენილებას, როგორც სინემატოგრაფის სურათები. ამ მხრით მისი მნიშვნელობა ფასდაუდებელია, როგორც ცოცხალი დემონსტრაცია წიგნისა.

სასკოლო ასაკის მოწაფეთათვის სინემატოგრაფი უფროდ უსაჭიროესია ზოოლოგიის, ბოტანიკის, გეოგრაფიის, ეტნოგრაფიის და ისტორიის შეგნებით შესწავლისთვის. ჩრდილო ქვეყნების სურათების, ზღვის, ვეშაპზე და თევზებზე ნადირობის, ჩინეთის ჩაისა და აბრეშუმის ნაწარმოები, ამერიკის ტყეების, მდინარეების, ჩანჩქერების, ალპებზე მოგზაურობის ხაღვის შემდეგ თავისი ჩახრიალებით და სხვა და სხ. წიგნში წაკითხვა მშრალი გაზეზირება არ იქნება, ვირიქით ის მოაგონებს მოწაფეს ნახულს. ამ მხრით სინემატოგრაფი შეტად სასარგებლო გამოგონებაა, რომელიც ხელს უწყობს მოწაფეს შეცნობების შესწავლაში და ცნობათა გამდიდრებაში. სხვა და სხვა ეპიზოდები ისტორიიდან აღბეჭდი-

ლია სინემატოგრაფის ღენებზე. ამ შეზღუდვით სურათებს სადმერთა და საერო ისტორიიდანაც.

ამ უკანასკნელ ხანებში სინემატოგრაფი ისე გავრცელდა ჩვენშიაც, რომ იშვიათი ქალაქი იქნება, რომ ის არ ნახათ. უეჭველია, რომ ახლო მომავალში სინემატოგრაფი ეველას სკოლების აუცილებელს კუთვნილებას. შეადგენს, მაგრამ სანამ ის დრო დადგებოდეს აუცილებლად საჭიროა სარგებლობა ქალაქებში არსებული სინემატოგრაფებით, საჭიროა ქალაქის სკოლების გამგებმა მოელაზმარკონ რომელიმე სინემატოგრაფის ვატროსს, რომ დანიშნულს დროზე დადგას საბავშვო სურათები შესაფერისის შინაარსისა, რეკულიარულად ტარება ბავშვებისა ცოცხალი სურათების სანახავად დიდს სარგებლობას მოუტანს მათ, თუ კი, რასაკვირველია, სურათები არ იქნებიან მოკლებული ბავშვებისათვის სულისა და გონების საზრდოს.

კრიტიკა და ბიბლიოგრაფია

„ძველი საქართველო. საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების კრებული. ტ. I ე. თაყაიშვილის რედაქტორობით, თფილ. 1909“

ჩვენი საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოება ჯერ ჩორჩია. მისი ზრდა და წარმატება უმთავრესად ჩვენი ერის შეგნება — თანაგრძობისა და მუშაობისა. მართლ რამდენიმე პიროვნება, რაც გინდ გატაცებული იყვნენ ისინი შრომის სურვილით და რა გინდ ამ შრომისათვის უნარიც შესწავლეს, ბევრის რისივე გაკეთება არ შეუძლიათ. შემდგარი აზრია, ვითომც სპეციალურ საზოგადოებას, მართლ სპეციალისტების დანიშნება ესაჭიროებოდა. აუცილებლად საჭიროა ეველას შეგნებულმა ქარ-

თველმა, რითაც კი შეუძლია, მსურველს მონაწილეობა მიიღოს ამ დიდთ საჭირო და სასარგებლო საქმეში... საზოგადოების მიზანი ძლიერ ფართოა. მას საგნად აქვს შესწავლა საქართველოს წარსულისა და აწმუისა: ცდილობს შეჭვრილობს ძველი ხელთნაწერები, სიგელ-გუჯრები, იარაღები, სამკაულები, ტანისამოსები, ძველი ფულები და სხვა მრავალი არქეოლოგიური ნივთები; ცდილობს შეჭვრილობს და გამოსცეს ხალხური ზღაპრები, გადმოცემანი, არაკები, თქმულებანი, შელოცვები, გამოცანები; ცდილობს ასწეროს ქართველთა მოდგმის ხალხის ზნე-ჩვეულებას: ქორწილი, ტირილი, დღეობა, ხატობა, სხვა და სხვა გართობა, მკვლავიარობა, მიცვალებულთა სამ-

სახური და სხვა და სხვა... სწორეთ რომ ფართო მიზანია; სწორეთ ნამდვილი ფართო ერთგული საქმე დაუსახავს საზოგადოებას სამაქმედო ასპარეზად! როგორც თვით საზოგადოების თავმჯდომარე აღიარებს, ჩვენ და სისინარულად, ეს ნორჩი საზოგადოება დღითი დღე იძენს ხალხის თანაგრძობას, — ცოტ-ცოტა, მაგრამ შეუწყვეტლად, მოსდის სხვა და სხვა შემოწინრულებს: საარქივლო-ნიკო-თები მუხეუმისათვის, ხელთნაწერები და სი-გელ-გუჯრები წიგნთსაცვისათვის და მცირედი შემოწინრულებს ფულითაც. — თავის მხრავ თვით საზოგადოების საბჭო დიდის ენერჯით ეკი-დებს საქმეს და ძალ-ღონეს არ ზოგავს შე-საფრად ემსახურეს დასახულის მიზანს. სა-ზოგადოებაში ერთის წლის განმავლობაში გა-მოსცა ორი დიდი კრებული: „საქართველოს-სიძველენი, ტ. II“ და „ძველი საქართველო“.

„საქ. სიძველენი“ პირველი ტომი იბეჭდებო-და „მომხმის“ დამატებით და შემდეგ 1899 წ. ცალკე წიგნად გამოვიდა. მეორე ტომი შეიცავს სულ 509 სიგელ-გუჯარს და სხვა აქტებს მეთორმეტე საუკუნეიდგან დაწეებული მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისამდე. ექვსიოდე სიგელ გუჯარს გარდა, აქ სულ უცნობი მასალაა.

„ძველი საქართველოს“ პირველი ტომი შეიცავს სულ ხუთ განყოფილებას. პირველ განყოფილებაში მოქცეულია ნეკროლოგები ალექსანდრე ენიხეიძისათვის, ნ. ხიზანაშვილის და ა. ჭეიხიასის; მეორეში — რეფერატები; მე-სამეში — საისტორიო და სალიტერატურო მა-სალა; მეოთხეში — სახალხო სიტუაციურები; მე-ხუთეში — ხალხური სიმღერა ნოტებსზე გადა-ღებული და მეექვსეში საზოგადოების კრებათ-თა აქტები.

ალექსანდრე ენიხეიძისი, ნ. ხიზანაშვილი და ა. ჭეიხიას დიდი მოტრფიალენი და მტო-დნენი იყვნენ საქართველოს ისტორიისა და მწერლობისა; სწორედ რომ მშვენიერი აზრი მოსულია საზოგადოებას. რომ პირველი ფურ-ცლები თვისი გამოცემისა ამ ნამდვილ ქართ-ველების ხსოვნა-დაფასებას დაუთმო.

რეფერატები ვეჭვს საყურადღებოა. მათი ავ-

ტორები გარდა აჩხ. მ. ამბროსისა, ცნობილია არიან თავიანთ წინანდელ ისტორიულ კვლევას-ძიებით. აჩხ. ამბროსი, როგორც ვიცით, დი-დი მოტრფიალე და მტოდნეც არის ქართულ ისტორიისა და მწერლობისა. ბევრი მასალაც ჰქონდა დამზადებული. მისი პირველი შრომა „ჭელიშის ვარიანტი ქართლის მოქცევისა“ საყურადღებოა. ვარიანტი იძლევა ფრად შე-სანიშნავ ცნობას; სხვათა შორის აღსანიშნავი და საინტერესოა მ. ამბროსის აზრი წმ. გი-ორგის ქართველობის შესახებ. მართლაც, ეს აზრი გზვდება, როგორც მწერლობაში, ისე ჩვენი მთაულების რწმენა-თქმულებაში (სვანეთ-ში). ავტორი ეხება აგრეთვე საქართველოში „ურბუბის“ ან ებრაელების გადმოსახლებას. ექ-თაყაიშვილის აზრით, ჭელაშის ვარიანტს დი-დი მნიშვნელობა აქვს ჩვენი ისტორიისათვის.

ბ. აბულაძის რეფერატში: „მე XII საუკუ-ნის ქართულ მწერლობის ხასიათი და რუსთა-ველის ვეფხვის ტყაოსანი, როგორც დროის მიმართულების უძღაურესი გამოცხატეა“, შემდეგი აზრის გამოთქმულია. მე XII საუ-კუნეში, განსაკუთრებით თამარის დროს, მა-ღალი ქართველი საზოგადოება მეტად გამი-სჯვალა სპარსულის კარის მწერლობის აზრებით და მიმართულებით; აი ამ საზოგადო გატა-ცების ნყოფიას ისეთი ნაწარმოება, როგორიც არის „გ. ტყაოსანი“. რუსთაველს სიუჟეტად აუდაა ერთ-ერთი ანბულ-სპარსულ საგმარო-ანაკი, რომელიც მაღალ ქართველ საზოგა-დოებაში დიდ პატივისცემაში უოფილა და თა-ვის შემოქმედებობათის ხაზით იმდენად შეუც-ვლას იგი, დღეს კიდევაც წინ რომ გვედვას ამ ანაკის ორიგინალი და „გ. ტყაოსანი“ შე-უდაროთ იგი, მათ შორის ვერავითარს მსგავ-სებას ვუდარ ვიხევათ. ამის გამო, რეფერატ-ის აზრით, ჩვენ შეგვიძლია „გ. ტყაოსანი“ ორიგინალურ ნაწერათ ჩავთვალოთ. — ბ. აბუ-ლაძის განუზრახავს შეარჩოს ის ორი პირ და პირ ერთმანეთის მოწინააღმდეგე აზრი, რომელიც მკაფიოთ გამოთქმულია, „გ. ტყა-ოსნის“ შესახებ ჩვენს ლიტერატურაში (ზო-გი ამტკიცებს „გეგ. ტყ.“ თარგმანათ, ზოგი ორიგინალურათ). ამისათვის მას სასლ

თეორიისთვის მიუძღვრავს. ჩვენის აზრით, არც ეს თეორია და არც მისი გასამართლებლად მოყვანილი საბუთები ისეთის უურადლების დირსნი არ არიან, როგორც დამატება რეფერატის „ვეფხვის ტყაოსნის ლექსიკონი“, რომელშიაც ცხადად სწინს ავტორის შრომის მოყვარება, დაკვირვება და ცოდნა სავსეა.

დ. კარბაშვილმა რეფერატში: „ვინ უნდა იყოს სუმბატის ქრონიკის ავტორი“, გამოსთქვა ახალი ჰიპოთეზა ქრონიკის - ავტორის ვინაობის შესახებ. მას უფოვეავე საფუძველს მოკლებულად მიაჩნია დ. ბაქრაძის და თ. ჟორდანიის აზრი ამ საგანზე. რეფერენტი, წინააღმდეგ ბაქრაძისა და ჟორდანიის, ქრონიკის ავტორად სთვლის „დავით მცირის“-ძე სუმბატს. ბ. კარბაშვილს თითონ უტყუარ ისტორიულ-მეცნიერულ ფაქტებსზე არ აქვს შეხებულთ თვისი აზრი, და ამისთვის ის, როგორც თვით ჰიპოთეზა, ვერ აბათილებს ბაქრაძის და ჟორდანიის აზრს. ს. გორგაძემ რეფერატში: „მეფე ადერკა და, გბრედ წოდებული, რომეუობა ძველ ივერიაში“ ის აზრი გამოსთქვა, რომ მთელ იმ პერიოდში, რომელსაც დღემდე „ომიუფობის“ სახელით იცნობდნენ, ივერიის ცხოვრებაში არავითარს რომეუობას არ წარმოადგენდა. 30—140 წლებს შორის, ისე როგორც მათ უწინ და მათ შემდეგაც ივერიაში ერთსა და იმავე დროს მეუობა მხოლოდ თითო მეფე, რამელსაც გვერდით უდგა მისი მეორე პირი ანუ მთავარ-სარდალს-მთავარ-მისჯულა... ბ. ს. გორგაძის რეფერატში სხვათა შორის, უკლასზე მეტად საგულისხმოს ის პარალელური ადგილება, რომელიც მან მისე ქორეულიდან და—ქ. ცხოვრებიდგან“ გვიჩვენა.

დღეს-აზრი კი ავტორისა ჯერ-ჯერობით სათუას.

„ძველს საქართველოში“ განსაკუთრებულ ყურადღებას იქვევს ახლად აღმოჩენილი თხზულებს „მცარე უწევს ქართველთა მწიკალთათვის“ უცნობის ავტორისა. ბ. ქ. თავაიშვილის აზრით, „უწევთა“ პირველი ნახევარი (გვ. 1—29) ავტორს შეუდგენია სხვა და სხვა შორ დრომდე ცნობილი წყაროებითა

და ზეპირ თქმულებათა მიხედვით; ხოლო მეორე ნახევარი (29—55) საკუთრად მას ივერიალის და მის მიერ შეკრებილს, ნახულს და გაგანილს ცნობებსზეა დაშვარებული. ეს მეორე ნახევარი მრავალს ცნობებს გვაძლევს ქართულ ერის მოღვაწეობაზე განურჩევლად ტომისა და საწმუნოებისა. მეტად საყურადღებოა ცნობები ანტონ ქათალიკოზის მოწვევებზე, რომლებიც მასწავლებლად მოჭიქნიან მთელს საქართველოს... სტატიაში თვალსაჩინო შეცდომებიც მოიპოება და მრავალი საეჭვო ცნობებიც. სტატიის შინაარსის მიხედვით, იგი უნდა იყოს დაწერილი 1822—1827 წლებს შორის. რადგანაც ქართველთა მოღვაწეთა და მწიკალთა შესახებ ვრცელი ცნობები სისტემატურად დაწეობილი უძველეს დროიდგან ჩვენ არ მოგვეპოება, ამისათვის ეს სტატია დიდ განძათ უნდა ჩათვალდს ჩვენი მწიკლბის ისტორიის გასაღებში.

მე IV განყოფილებაში მომავსებულის ხალხური ზღაპრები და ხალხური ლექსები სევ. გაჩეხილადისგან ჩაწერილი ზემო იმერეთში. ეს მასლად რიგზე დაუწევია ბ. ს. გორგაძის და ზოგიერთი გაუკუბარი სიტყვები განუმარტავს. ხალხური ნაწარმოებები ერის სულის და გულის საკვას, მათში ჩაქროვილია მთელი ერის გონებრივი, ისტორიული და საწმუნოებრივი მისწრაფება, რწმენა, სიმშატია, და ანტიპატია. ამისათვის მათ დიდი პედაგოგიური, აღმზრდელი, ესთეტიური და სამეცნიერო მნიშვნელობა აქვს. დიდათ სასიამოვნოს, რომ საზოგადოებას ჯეროვანი ყურადღება მიუქცევია ჩვენი ერის შემოქმედების ამ დარგზე.

საზოგადოდ „ძველი საქართველო“ სერიოზული კრებულია. სწამ ჩვენი ისტორიული წყაროები არ გამოცემა მეცნიერული კომენტარებით, სწამ ისტორიული მასლას არ დამზადდება, მანამდის შეუძლებელია ჩვენში ვრცელი და დასაბუთებული პრეგმატიული ისტორიის შედგენა, იმედა, საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოება თვისი შეგნებულის და საყოფიერი შრომით დააჩქარებს ჩვენის ასეთი ისტორიის შექმნას.

იპ ვართგვა.

მიიღება ხელის მოწერა

სამეცნიერო-ბედავოგიურს და სალიტერატურო ჟურნალ

„განათლება“-ზე

(წელიწადი მესამე)

1910 წელს ჟურნალი გამოვა ყოველთვის პირველ რიცხვებში, გარდა ზაფხულის ორის თვისა ჟურნალის მიზანია ხელი შეუწყოს სწავლა-განათლების საქმეს ჩვენებურს სკოლებში და ოჯახებში, მიაწოდოს მკითხველს უსაჭიროესი ცოდნა მეცნიერების სხვა და სხვა დარგიდან და სიტყვა-კაზმულ მწერლობიდან, დაეხმაროს მასწავლებელთა და სახალხო განათლების მოღვაწეთა შეერთებულს მოქმედებას საქმის ნაყოფიერებისათვის.

შურნალოი მონაწილოზა აღზვითჰვის ჩვენებურა საუკეთესო მეცნიერება, კვლავობა და მშაქლება.

ჟურნალი წლიურად ღირს 3 მანეთი, ნახევარი წლით 2 მანეთი. სახალხო მასწავლებლებს ჟურნალი წლიურად დაეთმობათ **ორ მანეთად.**

წარსული ორი წლის ყველა ნომრები მსურ-ველთ დაეთმობათ „წერა-კითხვის საზოგადოების“ მაღაზიიდან **ორ მანეთად.**

ჟურნალის ფული და წერილები უნდა გამოიგზავნოს ამ ადრესით: **Тифлисъ, Дворянская Грузинская Гимназия Луарсабы Герасимовичу Боцвадзе.**

რედაქტორ-გამომცემელი **ლ. ზ. ზოცვაქი.**

ავტორების საყურადღებოდ: რადგანაც ჟურნალი ამ წელში შემოკლებული გამოდის, ამიტომ „განათლების“ რედაქცია ვერ იკასრებს ვრცელი წერილების ბეჭდვას. რედაქციას სასურველად მიაჩნია უფრო მოკლე და შინაარსიანი წერილები მიაწოდოს მკითხველებს. დასაბეჭდ წერილებს, თუ საჭიროება მოითხოვს, რედაქცია შეასწორებს და შეამოკლებს. ჟურნალში დასაბეჭდი წერილები გარკვევით უნდა იყოს დაწერილი ცალ გვერდზე, დატოვებული უნდა იქმნას საკმაოდ დიდი გასასწორებლად. დაუბეჭდავ წერილებს რედაქცია ინახავს, ვიდრე ავტორი არ მოიკითხავს და უკანვე არ დაიბარებს თავის ხარჯით. ჰონორარს რედაქცია ვერავის ვერ დაპირდება.

შემდეგი ნომერი „განათლებისა“ გამოვა პირველ მარტს.